

ÖRNEKLERLE HABER ANALİZİ

Editör: Doç. Dr. Taylan MARAL

ÖRNEKLERLE HABER ANALİZİ

Editör

Doç. Dr. Taylan MARAL

Örneklerle Haber Analizi

Editör: Doç. Dr. Taylan MARAL

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Şubat 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-5551-52-8

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

ÖNSÖZ

Gazetecilik, yalnızca haber aktarmaktan ibaret değildir; aynı zamanda haberin nasıl sunulduğu, hangi çerçevede ele alındığı ve kamuoyunda nasıl bir etki yarattığı da en az haberin kendisi kadar önemlidir. Haber analizi, işte bu noktada devreye girerek haberciliğin derinlemesine incelenmesini sağlar. Elinizdeki kitap, bu anlayışla ortaya çıktı.

"Örneklerle Haber Analizi" adlı bu çalışma, yüksek lisans düzeyinde verdiğim "Haber Analizi" dersinde şekillenen bir fikir olarak doğdu. Ders sürecinde öğrencilerimizle birlikte haberin iç yüzünü, medya kuruluşlarının yaklaşım biçimlerini ve çerçeveleme stratejilerini akademik bir perspektiften ele aldık. Yüksek lisans öğrencilerimizden Ogün Özdemir, Cüneyit Işık, Furkan Alacalı ve Jood Al-Saadun'nun titizlikle hazırladıkları analizler yer alırken, zaman içinde bu çalışmaların kapsamını genişleterek, alanın önemli isimlerinden gazeteci ve akademisyen Dr. Ali Dağlar ve Dr. Savash Porgham'ın da katkılarıyla kitaplaştırmaya karar verdik. Böylece ortaya, farklı örnekler üzerinden haber analizinin nasıl yapılabileceğini gösteren kapsamlı bir eser çıktı.

Kitapta, Merih Demiral'ın bozkurt işareti nedeniyle yaşadığı tartışmaların basındaki yansımalarından, kulis gazeteciliğinin habercilikteki rolüne; devlet medyasının haber gerçekliğini nasıl manipüle ettiğine dair çarpıcı bir örneğimizden, medya ve savaş ilişkisine kadar geniş bir konu yelpazesi yer almakta. 17-25 Aralık sürecinde yazılı basının tarafsızlık ve objektiflik sınavı, Türkiye'deki ilk gazete grevi ve bunun günümüz basın çalışanlarına etkileri, ayrıca Selma Rıza Ferraceli'nin gazetecilik anlayışı gibi tarihsel ve güncel meseleler de bu kitapta incelenmektedir.

Bu çalışmanın, gazeteciliğe akademik bir gözle bakmak isteyen öğrencilere, araştırmacılara ve medya profesyonellerine faydalı olmasını diliyorum. Katkı sağlayan tüm yazarlarıma ve bu kitabın oluşmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Doç. Dr. Taylan MARAL

Editör

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZiii

1. Bölüm.....1

DEMİRAL VE BOZKURT İŞARETİ:
TÜRK BASININDA ALGI VE ÇERÇEVELEME

Taylan MARAL

2. Bölüm 23

KULİS GAZETECİLİĞİNDE
HABER ANALİZİNİN ÖNEMİ:
BİLGİ KAYNAĞI MI, ALGI YÖNETİMİ Mİ?

Ali DAĞLAR

3. Bölüm 37

DEVLET MEDYASI ELİYLE
HABERİN GERÇEKLİĞİNİN TAHRİF EDİLMESİ:
İRAN CUMHURBAŞKANI İBRAHİM REİSİ'NİN
HELİKOPTER KAZASI ÖRNEĞİ

Savash PORGHAM

4. Bölüm 57

SAVAŞ ARACI OLARAK MEDYA:
GERÇEĞİ BULMA VE IRAK İŞGALİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Jood AL-SAADUN

5. Bölüm 78

17-25 ARALIK ÖZELİNDE

YAZILI BASINDA TARAFSIZLIK VE OBJEKTİFLİK

Ogün ÖZDEMİR

6. Bölüm 96

TÜRKİYE'DEKİ İLK GAZETE GREVİ:

123 YIL ÖNCE DİZGİCİLERİN DİRENİŞİ VE GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Cüneyit IŞIK

7. Bölüm 109

İLK TÜRK KADIN GAZETECİ SELMA RIZA FERACELİ'NİN

GAZETECİLİK ANLAYIŞI VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Furkan ALACALI

1. BÖLÜM

MERİH DEMİRAL VE BOZKURT İŞARETİ: TÜRK BASININDA ALGI VE ÇERÇEVELEME

Taylan MARAL*

* Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Yeni Medya ve İletişim Bölümü, tmaral@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4508-4001.

GİRİŞ

Medya, toplumsal olayların algılanma biçimini şekillendiren en önemli araçlardan biridir. Haber metinleri, yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz, aynı zamanda olayları belirli çerçeveler içinde sunarak kamuoyunu yönlendirme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, spor olaylarının basında ele alınış biçimi, yalnızca sportif performansla odaklanmakla sınırlı kalmayıp, kültürel, siyasi ve ideolojik anlamlar da içerebilir. Türkiye’de spor basını, özellikle milli takım düzeyindeki müsabakalarda, milliyetçi söylemlerin yoğun olarak kullanıldığı bir alan olmuştur. Futbolcuların saha içindeki ve dışındaki jestleri, zaman zaman ulusal kimlik, siyasi ideoloji ve diplomatik ilişkiler bağlamında tartışmalara yol açmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye A Milli Futbol Takımı oyuncularından Merih Demiral’ın 2024 Avrupa Futbol Şampiyonası’nda attığı gol sonrası yaptığı bozkurt işaretinin Türk basınında nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bozkurt işareti, Türk kültüründe ve siyasi tarihindeki yeri nedeniyle farklı kesimler tarafından farklı şekillerde yorumlanmış bir semboldür. Söz konusu olay, bazı medya organlarında milliyetçi bir duruş olarak olumlanırken, bazıları tarafından siyasal bir provokasyon olarak değerlendirilmiştir. UEFA’nın Demiral hakkında soruşturma başlatmasıyla birlikte, olay uluslararası düzeyde tartışma yaratmış ve Türk medyasında geniş yer bulmuştur.

Bu bağlamda, çalışmada Türk basınının olayla ilgili haberlerini söylem analizi yöntemiyle inceleyerek, medyanın olayı nasıl çerçevelediğini ve bu çerçevelemenin toplumsal algı üzerindeki olası etkilerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Haber başlıkları, metinlerde kullanılan dil, görsel tercihler ve sosyal medyadaki yankılar, farklı medya gruplarının olay karşısındaki tutumlarını anlamak için incelenecektir. Bu analiz, spor ve medya ilişkisini anlamamanın yanı sıra, Türkiye’de spor haberciliğinin siyasi ve ideolojik yönlerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. HABER ANALİZİ: YÖNTEMLER VE UYGULAMALAR

Medya, toplumsal olayları şekillendirme ve kamuoyu algısını yönlendirme gücüne sahip temel araçlardan biridir. Haber metinleri, yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz; aynı zamanda belirli bir anlatı çerçevesi oluşturur, olayların belirli yönlerini öne çıkarır ve okuyucuya belirli bir bakış açısı sunar (McCombs & Shaw, 1972). Bu bağlamda, haber analizi çalışmaları, haber metinlerinin dilsel, yapısal ve ideolojik unsurlarını inceleyerek medyanın olayları nasıl sunduğunu anlamayı amaçlar. Haber analizinde kullanılan yöntemler, haber metinlerini oluşturan unsurları sistematik bir şekilde inceleyerek, medyanın haberleri kurgulama biçimini ortaya koyar. Çalışmalarda genellikle çerçeveleme analizi,

söylem analizi, içerik analizi ve gazetecilikte kullanılan haber yazım teknikleri gibi yöntemler öne çıkmaktadır (Fairclough, 2003). Bu bölümde, haber analizinde kullanılan temel kavramlar ve yöntemler ele alınacaktır.

1.1. Haber Analizi Nedir?

Haber analizi, bir olayın medya tarafından nasıl çerçevelendiğini, hangi kelime ve anlatı stratejilerinin kullanıldığını, olayın hangi yönlerinin vurgulanıp hangilerinin göz ardı edildiğini anlamaya yönelik bir araştırma yöntemidir (Krippendorff, 2004). Medyanın haberleri sunma biçimi, kamuoyunun belirli bir olay hakkındaki algısını şekillendirmede büyük rol oynar. Bu nedenle, haber analizinde temel olarak şu sorular sorulur:

- Olay nasıl sunulmuştur? Medyanın sunduğu olay anlatısı hangi unsurları içermektedir?
- Haber dili ve söylemi nasıl oluşturulmuştur? Haberde kullanılan kelime seçimleri ve anlatım biçimi tarafsız mıdır, yoksa belirli bir çerçeveyi mi desteklemektedir?
- Başlık, görseller ve içerik arasındaki ilişki nasıldır? Haber başlıkları ve görseller, okuyucunun olay hakkında nasıl bir ön bilgi edinmesini sağlamaktadır?
- Hangi kaynaklar kullanılmıştır? Haberde hangi uzmanlara, resmi açıklamalara veya halkın görüşlerine yer verilmiştir?
- Bu sorulara yanıt ararken, haber analizi dilbilimsel, yapısal ve tematik unsurlar üzerinden değerlendirilir.

1.1.1. Çerçeveleme (Framing) Analizi

Çerçeveleme analizi, bir olayın medya tarafından nasıl sunulduğunu, hangi yönlerinin vurgulandığını ve hangi perspektiflerin öne çıkarıldığını inceleyen bir yöntemdir (Entman, 1993). Medya, haberleri belirli çerçeveler içinde sunarak okuyucuların olayları belirli bir perspektiften görmesini sağlayabilir.

Bu çerçeveler genellikle; olumlu çerçeveleme (olay, olumlu bir gelişme olarak sunulur), olumsuz çerçeveleme (olay, bir kriz, tehdit veya sorun olarak ele alınır) ve tarafsız çerçeveleme (haber nesnel bir dille, herhangi bir tarafı desteklemeden sunulur) olacak şekilde kategorilere ayrılabilir. Çerçeveleme analizi, medya kuruluşlarının haberleri nasıl şekillendirdiğini ve okuyucunun algısını nasıl yönlendirdiğini anlamak için kritik bir öneme sahiptir.

1.1.2. Söylem Analizi

Söylem analizi, haber metinlerinde kullanılan dilin ve anlatım tarzının toplumsal ve ideolojik anlamlarını inceleyen bir yöntemdir (Van Dijk, 1998). Bir

haberini hangi kelimelerle anlatıldığı, kullanılan ifadelerin nasıl bir anlam inşa ettiği ve okuyucuya nasıl bir mesaj verdiği bu analiz yöntemiyle ortaya konur. Söylem analizi sırasında kelimelerin seçimi, metnin yapısı ve kaynak kullanımı da incelenen öğeler arasındadır. Bu analiz, medyanın olayları nasıl sunduğunu ve belirli bir anlatımın nasıl oluşturulduğunu anlamamıza yardımcı olur.

1.1.3. İçerik Analizi

İçerik analizi, haber metinlerinde hangi kelimelerin, ifadelerin ve temaların ne sıklıkta tekrarlandığını inceleyen bir yöntemdir (Krippendorff, 2004). Bu yöntem, haberlerin nicel ve nitel verilerle analiz edilmesini sağlar. İçerik analizinde metin içinde tekrar eden kelimeler ve ifadeler, belirli temaların ne sıklıkta kullanıldığı, farklı haber kaynakları arasındaki benzerlikler ve farklar olup olmadığı gibi unsurlar araştırılır. Bu yöntem, medya metinlerinin sistematik olarak analiz edilmesine olanak tanır ve haberlerin anlatı yapısını ortaya çıkarır.

2. OLAYIN ARKA PLANI: MERİH DEMİRAL VE BOZKURT İŞARETİ

Futbol, sadece bir spor dalı olmanın ötesinde, toplumsal kimliklerin, siyasi eğilimlerin ve kültürel sembollerin de sahnelendiği küresel bir fenomen olarak kabul edilmektedir (Giulianotti, 2012). Özellikle milli takımlar düzeyinde oynanan karşılaşmalar, ulusal duyguların yoğun biçimde dışa vurulduğu, taraftarların ve oyuncuların milliyetçi sembollerle aidiyetlerini ifade ettikleri alanlar haline gelmiştir (Maguire, 2011). Türkiye’de de futbol, yalnızca bir oyun olarak değil, aynı zamanda milli kimliğin inşasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu çerçevede, futbolcuların saha içinde gerçekleştirdiği jest ve semboller, basında farklı söylemlerle ele alınarak geniş tartışmalara yol açabilmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye A Milli Takımı oyuncusu Merih Demiral’ın 2024 Avrupa Futbol Şampiyonası’nda Avusturya ile oynanan maçta attığı golden sonra yaptığı bozkurt işareti, Türk medyasında farklı açılardan değerlendirilmiş ve büyük yankı uyandırmıştır. Bozkurt işareti, Türk kültüründe köklü bir geçmişe sahip olmasının yanı sıra, günümüzde siyasi ve ideolojik anlamlar taşıyan bir sembol olarak da algılanmaktadır (Çaha, 2021). Dolayısıyla, bir futbolcunun uluslararası bir turnuvada bu işareti yapması, yalnızca sportif bir olay olarak değil, aynı zamanda sosyal ve politik boyutlarıyla da ele alınmıştır. Bu bölümde, olayın arka planını anlamak için Merih Demiral’ın futbol kariyeri, bozkurt işaretinin tarihsel ve kültürel bağlamı, spor sahasında sembollerin kullanımı ve Türk basınında geçmişte benzer olayların nasıl değerlendirildiği ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.1. Merih Demiral'ın Futbol Kariyeri ve Milli Takımdaki Rolü

Merih Demiral, Türkiye'nin son yıllarda yetiştirdiği en önemli savunma oyuncularından biri olarak kabul edilmektedir. 5 Mart 1998'de Kocaeli'de doğan Demiral, futbol kariyerine Fenerbahçe altyapısında başlamış, ancak profesyonel kariyerine Portekiz'in Sporting CP takımında adım atmıştır. Daha sonra Alcanenense ve ardından İtalya'da Sassuolo ve Juventus gibi takımlarda forma giymiştir (Transfermarkt, 2024). 2021 yılında Atalanta'ya transfer olan oyuncu, burada gösterdiği performansla Avrupa futbolunda adından söz ettirmiştir.

Türkiye A Milli Futbol Takımı'nda savunmadaki liderliği, hava toplarındaki üstünlüğü ve agresif oyun tarzıyla dikkat çeken Demiral, 2024 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda Avusturya'ya karşı attığı iki golle milli takımı çeyrek finale taşıyan isimlerden biri olmuştur. Ancak, attığı gol sonrası yaptığı bozkurt işareti, sportif başarıdan çok sembolik anlamlarıyla gündeme gelmiş ve geniş tartışmalara neden olmuştur (UEFA, 2024).

2.2. Bozkurt İşaretinin Tarihsel, Kültürel ve Siyasi Bağlamı

Bozkurt figürü, Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Çin kaynaklarında da yer alan Ergenekon Destanı'nda, Türklerin soyunun dışı bir bozkurt tarafından devam ettirildiğine inanılır (Kafesoğlu, 2022). Türklerin tarih boyunca bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemlerde bozkurt sembolü, bir direniş ve özgürlük simgesi olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde daha az ön planda olsa da, özellikle 20. yüzyılda Türkçü düşüncenin güçlenmesiyle birlikte sembol tekrar önem kazanmıştır.

2.3. Bozkurt İşaretinin Modern Anlamı ve Siyasi Kullanımı

Bozkurt işareti, özellikle Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Ülkücü hareket tarafından benimsenmiş, 1960'lardan itibaren Türk milliyetçiliğinin bir sembolü haline gelmiştir (Çaha, 2021). Bu işaret, zamanla sadece Türkiye'de değil, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi diğer Türk devletlerinde de milli kimliği ifade eden bir unsur olarak kullanılmaya başlanmıştır (Esen & Gümüüşçü, 2023). Ancak, bu sembol Avrupa'da farklı yorumlanırken, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde aşırı sağcı gruplarla ilişkilendirildiği gerekçesiyle bozkurt işaretini yasaklamayı tartışmış, hatta Fransa'da bu yasa 2021 yılında yürürlüğe girmiştir (Göktürk, 2023). Bu bağlamda, uluslararası bir spor organizasyonunda bu işaretin yapılması, farklı siyasi sonuçlar doğurabilecek bir olay olarak değerlendirilmiştir.

2.4. Futbol Sahasında Politik ve Kültürel Sembollerin Kullanımı

Futbol sahasında politik ve kültürel sembollerin kullanımı, sporun yalnızca fiziksel bir rekabet ortamı olmadığını, aynı zamanda kimlik, ideoloji ve siyasi

mesajların da taşındığı bir alan olduğunu göstermektedir (Giulianotti, 2012). FIFA ve UEFA gibi uluslararası futbol yönetim organları, sahada politik ve ideolojik mesajlar verilmesini yasaklayan düzenlemeler getirmiş olsa da, oyuncular bireysel veya toplumsal duruşlarını göstermek için çeşitli semboller kullanmaya devam etmektedir (FIFA, 2022). Ancak, geçmişte birçok futbolcu siyasi ya da kültürel mesajlar içeren jestler yapmış ve bu durum çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

2018 Dünya Kupası'nda İsviçreli futbolcular Granit Xhaka ve Xherdan Shaqiri, Sırbistan maçında attıkları gollerden sonra Arnavut kartalı işareti yaparak Kosova kökenlerini vurgulamış ve FIFA tarafından para cezasına çarptırılmışlardır (BBC Sport, 2018). Türkiye'de ise 2019 yılında A Milli Futbol Takımı oyuncularının gol sevinci sırasında yaptığı asker selamı, bazı medya kuruluşları tarafından milli birlik mesajı olarak yorumlanırken, bazı uluslararası spor otoriteleri bu hareketi siyasi olarak değerlendirmiştir (Altun, 2020).

Manchester United'ın efsanevi futbolcularından Eric Cantona, 1995 yılında Crystal Palace ile oynanan bir maçta rakip takım taraftarıyla yaşadığı olay sonrasında tarihe geçen bir hareket yapmıştır. Cantona, kendisine ırkçı ve hakaret içerikli sözler sarf eden bir taraftara uçan tekme attıktan sonra, sahanın kenarında durarak "kralcı selam" (royalist salute) vermiştir (Gibson, 1995). Bu hareket, bazı kesimler tarafından Fransız monarşisini yücelten bir selam olarak görülmüş, diğerleri ise bunun Cantona'nın aristokratik bir kimlik vurgusu olduğuna dair spekülasyonlar yapmıştır. Olayın ardından Cantona, uzun süreli bir ceza almış ve futbol sahalarında sembolik jestlerin doğurabileceği sonuçlar konusunda önemli bir örnek oluşturmuştur (Dunning, 1999).

İtalyan futbolcu Paolo Di Canio, 2005 yılında Lazio'da oynadığı dönemde, maç sonrasında Lazio taraftarlarına faşist selam (saluto romano) vermesiyle büyük bir tartışma yaratmıştır (Testa, 2010). Saluto romano, Mussolini döneminden kalma bir sembol olup, İtalyan aşırı sağcı gruplar tarafından bir kimlik göstergesi olarak kullanılmaktadır (Giro, 2011). Di Canio, bu hareketin politik bir anlam taşımadığını ve sadece taraftarlarına olan sevgisini göstermek için yaptığını savunsa da, FIFA ve UEFA bu tür sembollerin futbolda yeri olmadığını belirterek oyuncuya ceza vermiştir (UEFA Disciplinary Report, 2005). Olay, sporun siyasetle nasıl iç içe geçebileceğini ve futbolcuların sembolik jestlerinin kamuoyunda nasıl yankı uyandırabileceğini gösteren örneklerden biridir.

Mısırlı futbolcu Mohamed Aboutrika, 2008 Afrika Uluslar Kupası'nda Sudan'a karşı attığı gol sonrasında formasının altından "Gazze'ye sempati duyuyoruz" yazılı bir tişört göstermiştir (Amara, 2012). Bu mesaj, dönemin Mısır hükümetine bir eleştiri olarak değerlendirilmiş ve siyasi bir duruş olarak

görülmüştür. FIFA kurallarına göre, siyasi mesaj içeren formalar giymek yasak olmasına rağmen, bu hareket özellikle Arap dünyasında geniş yankı uyandırmış ve Aboutrika, özellikle Müslüman dünyasında kahramanlaştırılmıştır (Amara, 2012). Ancak FIFA bu hareketi disiplin kurallarına aykırı bularak oyuncuya ihtar vermiştir (FIFA, 2008).

Futbol, yalnızca bir spor dalı değil, aynı zamanda kimlik, ideoloji ve toplumsal mesajların sahnelendiği bir alan olarak da işlev görmektedir. Yukarıda verilen örnekler, futbolcuların politik veya kültürel sembollerle verdikleri mesajların medyada nasıl yankı uyandırdığını, futbol yönetim organları tarafından nasıl değerlendirildiğini ve kamuoyunda nasıl algılandığını göstermektedir. Bu olaylar, saha içinde yapılan jestlerin sadece bireysel bir hareket olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve siyasi anlamlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, sporun siyasetten ve toplumsal kimliklerden bağımsız olmadığını, aksine bu unsurların futbol sahalarında da güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

2.5. Türk Basınında Geçmişte Sembolik Jestlere Yaklaşımlar

2019 yılında, Türkiye A Milli Futbol Takımı oyuncuları, Avrupa Şampiyonası Elemeleri'nde attıkları gollerden sonra "asker selamı" yaparak Barış Pınarı Harekâtı'na destek verdiklerini göstermiştir (UEFA Disciplinary Report, 2019). Türk basını, bu olayı iki farklı çerçevede ele almıştır. Hükümete yakın medya organları, asker selamını "milli birlik ve vatanseverlik göstergesi" olarak sunmuş, futbolcuların jestini destekleyen manşetler atmıştır (Tuncer, 2020). Muhafız ve seküler basın, sporun siyasetten bağımsız olması gerektiğini vurgulayarak, "sahada siyasi mesaj verilmemesi gerektiğini" öne sürmüştür. Bu olay, uluslararası alanda da geniş yankı uyandırmış, UEFA tarafından soruşturma açılmış ancak cezai yaptırım uygulanmamıştır. Türk basınında bu jestin "milli gurur" ya da "politik mesaj" olarak çerçevelenmesi, medya söylemlerinin ideolojik yönelimleri ile doğrudan ilişkilendirilmiştir.

Türk basını, futbolcuların yaptığı sembolik hareketleri farklı çerçevelerde sunabilmektedir. 2021 yılında Mesut Özil'in sahada dua ederken görüntülenmesi, bazı medya organları tarafından bir inanç göstergesi olarak değerlendirilirken, bazı kesimler tarafından dini bir mesaj taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır (Tuncer, 2020). Merih Demiral'ın bozkurt işareti de benzer bir biçimde Türk basınında farklı söylemlerle ele alınmış, milliyetçi medya organları bu hareketi milli kimliği vurgulayan bir jest olarak sunarken, bazı yayın organları UEFA'nın soruşturması üzerinden eleştirel bir perspektif geliştirmiştir.

Ülkemizdeki futbolcuların jest ve işaretlerle gündeme gelmesi denilince ilk akla gelen isimlerden birisi Kemalettin Şentürk olur. Fenerbahçe'nin eski

futbolcularından ve o dönem Türk siyasetinde bulunan İşçi Partisine olan yakınlığıyla da bilinen Kemalettin Şentürk, 1990'lı yıllarda oynanan bir maç sırasında yaptığı "zafer işareti" ile gündeme gelmiştir. Tarihsel olarak farklı bağlamlarda kullanıldığı bilinen zafer işareti, Batı dünyasında genellikle savaşta kazanılan başarıları veya barışı simgeleyen bir hareket olarak bilinir. Türkiye'de ve Orta Doğu'da ise, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren zafer işareti, özellikle sol ve sosyalist hareketlerle ilişkilendirilmiştir (Akın, 2003). Türkiye'de 1970'li ve 1980'li yıllarda siyasi mitinglerde ve gösterilerde sol kesimler tarafından kullanılan bir sembol haline gelmiştir (Güvenç, 2010). 1980'lerin ikinci yarısından itibaren ise terör örgütü PKK ile eşleştirilen bir simge olarak değerlendirilmiştir. Kemalettin Şentürk'ün bu işareti yapması, bazı kesimler tarafından "ideolojik bir mesaj" olarak yorumlanmış, bazı kesimler ise bunun sadece spontane bir sevinç gösterisi olduğunu öne sürmüştür. Bazı spor gazeteleri ve milliyetçi-muhafazakâr medya organları, Kemalettin Şentürk'ün jestini "siyasi bir mesaj" olarak değerlendirmiştir. O dönemde Türkiye'de sol ve sağ arasındaki toplumsal kutuplaşmalar göz önüne alındığında, futbolcuların sahada bu tür semboller kullanması, ideolojik tartışmalara yol açabilecek bir unsur olarak görülmüştür (Çetin, 2004).

Daha tarafsız veya sol görüşlü medya kuruluşları ise, Kemalettin Şentürk'ün zafer işaretinin salt bir kutlama hareketi olduğunu ve herhangi bir siyasi mesaj taşımadığını savunmuştur. Ancak, bu hareket futbol sahasında politik veya ideolojik anlam içeren sembollerin medyada nasıl farklı çerçevelerde sunulabileceğine dair bir örnek olarak görülmüştür. 1995 genel seçimlerinde "Oyum İşçi Partisi'ne" açıklaması yapmasının ardından, Türk futbol kamuoyunda geniş çaplı bir tartışma başlamış ve futbolcunun kariyerine doğrudan etki eden gelişmeler yaşanmıştır. Dönemin futbol dünyasında sağ görüşlü açıklamaların daha olağan karşılandığı, ancak sol kimliğin futbol camiasında daha fazla tepki çektiği Hürriyet gazetesinde şu ifadelerle anlatılmaktadır:

"O dönemde Fenerbahçe kaptanı Rüştü Rençber 'oyum MHP'ye', futbolcu Bülent Uzun 'Nurcuyum' gibi açıklamalar yapıyor, Trabzonspor'un kaptanı Ünal Karaman üç hilalli duvak hazırlatan müstakbel eşiyile evlenmeye hazırlanıyordu. Kemalettin de 'Oyum İşçi Partisi'ne' diyerek imza verince kıyamet koptu" (Hürriyet, 2004).

Bu cümle, Türkiye'de futbolcuların politik kimlik açıklamalarının asimetrik bir şekilde değerlendirildiğini ve sağ görüşlü beyanların daha kolay tolere edilirken, sol kimlikli açıklamaların bir risk oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

O dönemde sağ eğilimli futbolcuların açıklamaları futbol camiasında genel olarak normal karşılanırken, sol görüşlü bir beyan, adeta bir "aykırılık" olarak değerlendirilmiştir. Kemalettin'in sol kimliğini açıktan beyan etmesi üzerine "subay hakemlerin ona daha fazla kart gösterdiği", "takıma zarar veren bir oyuncu olarak lanse edilmeye başlandı" ve "sol propaganda yaptığı iddiasının öne sürüldüğü" belirtilmektedir:

"MHP'li'lere ve Nurculara hiçbir şey olmadı. Oyumu açıkladıktan sonra bütün subay hakemler bana daha fazla kart çıkarmaya başladılar. Evet, sert bir oyuncuydum ama hak etmediğim kartlar da görmeye başlamıştım. [...] Takıma zarar verdiğim iddia edildi, sol propaganda yaptığım söylendi" (Hürriyet, 2004).

Bu ifadeler, futbolcuların yalnızca sahadaki performanslarıyla değil, aynı zamanda medya ve federasyon tarafından nasıl algılandıklarıyla da değerlendirildiğini göstermektedir. Kemalettin'in futbolculuk kariyerinin futbol dışı gerekçelerle sekteye uğradığını öne süren bu anlatı, Türkiye'de futbolun siyasetle olan ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, futbol camiasının sosyolojik yapısı ve medya tarafından hangi görüşlerin daha kabul edilebilir görüldüğü konusunda önemli ipuçları vermektedir. Günümüzde de benzer bir yapı devam etmektedir; milliyetçi söylemler, bazı medya organları tarafından desteklenirken, daha evrenselci ya da sol tandanslı ifadeler belirli bir kesim tarafından tepkiyle karşılanabilmektedir.

3. MERİH DEMİRAL'IN BOZKURT İŞARETİ VE TÜRK BASINININ YAKLAŞIMI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Futbol, modern dünyada yalnızca bir spor dalı değil, aynı zamanda sosyal kimliklerin, politik söylemlerin ve kültürel sembollerin sahnelendiği bir alan olarak işlev görmektedir. Merih Demiral'ın 2 Temmuz 2024'te oynanan ve Türkiye'nin 2-1 kazandığı Avusturya maçında attığı gol sonrası yaptığı bozkurt işareti, Türk basınında yalnızca sportif bir başarı olarak değil, siyasi ve ideolojik anlamlar taşıyan bir olay olarak çerçevelenmiştir. Bu analiz, 3 ve 4 Temmuz 2024 tarihlerinde Türkiye'de yayınlanan 24 gazetenin ön sayfalarındaki haberleri inceleyerek, basının olayları nasıl sunduğunu değerlendirecektir. Gazetelerin ideolojik yönelimleri, başlık seçimleri, haber dili, görsel tercihleri ve uluslararası yankılara karşı geliştirdiği söylemler, olayın Türkiye'de nasıl algılandığını anlamak açısından kritik veriler sunmaktadır.

3.1. Sessiz Çerçeveleme ve Sportif Odaklı Yaklaşım

Maçın hemen ertesi günü yayımlanan gazeteler, büyük oranda Türkiye'nin çeyrek finale yükselmesini öne çıkarmış ve Merih Demiral'ın bozkurt işareti ile ilgili herhangi bir tartışmaya yer vermemiştir. Haber başlıkları ve içerikleri incelendiğinde, gazete manşetlerinde "futbol odaklı bir anlatımın" hâkim olduğu görülmektedir.

Hürriyet gazetesi "Canım Türkiye'm" başlığını atarak yalnızca milli takımın başarısını öne çıkarmış, haberde "Türkiye'nin çeyrek finale yükselerek Avrupa'da rüzgar gibi estiği" vurgulanmıştır. Sözcü gazetesi de benzer bir şekilde "Türkiye Çeyrek Finalde" başlığını kullanmış ve yalnızca "milli takımın azmi ve mücadelesinin" ön plana çıkarıldığını ifade etmiştir. Fanatik ise "Türkiye Sizinle Gurur Duyuyor" başlığını kullanarak, millî takıma duyulan genel desteği vurgulamış ancak Merih Demiral'ın bozkurt işareti hakkında herhangi bir ifadeye yer vermemiştir. Fotoğraf kullanımında ise çoğu gazete, Merih'in sevindiği anları veya takımın toplu sevincini gösteren görüntüleri tercih etmiştir. Ancak Türkgün gazetesi, diğerlerinden farklı olarak Merih Demiral'ın bozkurt işareti yaptığı anın fotoğrafını kullanmıştır. Bu seçim, bazı medya organlarının, olayın politik yönünü görmezden gelirken, bazı medya organlarının ise bu olayı bilerek ön plana çıkardığını göstermektedir.

Özetle, 3 Temmuz'daki gazeteler, genel olarak millî takımın başarısını kutlayan ve "siyasi tartışmalardan uzak durmayı tercih eden" bir söylem benimsemiştir. Ancak, bir gün sonra UEFA'nın Merih Demiral hakkında soruşturma başlatmasıyla birlikte, olayın çerçevesi radikal biçimde değişmiş ve gazeteler artık konuyu siyasi bir mesele olarak ele almaya başlamıştır.

Tablo 1. Gazetelerin konuya bakışı

Sıra	Tarih	Gazete	Haberin Başlığı	Haber Metninde Konuyla İlgili Mesajı	Fotoğraf
1	3.07.2024	Akit	-	Yok	-
2	3.07.2024	Cumhuriyet	Milliler Avrupa'da Çeyrek Finale Kaldı	Yok	Merih'in sevinen fotoğrafı
3	3.07.2024	Fanatik	Türkiye Sizinle Guru Duyuyor	Yok	Bütün takımın sevinen fotoğrafı
4	3.07.2024	Fotomaç	Türk Destanı	Yok	Merih'in sevinen fotoğrafı
5	3.07.2024	Hürriyet	Canım Türkiye'm	Yok	Merih'in sevinen fotoğrafı
6	3.07.2024	Milliyet	Çılgın Türklerin Valsi	Yok	Bütün takımın sevinen fotoğrafı ve Merih'in gol sonrası fotoğrafı
7	3.07.2024	Sabah	Bizim Çocuklar Destean Yazdı	Yok	Bütün takımın sevinen fotoğrafı ve Merih'in gol sonrası fotoğrafı
8	3.07.2024	Sözcü	Türkiye Çeyrek Finalde	Yok	Merih'in gol sonrası fotoğrafı
9	3.07.2024	Türkgün	Milliler Tarih Yazdı	Yok	Merih'in bozkurt işareti
10	3.07.2024	Türkiye	Millî Destan	Yok	Merih'in gol sonrası fotoğrafı
11	3.07.2024	Yeni Şafak	Harikasınız	Yok	Merih'in gol sonrası fotoğrafı
12	3.07.2024	Yeniçağ	-	Yok	-
13	4.07.2024	Akit	Nazi Artıkları Bozkurt'tan Rahatsız Oldu	Milli futbolcu Merih Demiral'ın Avusturya'yı elediğimiz EURO 2024 karşılaşmasında gol sevincini "Bozkurt" işareti ile göstermesi Nazi artıklarını rahatsız etti. Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser, UEFA'dan milli futbolcumuz için yaptırım istedi.	Merih'in bozkurt işareti

14	4.07.2024	Akşam	Bozkurt 'Türk'tür Kesin Sesinizi	Başta Alman ve Avusturya olmak üzere Avrupa basını ve İsrail gazeteleri, Bozkurt işaretini 'ırkçılık' olarak niteledi. UEFA da, 'uygunsuz hareket yaptığı' gerekçesiyle Merih hakkında soruşturma başlattı.	Merih'in bozkurt işareti
15	4.07.2024	Fanatik	Avrupa'da Gündem Bizim Çocuklar	UEFA'dan Merih'e skandal soruşturma	Bütün takımın sevinen fotoğrafı
16	4.07.2024	Fotomaç	Türkiye Uçuyor	Yok	Merih'in gol sonrası fotoğrafı
17	4.07.2024	Hürriyet	Bozkurtlu Sevinç' Krizi	Türk Dışişleri, soruşturmanın kabul edilemez olduğunu ve Alman Bakan'ın 'yabancı düşmanlığı' yaptığını vurguladı. Almanya Büyükelçisi de Dışişleri'ne çağrıldı. Bahçeli "Hastalıklı çevreler rahatsız oldu, UEFA da bu şer kervanına katıldı" dedi. AK Parti sözcüsü Ömer Çelik "İrkçilik arayan ülkesindeki seçim sonuçlarına baksın" paylaşımında bulundu.	Merih'in bozkurt işareti
18	4.07.2024	Karar	Bu Sevinçte Mesaj Yok'	UEFA, gol sevincinde yaptığı hareketi gerekçe göstererek Merih Demiral hakkında soruşturma başlattı. Milli futbolcu "Sevincimde mesaj yok" dedi. Ankara'nın tepkisi ise Dışişleri Bakanlığının 'Oyuncumuza Alman makamlarının gösterdiği tepkinin kendisi yabancı düşmanlığı içeriyor' açıklamasıyla ifade edildi.	Merih'in bozkurt işareti

19	4.07.2024	Milliyet	Gölge Etme	<p>Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser, "Aşırı sağcı Türklerin sembollerinin stadyumlarımızda yeri yoktur. UEFA'nın konuyu değerlendirmesini bekliyoruz" dedi. UEFA, Demiral'ın bozkurt işareti için soruşturma başlattı. Yapılan açıklamada, futbolcunun, uygunsuz davranışları nedeniyle soruşturma açıldığı ifade edildi.</p>	Merih'in gol sonrası fotoğrafı
20	4.07.2024	Posta	Kendine Gel UEFA!	<p>Attığı iki golle Avusturya zaferinin en büyük mimarı olan Merih Demiral, sevincini bozkurt işareti yaparak gösterdi. Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser, 'Aşırı sağcı Türk sembollerinin statlarımızda yeri yoktur' deyince UEFA Demiral hakkında soruşturma açtı.</p>	Merih'in bozkurt işareti
21	4.07.2024	Türkgün	Ne Mutlu Türk'üm Diyene	<p>Merih Demiral, "Türk olduğum için çok gurur duyuyorum, golden sonra bunu iliklerime kadar hissettim. Yaptığımdan dolayı çok da mutluyum. Bozkurt işareti yapan taraftarlarımızı tribünde gördükten sonra daha çok yapasım geldi. Hepimiz Türk'üz. O yüzden gol sevincini de öyle yaptım. Türk taraftarlarımız da bizimle gurur duyuyor. Ne mutlu Türk'üm diyene" dedi.</p>	Merih'in bozkurt işareti

22	4.07.2024	Türkiye	UEFA'da Bozkurt Hazımsızlığı	Merih'in maçtan sonra yaptığı 'Bozkurt'lu sevinç, Batılılara dokundu! Yıldızımız "Herhangi bir mesaj yok. Pişman değilim" dedi. Almanya İçişleri Bakanı "Aşırı sağcı Türklerin sembollerinin statlarımızda yeri yok" diye tweet attı. UEFA soruşturma başlattı. Alman Büyükelçi'yi Dışişleri'ne çağırarak bakanlık "UEFA'nın tavrı kabul edilemez" dedi.	Merih'in bozkurt işareti
23	4.07.2024	Yeni Şafak	Merih'e Tam Destek	UEFA'nın attığı gol sonrasında Bozkurt işareti yaptığı için soruşturma başlattığı Merih Demiral'a destek yağdı.	Merih'in bozkurt işareti
24	4.07.2024	Yeniçağ	Merih'in 'Bozkurt'u UEFA'ya Dert Oldu.	Avusturya'ya karşı kazandığımız milli zafer milleti sokağa döktü. Vatandaşlar ellerinde bayraklarla sevinç turları atarken, UEFA'nın Merih'in Bozkurt işaretine soruşturma açması büyük tepki yarattı.	Merih'in bozkurt işareti

3.2. Milliyetçi Söylemler ve Diplomatik Kriz Çerçevesi

4 Temmuz 2024 tarihli gazeteler, Merih Demiral'ın bozkurt işaretinin UEFA tarafından "uygunsuz hareket" olarak değerlendirilmesi ve soruşturma başlatılması üzerine olaya tamamen farklı bir perspektiften yaklaşmıştır. Bu noktada gazetelerin ideolojik konumlarına göre iki farklı çerçeve oluşturduğu görülmektedir:

3.2.1. Milliyetçi ve Muhafazakâr Medyanın Tepkisel Söylemi

Özellikle Akit, Akşam, Türkğün, Türkiye, Yeni Şafak ve Yeniçağ gibi gazeteler, UEFA'nın kararını "Türkiye'ye karşı bir saldırı", "Batı'nın çifte standardı" ve "Türlere yönelik tahammülsüzlük" olarak yorumlamıştır. Haber dili, doğrudan bir tepki ve savunma mekanizması üzerine kurulmuş, olayın Avrupa'nın Türk kimliğine yönelik bir müdahalesi olarak sunulduğu gözlemlenmiştir. Akit gazetesi, "Nazi Artıkları Bozkurt'tan Rahatsız Oldu"

başlığıyla durumu tamamen Batı'nın geçmişteki Nazi ideolojisiyle bağdaştırmış ve UEFA'nın Türkiye'ye karşı "çifte standart uyguladığını" ileri sürmüştür. Haberin içeriğinde, "Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser'in UEFA'dan Merih Demiral'a ceza vermesini talep etmesi, Batılıların Türk kimliğine karşı tahammülsüzlüğünün açık bir göstergesidir" ifadesi kullanılarak, konu bir futbol tartışması olmaktan çıkarılıp uluslararası bir kriz çerçevesine oturtulmuştur.

Benzer şekilde, Akşam gazetesi, "Bozkurt 'Türk'tür Kesin Sesinizi" başlığını kullanarak, Batı medyasının bozkurt işaretini "ırkçılık" olarak nitelendirmesine tepki göstermiş ve haberde "Türk kimliğine yapılan bu saldırıya karşı sessiz kalmayacağız" ifadesine yer vermiştir. Türkgün gazetesi ise, "Ne Mutlu Türk'üm Diyene" başlığını atarak, Merih Demiral'ın yaptığı açıklamayı ön plana çıkarmış ve futbolcunun "Türk olduğu için gurur duyduğunu" vurgulayan sözlerine yer vermiştir. Bu gazeteler, genel olarak olayı millî bir mesele olarak ele alarak okuyucularında duygusal bir tepki yaratmayı amaçlamıştır.

3.2.2. Merkez ve Seküler Medyanın Daha Diploması Odaklı Çerçevesi

Merih Demiral'ın bozkurt işareti yapmasının UEFA tarafından disiplin soruşturmasına konu edilmesi, 4 Temmuz 2024 tarihli gazetelerde olaya tamamen yeni bir perspektiften bakılmasına yol açmıştır. Milliyetçi-muhafazakâr gazeteler bu durumu "Türkiye'ye yönelik bir saldırı" olarak çerçevelerken, merkez ve seküler medya, olayı daha çok uluslararası hukuk, diploması ve sporun siyasetle ilişkisi bağlamında ele almıştır.

Bu grupta yer alan Hürriyet, Milliyet, Posta, Karar ve Cumhuriyet gibi gazeteler, olayın millî bir mesele olmaktan öte, Türkiye'nin uluslararası alanda nasıl algılandığına dair bir tartışma yarattığını öne çıkarmıştır. Bu gazeteler, milliyetçi söylemlerden kaçınarak, UEFA'nın politik sembollere yönelik daha önce verdiği kararları hatırlatmış, Almanya ve Avrupa'daki siyasi atmosferi analiz etmiş ve konunun Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine etkilerini tartışmıştır.

Hürriyet gazetesi, Merih Demiral'ın bozkurt işareti sonrası yaşanan süreci daha çok hukuki ve diplomatik bir kriz olarak ele almıştır. Manşetinde "Bozkurtlu Sevinç Krizi" ifadesini kullanarak, olayın artık sadece bir futbol tartışması olmadığını, uluslararası ilişkiler boyutu kazandığını vurgulamıştır. Haberde, "Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser'in UEFA'yı harekete geçmeye çağırması ve ardından Merih Demiral hakkında soruşturma açılması, Türkiye ile Almanya arasında diplomatik gerilime yol açtı" ifadelerine yer verilmiştir. Hürriyet, Almanya ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde bozkurt işaretinin aşırı sağcı gruplarla ilişkilendirilerek yasaklanması nedeniyle konunun Avrupa kamuoyunda farklı algılanabileceğini vurgulamış ve bu yasağın UEFA'nın kararını etkileyebileceğini

belirtmiştir. Ayrıca, UEFA'nın saha içinde politik mesaj içeren hareketlere karşı daha önce verdiği cezalar da haberde detaylandırılmıştır.

Özellikle, Xhaka ve Shaqiri'nin 2018 Dünya Kupası'nda yaptıkları Arnavut kartalı işaretine FIFA tarafından para cezası verilmesiyle benzerlik kurulmuş ve UEFA'nın benzer durumlarda nasıl tavır aldığına dair bir karşılaştırma yapılmıştır. Hürriyet'in dili, doğrudan bir taraf seçmeyen, ancak olayın siyasi boyutuna da dikkat çeken bir haber dili olarak öne çıkmıştır. "Merih Demiral'ın yaptığı hareketin politik olup olmadığı konusunda farklı yorumlar var, ancak UEFA'nın politik sembollere yönelik genel yaklaşımı oldukça katı" gibi ifadeler kullanılarak, milliyetçi bir savunma söyleminden kaçınıldığı gözlemlenmiştir.

Milliyet gazetesi, 4 Temmuz 2024 tarihli haberinde "Gölge Etme" başlığını kullanarak, Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser'in açıklamalarını ve UEFA'nın Merih Demiral hakkındaki soruşturmasını detaylandırmıştır. Gazetenin haberinde, "Almanya'da bozkurt işaretinin yasaklanması, bu hareketin uluslararası alandaki algısını belirleyen bir unsur olabilir. Ancak spor hukukçularına göre, UEFA'nın cezalandırma kriterleri siyasi baskıdan bağımsız olmalı" ifadeleri kullanılmıştır. Bu çerçevede, Milliyet'in olaya yaklaşımı, Türkiye'nin bu meselede diplomatik bir strateji geliştirmesi gerektiği ve UEFA nezdinde güçlü bir savunma yapmasının kritik olduğu yönünde olmuştur. Milliyet, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler bağlamında bu olaydan nasıl etkileneceğini tartışmaya açarak, konunun yalnızca bir futbol olayı olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulamıştır.

Karar gazetesi, diğer merkez gazeteler gibi milliyetçi bir dil kullanmamış, ancak UEFA'nın yaklaşımına karşı eleştirel bir tutum sergilemiştir. Gazetenin manşeti "Bu Sevinçte Mesaj Yok" olarak belirlenmiş, bu ifadeyle, Merih Demiral'ın hareketinin aslında politik bir mesaj içermediği vurgulanmıştır. Haberde, "Bozkurt işareti Türkiye'de kültürel ve millî bir sembol olarak algılanırken, Batı'da aşırı sağla ilişkilendirilmesi, farklı algılar arasındaki derin uçurumu gösteriyor" ifadelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede, Karar, olaya bir yandan Türk kimliği açısından bakarken, diğer yandan Batı'da bu işaretin nasıl algılandığına dair bir analiz yaparak çok yönlü bir perspektif sunmuştur. Karar gazetesi, UEFA'nın siyasi ve kültürel sembollere yönelik çifte standart uygulayıp uygulamadığını sorgulamış, ancak diğer muhafazakâr gazetelerin aksine bu durumu doğrudan bir "Türkiye'ye saldırı" olarak yorumlamamıştır. "Eğer UEFA bu olayı cezalandırırsa, aynı şekilde Avrupa'daki siyasi işaretlere karşı da tutarlı olmalıdır" gibi ifadelerle, daha çok bir ilkesel duruş sergilemiştir.

Cumhuriyet gazetesi, 4 Temmuz 2024 tarihli haberinde "Bozkurt Krizi Büyüyor" başlığını kullanarak, UEFA'nın süreci nasıl yöneteceğini ve Türkiye'nin diplomatik olarak nasıl bir yanıt vermesi gerektiğini tartışmıştır.

Haberde, "Sporun siyasetten arındırılması gerektiği bir kez daha tartışma konusu oldu. UEFA'nın kararı, benzer olaylar için emsal teşkil edecek" ifadelerine yer verilmiştir. Cumhuriyet'in haber dili, ne Merih Demiral'ı destekleyici ne de UEFA'yı açıkça suçlayıcı bir dil kullanmadan, konunun sporun siyasallaşması açısından ne anlama geldiğine odaklanmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde merkez ve seküler medya, milliyetçi-muhafazakâr medyanın aksine, UEFA'nın soruşturmasını bir "Türkiye'ye karşı saldırı" olarak çerçevelemek yerine, olayı daha geniş bir diplomatik ve spor hukuku bağlamında ele alındığı gözlemlenmektedir. Hürriyet ve Milliyet, UEFA'nın kararlarının tutarlılığına odaklanarak uluslararası spor hukuku bağlamında bir tartışma yaratmıştır. Karar, bozkurt işaretinin farklı kültürlerde farklı algılanmasını vurgulayarak, olayın "yanlış anlaşılmalara" ekseninde değerlendirilebileceğini öne sürmüştür.

Cumhuriyet, spor ve siyasetin ayrılması gerektiğini savunarak, UEFA'nın kararının emsal teşkil edebileceğini belirtmiştir. Bu gazetelerin ortak yönü, milliyetçi tepkilerden kaçınarak, olayı daha soğukkanlı ve analitik bir perspektiften ele almalarıdır. Ancak bu yaklaşım, Merih Demiral'a verilen desteğin halk arasında yoğun olduğu düşünüldüğünde, bazı okuyucular tarafından "millî değerlere sahip çıkmamak" olarak algılanabilir. Bu durum, Türkiye'de basının ideolojik yönelimlerinin, kamuoyunun olayları nasıl algıladığına dair kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

SONUÇ

Haber analizleri, bir olayın medyada nasıl çerçevelendiğini, hangi yönlerinin vurgulandığını ve hangi unsurlarının göz ardı edildiğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Merih Demiral'ın 2 Temmuz 2024'te Türkiye-Avusturya maçında attığı gol sonrası yaptığı bozkurt işareti ve bunun ardından gelişen medya tepkileri, Türk basınının haber çerçeveleme yöntemlerini incelemek için güçlü bir örnek sunmaktadır. Bu olay, yalnızca bir futbol karşılaşmasının ötesine geçerek, milliyetçilik, uluslararası ilişkiler ve sporun siyasallaşması gibi daha geniş konularla iç içe geçmiş bir medya tartışmasına dönüşmüştür.

3 Temmuz 2024'te yayımlanan gazeteler incelendiğinde, Merih Demiral'ın bozkurt işareti büyük ölçüde görmezden gelinmiş, haberler daha çok Türkiye'nin çeyrek finale yükselmesi üzerine kurulmuştur. Millî başarının ön planda tutulduğu bu haberlerde, futbolun kendisi merkeze alınmış ve siyasi ya da ideolojik bir tartışmaya girilmemiştir. Ancak, UEFA'nın 4 Temmuz 2024'te Merih Demiral hakkında disiplin soruşturması açmasıyla birlikte, Türk basınında olayın çerçevesi tamamen değişmiştir. Olay artık yalnızca bir futbol hareketi olarak değil, uluslararası alanda Türkiye'ye yönelik bir tavır ya da Türkiye'nin

Avrupa'daki algısıyla ilgili bir mesele olarak yorumlanmaya başlanmıştır. Basın organlarının ideolojik yönelimlerine göre olayı nasıl ele aldıkları dikkat çekici farklılıklar göstermiştir. Milliyetçi ve muhafazakâr gazeteler, UEFA'nın soruşturmasını doğrudan Türkiye'ye yönelik bir saldırı olarak çerçevelemiş ve konuyu "Türk kimliğine karşı bir tehdit" bağlamında sunmuştur. "Nazi Artıkları Bozkurt'tan Rahatsız Oldu" (Akit), "Bozkurt Türk'tür, Kesin Sesinizi" (Akşam) ve "Ne Mutlu Türk'üm Diyene" (Türkgün) gibi başlıklar, bu yaklaşımın en belirgin örnekleridir. Bu gazetelerde Merih Demiral, yalnızca başarılı bir futbolcu değil, ulusal değerleri savunan bir figür olarak kahramanlaştırılmıştır. UEFA'nın soruşturması, "Batı'nın Türkiye'ye yönelik çifte standartlı tutumu" olarak yorumlanmış, Batı medyasının olayı "aşırı sağcı" olarak nitelmesi, "Türklüğe karşı sistematik bir saldırı" olarak değerlendirilmiştir.

Öte yandan, merkez ve seküler çizgideki gazeteler olayı daha çok uluslararası hukuk, diplomasi ve sporun siyasetten arındırılması gerektiği bağlamında ele almıştır. Hürriyet, "Bozkurtlu Sevinç Krizi" başlığıyla UEFA soruşturmasını diplomatik bir kriz çerçevesinde değerlendirmiş, Milliyet "Gölge Etme" diyerek UEFA'nın tutarsız kararlarını irdelenmiş, Karar ise "Bu Sevinçte Mesaj Yok" başlığıyla Merih Demiral'ın hareketinin politik olmadığını vurgulamıştır. Bu gazeteler, olayı milliyetçi bir söylemle ele almak yerine, UEFA'nın benzer vakalarda ne gibi kararlar aldığına, sporun siyasetten bağımsız kalması gerekip gerekmediğine ve Avrupa'daki siyasi atmosferin bu kararlara nasıl etki ettiğine dair analizler yapmıştır. Ancak, milliyetçi basının aksine, bu gazeteler Merih Demiral'ı bir kahraman figürü olarak idealize etmemiş, UEFA'nın tarafsız bir karar alıp almayacağına dair sorgulamalar yapmıştır.

Merih Demiral'ın bozkurt işareti yapmasının ardından gelen tepkiler, futbolun yalnızca bir oyun olmadığını, aynı zamanda politik, ideolojik ve toplumsal anlamlar taşıyan bir alan olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Türkiye içinde milliyetçi ve muhafazakâr kesimler futbolcuya tam destek verirken, Batı basınında hareketin "aşırı sağcı bir mesaj" olarak algılandığı görülmüştür. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ve birçok milliyetçi siyasetçi, Merih Demiral'ı destekleyerek, UEFA'nın kararını çifte standartlı bulduklarını açıklamışlardır. Özellikle milliyetçi-muhafazakâr basın, bu destekleri güçlü manşetlerle duyurmuş ve Merih Demiral'ın hareketinin ulusal bir duruş olduğu yönündeki söylemi yaygınlaştırmıştır.

Öte yandan, uluslararası basında ve UEFA çevrelerinde bozkurt işaretinin Almanya ve bazı Avrupa ülkelerinde yasaklı olması nedeniyle "aşırı sağcı" bir sembol olarak algılandığı belirtilmiş ve bu durum UEFA'nın kararını etkileyen bir faktör olarak öne çıkmıştır. Avrupa'daki bazı medya organları, Türkiye'nin milliyetçi söylemlerle spor alanında sembolik hareketler sergilemesini eleştirmiş,

bu tür hareketlerin futbolda yerinin olmadığını savunmuştur. Türk basınının tepkisi ise bu noktada ikiye ayrılmış; bir kesim Türkiye'nin uluslararası alanda yanlış anlaşıldığını vurgularken, diğer kesim bu tepkinin haksız bir saldırı olduğunu ileri sürmüştür. Bu olay, futbolun tamamen apolitik bir alan olmadığını, aksine tarih boyunca siyasi ve ideolojik anlamlar taşıyan bir saha olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır. Kemalettin Şentürk örneğinde olduğu gibi, futbolcuların siyasi ya da ideolojik duruşları, onların yalnızca sporcu kimlikleri üzerinden değil, politik kimlikleri üzerinden de değerlendirilmesine neden olabilmektedir. Merih Demiral örneğinde olduğu gibi, futbolcuların saha içinde yaptıkları jestler yalnızca bireysel ifadeler olarak değil, medya tarafından farklı çerçevelerde sunularak geniş toplumsal anlamlar kazanabilmektedir.

Sonuç olarak, Merih Demiral'ın bozkurt işareti yapması, Türk basınında ideolojik farklılıklara göre tamamen zıt yorumlarla ele alınmış ve medyanın olayları nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermiştir. Milliyetçi-muhafazakâr basın, olayı bir "milli mesele" olarak çerçevelerken, merkez ve seküler basın, diplomatik ve hukuki boyutlarına odaklanmıştır. Bu olay, medya analizi açısından, aynı olayın nasıl tamamen farklı çerçevelerle kamuoyuna sunulabileceğini gösteren önemli bir örnektir. Sonuç itibarıyla, basının bir haberi nasıl çerçevelediği, yalnızca bir olayı anlatma biçimi değil, aynı zamanda o olayın toplumsal hafızada nasıl yer edeceğini belirleyen güçlü bir mekanizmadır. Merih Demiral vakası, futbolun spor olmaktan öte, bir kimlik ve ideoloji sahasına dönüşebileceğini ve medyanın bu dönüşümü nasıl yönlendirdiğini göstermesi açısından kritik bir vaka olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akın, G. (2003). *Türkiye'de Siyasi Semboller ve Anlamları*. İletişim Yayınları.
- Altun, A. (2020). *Spor ve Medya: Türkiye'de Milliyetçilik Söylemi Üzerine Bir Analiz*. Beta Yayınları.
- Amara, M. (2012). *Sport, Politics and Society in the Arab World*. Palgrave Macmillan.
- BBC Sport. (2018). *Xhaka and Shaqiri's Albanian Eagle Celebration: FIFA Takes Action*. Retrieved from <https://www.bbc.com/sport>
- Bell, A. (1991). *The Language of News Media*. Blackwell.
- Çaha, Ö. (2021). *Milliyetçilik ve Siyasi Semboller: Türkiye Örneği*. İletişim Yayınları.
- Çetin, M. (2004). *Spor ve Politika: Türkiye'de Futbolun Siyasal Boyutu*. Dipnot Yayınları.
- Dunning, E. (1999). *Sport Matters: Sociological Studies of Sport, Violence and Civilisation*. Routledge.
- Esen, B., & Gümüşçü, Ş. (2023). *Türkiye'de Siyasal Milliyetçilik ve Semboller*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- FIFA. (2018). *Regulations on Political and Religious Symbols in Football*. FIFA Official Reports.
- FIFA. (2022). *Regulations on Political and Religious Symbols in Football*. Retrieved from <https://www.fifa.com>
- Giro, L. (2011). *Italian Fascism and Football: Political Symbolism in the Beautiful Game*. Cambridge University Press.
- Giulianotti, R. (2012). *Sport: A Critical Sociology*. Polity Press.
- Göktürk, T. (2023). Avrupa'da Bozkurt İşareti ve Hukuki Tartışmalar. *Avrupa Hukuk Dergisi*, 45(2), 89-112.
- Güvenç, B. (2010). *Türkiye'de Sol Hareketler ve Sembolizm: Politik İşaretlerin Toplumsal Yansımaları*. Alfa Yayınları.
- Hürriyet.com.tr (2024) *İP'li Kemalettin ile MHP'li Ali Nail*. <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/ip-li-kemalettin-ile-mhp-li-ali-nail-260259>.
- Kafesoğlu, İ. (2022). *Türk Mitolojisinde Bozkurt Figürü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. SAGE.
- Müller, F. (2021). *Football, Politics, and National Identity in Germany*. Springer.
- Testa, A. (2010). *Nationalism and Football in Italy: The Political Game*. Berg.
- Transfermarkt. (2024). *Merih Demiral Player Profile*. Retrieved from <https://www.transfermarkt.com>

- Tuncer, M. (2020). *Spor ve Politika: Türkiye'de Futbolun Siyasal Boyutu*. Beta.
- Tuncer, M. (2020). *Türk Basınında Futbol ve İdeoloji: Söylem Analizi Çalışmaları*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UEFA. (2024). *EURO 2024 Match Reports and Disciplinary Actions*. Retrieved from <https://www.uefa.com>
- UEFA Disciplinary Report. (2005). *Official Decisions on Political Gestures in Football*. UEFA Archives.
- UEFA Disciplinary Report. (2019). *Investigation on Political Gestures in Football*. UEFA Archives.

Gazeteler

3.07.2024	Akit Gazetesi
3.07.2024	Cumhuriyet Gazetesi
3.07.2024	Fanatik Gazetesi
3.07.2024	Fotomaç Gazetesi
3.07.2024	Hürriyet Gazetesi
3.07.2024	Milliyet Gazetesi
3.07.2024	Sabah Gazetesi
3.07.2024	Sözcü Gazetesi
3.07.2024	Türkgün Gazetesi
3.07.2024	Türkiye Gazetesi
3.07.2024	Yeni Şafak Gazetesi
3.07.2024	Yeniçağ Gazetesi
4.07.2024	Akit Gazetesi
4.07.2024	Akşam Gazetesi
4.07.2024	Fanatik Gazetesi
4.07.2024	Fotomaç Gazetesi
4.07.2024	Hürriyet Gazetesi
4.07.2024	Karar Gazetesi
4.07.2024	Milliyet Gazetesi
4.07.2024	Posta Gazetesi

Doç. Dr. Taylan Maral

Eskişehir Anadolu Üniversitesi İşletme mezunu olan Maral, İstanbul Arel Üniversitesi Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesinden “12 Eylül 1980 Müdahalesi Öncesi ve Sonrasında Hürriyet Gazetesinin Yayın Politikası” başlıklı teziyle Doktor unvanını aldı. İstanbul Üniversitesinde 17 yıl çalıştıktan sonra emekli oldu. Gazetecilik ve Medya Çalışmaları temel alanında Doçent unvanını alan Maral, 2022 yılından beri İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümünde akademik çalışmalarına devam etmektedir. Çeşitli bölgesel ve ulusal gazetelerde köşe yazarlığı da yapan Maral, aynı zamanda çeşitli medya derneklerinde de yer almaktadır.

2. BÖLÜM

KULİS GAZETECİLİĞİNDE HABER ANALİZİNİN ÖNEMİ: BİLGİ KAYNAĞI MI, ALGI YÖNETİMİ Mİ?

Dr. Ali DAĞLAR*

* Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
alidaglar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7264-7071.

GİRİŞ

İnsan merak eder. Çevresinde olan bitenden haberdar olmak ister. Bu merak duygusu ve tatmin beklentisi iletişim ihtiyacının, kendini güvende hissetmenin temel unsurudur. Gazeteci/muhabir/haberci insanın bu merak duygusunu tatmin edecek kişidir. Enformasyona ulaşır, enformasyonu toplar, enformasyonu işler ve bilgi birikimi ve bakış açısından çerçeveleyip haber haline getirerek kamuoyuna iletir. Haber, habercilerin, yani gazetecinin yaptığı iştir. Haber, habercilerin işlerinde uyguladıkları yöntemin bir sonudur. Gazeteciler tarafından üretilir. Bireyin ve toplumun bu merak duygusuna hitap etmesi ve bir güvende hissetme elementi olarak gazetecilik faaliyeti politiktir, kamusaldır. Bu illiyet gazeteciyi kamunun, tarihsel bir metaforla halkın ‘bekçi köpeği’ yapar. Yasama, yargı ve yürütmeden sonra dördüncü güç olarak konumlandırması bu misyonundan kaynaklanır. Haber şimdiki durumun göstergesidir. İnsanları bilgilendirmekten çok, neler olup bittiği konusunda yönlendirir (Kars, 2015: 90). Gazetecilikte en önemli süreç, haber toplama etkinliğidir. Gazetecilik jargonunda haber kokusunu almak diye bir deyim vardır. Haberin kokusunu almak, iyi bir haberi ortaya çıkaran güdüdür. Haber sahadadır. Muhabire gelmez, muhabir habere gider (Dağlar, 2023: 33). Öte yandan olayları yaratan olgular gerçekler üzerine kuruludur fakat olayların habere dönüştürülen formundaki gerçeklik değişkendir. Çünkü gazeteci olayı kendi algıladığı ölçüde haber yapmaktadır. İşte bu noktada haberin objektifliği sorunsalı ortaya çıkar. Haberde objektif olmak, bir olay veya konuyu tarafsız, adil ve önyargısız bir şekilde aktarmak anlamına gelir. Gazetecilikte objektiflik, tarafsızlığı; gazetecinin kişisel görüşlerinden arınmış şekilde olayları olduğu gibi aktarmasını gerektirir. Gerçeklere dayanır; spekülasyonlardan, dedikodulardan ya da doğruluğu kesin olmayan bilgilerden kaçınır. Yine gazeteci olayları olduğu gibi objektif bir şekilde yansıtmının yanı sıra; gizli kalmış olayların perde arkasını aydınlatma ve gözler önüne serme misyonuna da sahiptir. İşte gazetecilik faaliyetinin bu derinlemesine perspektifinde ortaya çıkan bir habercilik biçimi de son yıllarda neredeyse biricik haber kaynağı olmaya aday, kulis haberciliğidir. Yeni medya ortamında gazetecinin haber kaynakları zenginleşirken, sosyal medyanın da etkisiyle kulis haberciliği yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Kulis haberciliği, bir olayın ya da sürecin kamuya açık olmayan, perde arkasında gerçekleşen yönlerini aktaran bir habercilik türüdür. Perde arkasındaki gelişmeleri ve gizli bilgileri aktarmayı amaçladığı, gizli kaynaklara dayandırıldığı için, haberin objektifliği ve gazetecilik etiği yönünden çeşitli riskleri beraberinde getirmektedir. Gizli kaynaklar yanlış bilgileri kasıtlı olarak sızdırabilir. Gazetecilerin, kulis bilgilerini yorumlayarak ya da farklı senaryoları öne sürerek habere kişisel görüşlerini katması spekülasyona ve objektiflikten sapmaya yol açabilir. Tek taraflı bilgiyle

okuyucu yönlendirilebilir, kamuoyu manipüle edilebilir. Genellikle olayların tam olarak açıklığa kavuşmadığı, kısmen bilindiği durumlara dayandığı için eksik bilgi izler kitleyi yanıltabilir, objektiflik zarar görebilir. Kulis haberciliğinin bu risklerini gidermek ya da asgariye indirmek ise bir başka gazetecilik yöntemine, içerik analizine, genel ifadeyle haber analizine ihtiyaç duymaktadır. Kulis haberciliği ve haber analizi gazetecilik faaliyetinde birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur. İkisi arasındaki ilişki, haberin üretim sürecinden tüketiciye ulaşmasına kadar uzanan süreçte ortaya çıkmaktadır. Çalışmada kulis haberciliği ve haber analizi ilişkisi kavramsal olarak incelenecek, bu ilişki Türkiye kamuoyunda gündeme gelen sınırlı örnekler üzerinden sorgulanacaktır.

1. ENFORMASYONDAN HABERE GAZETECİLİKTE OBJEKTİFLİK SORUNU

Enformasyon veri, olgular veya bilgi için eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. İletişimin en önemli unsurudur. Yeni veya önceden bilinmeyen bilgi veya olgulardır. Öğrenme veya araştırmayla elde edilen bilgi veya olgulardır (Chandler & Munday, 2018: 123). Nasıl ki bilginin en basit formu yorumlanarak bir enformasyon haline gelirse, haber de enformasyonun gazetecilik kuralları çerçevesinde analiz edilip işlenerek formüle edilir. Haberın temel unsurları yenilik, gerçeklik ve objektifliktir. İngilizce News ismine göndermeyle yeni anlamını içeren, yeni gerçeklerle ilgili, doğru, anlaşılır bilgilerdir (Paul & Raue, 2002: 40). Haberın üzerine oturduğu üçlü sacayağını ‘haber yeni olacak, önemli olacak ve ilginç olacak’ şeklinde ifade etmek mümkündür. Haberın yeni olması güncel olmasıyla ilişkilidir. Yine haber inandırıcı ve güvenilir olmalıdır. Nihayetinde haberın sunumunda dengeli olunmalı, sansasyon ve abartıdan kaçınılmalıdır. Öte yandan muhabirden haberi merak eden kitleler gibi meraklı olması beklenir (Browne, 2001: 16). Halkın bakışıyla her işe burnunu sokan kişidir o. Objektif gazetecilik, haberın tarafsız ve adil bir şekilde sunulmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu tür gazetecilikte temel unsurları şunlardır: Tarafsızlık; haberi sunan gazetecinin kişisel görüşlerinden arınmış halde, olayları olduğu gibi aktarması gerekliliğidir. Herhangi bir tarafın lehine ya da aleyhine bilgi ekleyemez. Gerçeklere dayanma; spekülasyonlardan, dedikodulardan ya da doğruluğu kesin olmayan bilgilerden kaçınma, bilginin doğrulanmış kaynaklara dayandırılmadır. Denge; haberın farklı taraflarının görüşlerine eşit şekilde yer verilmesidir. Muhabirden beklenen kendi önyargılarını değil, çeşitli alanlarda ortaya çıkmış önyargıların yanlışlığını ortaya koymasındır (Özbay, 2007: 21).

Haber bir olayın kanıtıdır, kamuya bir olayın gerçekliğini sunar. Aynı zaman da haber de bu kanıtsal özelliğinin özü itibarıyla kanıtlanabilir bilgilere dayanmalıdır. ‘Gazetecilikte haber kanıtlara dayalıdır’ ifadesi, bir haberın

yalnızca somut, doğrulanabilir ve güvenilir kaynaklara dayanarak hazırlanması gerektiğini vurgular. Bu ifade ile anlatılmak istenen ise şöyle özetlenebilir: Doğrulanabilir bilgiler; haberde sunulan bilgilerin kaynağının güvenilir ve doğrulanabilir nitelikte olmasıdır. Spekülasyona dayalı haberler yanıltır. Kaynağın güvenilirliği; haberde kullanılan bilgilerin kaynağının net olarak belirtilmesi, kaynakların güvenilir olması, resmi kaynaklar, tanıklar, belgeler, uzmanlar net bir şekilde belirtilmeli ve bu kaynaklar güvenilir olmalıdır. Bu kaynaklar resmi kurumlar, tanıklar, belgeler, uzmanlar ya da olayın tarafları olabilir. Somut deliller; haber içeriğinin fotoğraflar, videolar, resmi belgeler, istatistikler ya da doğrudan olayın içinde bulunan kişilerin ifadeleri, haberin doğruluğunu destekleyen kanıtlara dayalı olmasını ifade eder. Spekülasyondan kaçınma; gazetecilikte spekülasyon ya da doğruluğu kesin olmayan iddialar kanıtlanana kadar haber konusu yapılmamalıdır düsturuna dayanmaktır. Herhangi bir iddia, kanıtlarla desteklenmeden yayınlanmamalıdır. Özetle, haberde yer alan bilgilerin kanıtlara dayalı olması, gazeteciliğin doğruluk ve güvenilirlik ilkelerinin temelidir. Kanıtlara dayalı habercilik, hem okuyucuya hem de topluma güvenilir bilgi sağlama amacı taşır ve gazetecinin sorumluluğunu pekiştirir.

2. KULİS HABERCİLİĞİ VE GAZETECİLİKTEKİ ÖNEMİ

Yeni medya ortamında gazetecinin haber kaynakları zenginleşirken, sosyal medyanın da etkisiyle kulis haberciliği yaygınlık kazanmaya, giderek biricik haber kaynağı olmaya başlamıştır. Kulis haberciliği, bir olayın ya da sürecin kamuya açık olmayan, perde arkasında gerçekleşen yönlerini aktaran bir habercilik türüdür. Henüz resmi olarak duyurulmamış, gizli veya önceden bilinmeyen bilgilerin elde edilerek kamuoyuna sunulmasıdır. Bu tür habercilik, genellikle kaynaklara yakın olan gazeteciler tarafından yapılır ve haberin ‘perde arkası’ ile ilgili detayları ortaya çıkarmayı amaçlar. Kulis haberciliği, özellikle siyaset, ekonomi ve eğlence sektörü gibi alanlarda sıkça kullanılmaktadır. Genellikle siyasi, diplomatik ya da önemli toplumsal olaylarla ilgili olarak, kararların nasıl alındığı, görüşmelerin perde arkası, gizli anlaşmalar veya aktörler arasındaki ilişkiler gibi konuları ele alır.

Kulis haberciliği gazetecilik uğraşı içinde önemli bir yer tutar. Özellikle Türk medyasında Ankara basını olarak ifade edilen, ağırlıklı olarak siyasetin merkezi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) ve siyasi parti genel merkezlerine, yürütme mekanizmasına ve muhalefet çevrelerine odaklanan bir gazetecilik faaliyeti olarak öne çıkmaktadır. Siyasi, diplomatik ve güç ilişkilerinin yoğun olduğu alanlarda önemli bir rol oynayan kulis haberciliği, kamuya açık olmayan ya da kamudan gizlenen, perde arkasında gerçekleşen olayları, gizli görüşmeleri

ve kapalı kapılar ardındaki gelişmeleri ortaya çıkarmaya çalışır. Bazen ismi verilmese de önemli bir kaynaktan alınan bir enformasyon iyi işlenip çek edildikten sonra yayına konulduğunda ülke gündemini sarsabilecek güce sahip olabilir. Siyasi habercilikteki rolü öne çıkan kulis haberciliği kamuoyuna yansımaya fakat yürütme mekanizmalarında alınan kamuyu ilgilendiren kararları uygulama öncesinde ifşa ederek gazeteciliğin doğal misyonunu yerine getirebilir. Gazetecilikte haberin ilgi çekmesi esastır. Kamu açısından en ilgi çekici haberlerin başında, kendi kaderine dair kararların alındığı siyasi mekanizmalarda, kapalı kapılar arkası görüşmeler gelir. Perde arkasını ortaya çıkarma iddiasındaki her haber kamunun büyük ilgisini çeker.

Gazetecilikte bir olayın derinlemesine inerek çeşitli veçhelerini ortaya çıkarmak, perde arkasındaki boyutunu gözler önüne sermek temel faaliyet alanlarından biridir. Kulis gazeteciliği de işte bu özel ve derinlemesine bilgi sağlama yöntemini izlemelidir. Böylece gazetesi görünüşten farklı olarak olayların nasıl geliştiğini, bu süreçte hangi pazarlıkların döndüğünü, kısacası güç odaklarının nasıl çalıştığını kamuoyuna ifşa edebilir. Bu tür derinlemesine araştırma sonucu kanıtı bir şekilde perde arkası olayların ortaya çıkarılması mesleğin prestijini de yükseltmektedir. Olayların perde arkasını aydınlatmaya yönelik kulis haberciliği, kamuoyunu bilgilendirmede farkındalık yaratır. Kamunun siyasi ve toplumsal konularda karar alma süreçlerine ve bu süreçlerin arka planına dair bilgi sahibi olarak bilinçlendirilmesi demokratik işleyişi de olumlu yönde etkiler. Riskleri gözetilerek gazetecilik kurallarına uygun olarak yapıldığında bu tür gazetecilik medya kuruluşları arasında rekabet ortamı yaratıp, halka özgün ve özel içerikler sağlarken, mesleğin prestijine de katkı sunar. Her şeyden önemlisi de bu tür gazetecilik güç odaklarının kamu adına denetlenmesinde önemli rol oynar. Kulis haberciliği, iktidar sahiplerinin ve güçlü aktörlerin gizli kalabilecek eylemlerini ve planlarını ortaya çıkararak, medya denetimi ve hesap verebilirlik mekanizmalarının işlemesine yardımcı olmaktadır. Bu tür habercilik gazetecilerin derinlemesine araştırma yapmasını ve analitik becerilerini kullanmasını gerektirir. Bu noktada haber analizinin kulis haberciliği açısından önemi ortaya çıkmaktadır.

2.1. Kulis gazeteciliğinde haber analizinin önemi

Kulis haberciliği, önemli avantajlar sunmasının yanı sıra, bazı etik ve profesyonel sorumlulukları da beraberinde getirir. Kulis haberciliğinde gazeteciler, genellikle güvenilir fakat ismi açıklanmayan kaynaklardan bilgi alırlar. Bu kaynaklar, doğrudan olayın içinde bulunan ya da yakın çevresinde olan kişiler olabilir. Ancak bu tür haberlerde bilgilerin doğruluğu önemlidir, çünkü kulis haberleri çoğu zaman resmi açıklamalardan önce ortaya çıkar ve

spekölasyonlara yol açabilir. Kaynakların doğruluğu her zaman teyit edilemediği için spekölasyon riski taşır. Bu yüzden kulis haberlerinde dikkatli olunması ve gazetecilik deyimiyle double-check yaparak bilgi doğrulaması yapılması önemlidir. Gazetecilik dedikoduculuk değil, gerçekleri aktarma mesleğidir. Doğru olduğuna emin olmadığınız duyumları “kulis bilgileri” ve “iddiaya göre” diye yazmak gazetecilik faaliyeti olamaz (Bildirici, 2024). Gazetecilikte spekölasyon ya da doğruluğu kesin olmayan iddialar kanıtlanana kadar haber konusu yapılmamalıdır. Herhangi bir iddia, kanıtlarla desteklenmeden yayınlanmamalıdır. Kulis gazeteciliği, perde arkasındaki gelişmeleri ve gizli bilgileri aktarmayı amaçladığı için, haberin objektifliği açısından bazı sorunlar doğurabilir. Bu problemlerden biri bu yolla elde edilen haberin doğruluk ve güvenliğidir. Kulis haberlerinde kullanılan bilgilerin doğrulanması ve güvenilir kaynaklara dayanması gerekir, aksi medyanın prestijini zedeler. En temel gereklilik olarak bu tür haberlerin tarafsızlık ve objektiflik içinde ortaya çıkarılması gerekmektedir, bir belgeye dayanmadığından muhabir kişisel görüşlerini habere yansıtmamalıdır. Haberin farklı taraflarına yer vererek haberde denge unsurunu gözetmelidir. Kulis haberleri genellikle isimsiz veya gizli kaynaklara dayandığından kaynakların gizliliği ilkesine sadık kalınmalıdır. Tam olarak çek edilmemiş haberler spekölasyona yol açabilir. Bilgilerin doğru teyit edilmeden haber yayınlanmamalıdır.

En önemlisi de güç odakları bu tür kulis haberlerinde taraflı olarak bilgi sızdırdıklarından ortaya çıkacak manipölasyona dikkat edilmelidir. Güç odakları kulis haberciliğini kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilir, o nedenle alınan bilginin doğruluğunun tam anlamıyla teyit edilmesi önemlidir. Kulis haberciliğinin gazetecilik açısından getirdiği riskleri önlemede haber analizinin önemi ve mutlak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kulis haberciliği ve haber analizi bilginin iki önemli yüzüdür, birbirini tamamlar. Bu iki kavram arasındaki ilişki haberin üretim sürecinden izler-kitleye ulaşmasına dek uzanan süreçte ortaya çıkmaktadır.

2.2. Haber analizi nasıl yapılır?

Haber analizi, bir olayın veya haberin derinlemesine incelenerek, nedenleri, sonuçları ve etkileri yönünden yorumlanmasıdır. Yüzeyde görünenin ötesine geçilerek yapılan analiz olay ya da olayların perde arkasını, gündemle bağlamını ve gündeme olası etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu analizler yine öncelikle uzman gazeteciler tarafından yapılmalıdır. Analiz sürecine akademisyenler ve profesyonel analistler de dâhil edilebilir. Tabi tüm bu analiz süreci kulislerde elde edilen bilgilerin habere dönüştürölüp kamuoyuna yansıtılmasından önce yapılmalıdır. Analizin sonuçları kulis haberinin son

şekillenmesinde önemli rol oynayacaktır. Haber analizi nasıl yapılmalıdır sorusunun yanıtını şöyle vermek mümkündür. Öncelikle derinlemesine inceleme gerektirir. Olayın arka planı, nedenleri ve olası sonuçları araştırılır. Sadece ne oldu sorusuna değil, neden oldu ve sonuçları ne olacak sorularına yanıt aranır. Olayla ilgili elde edilen bilginin bir bağlama oturtulması da önemlidir. Haber analizi olayı daha geniş bir bağlama oturtmayı amaçlar. Politik bir olay ya da gelişme ekonomik koşullar, tarihsel süreçler veya uluslararası ilişkilerle bağlantılı olarak değerlendirilir. Haber analizi haberin yorumlanmasını da gerektirir. Bu yorumlar olayın etkileri, tarafların motivasyonları ve geleceğe yönelik öngörüler hakkında bilgi sunar. Herhangi bir haberde izlenmesi gereken yol haber analizinde de izlenmelidir. Haber analizi yoruma dayalı olsa dahi mümkün olduğunca objektif ve tarafsız olmalıdır. Haber analizinin resmi belgeler, uzman görüşleri, istatistikler gibi kanıt niteliğinde güvenilir kaynaklara dayanması gerekmektedir. Haber analizi türleri siyasi, ekonomik, sosyal, uluslararası ilişkiler, bilim ve teknoloji analizleri şeklinde sıralanabilir. Haber analizi sonucu şekillendirilen kulis bilgileri izler-kitleye olaylar hakkında daha derin bir bakış açısı sunar. Kamuoyunu bilinçlendirerek karar alma süreçlerinde yer almasını teşvik eder. Geleceğe yönelik öngörülerini daha belirgin kılar. Olaylara eleştirel bir bakışla yaklaşılmasını teşvik ederek toplumsal farkındalık yaratır.

2.3. Kulis haberciliği ile haber analizi ilişkisi

Kulis haberciliği gazetecilik için önemli bir bilgi kaynağıdır. Haber analizi de kulis haberciliğine ihtiyaç duyar. Gazetecinin siyasi, ekonomik, sosyal çevrelerden elde ettiği kulis bilgileri analiz sürecinde derinlemesine araştırılır ve kamuoyu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlar. Kulis haberinin bağlamına oturması haber analiziyle mümkündür. Mesela bir büyük firmanın iflası ülkenin siyasi, ekonomik, uluslararası ilişkiler boyutuyla bağlantılı olarak ele alınabilir. Bu analiz herhangi bir siyasi olayla ilgili haber için de geçerlidir. Kulis haberciliğinde haberin güvenilirliği çoğu zaman haberin derinlemesine analizine bağlıdır. Kulisten gelen bilgiler test edilir, onu çevreleyen koşullar göz önüne alınarak yapılan yorumlarla daha geniş bir perspektifle kamuoyuna sunulması mümkün olur. Kulis bilgileri henüz olaylar duyulmadan ya da açıklanmadan elde edildiği için geleceğe yönelik öngörü yönünden analiz edilip yorumlanması gerekmektedir.

3. ÖRNEKLERLE ANALİZ: ÖZGÜR ÖZEL OLAYI

Çalışmada sınırlı olarak verilecek haber analizi örnekleri doğal olarak kulis haberlerinin olası risklerini ortaya koyacak yönüyle ele alınacaktır. Kamuoyunu uzun süre işgal eden bir olay ana muhalefet partisi CHP'nin genel başkanı Özgür Özel'in ayağının kırılmasıyla ilgili bir haber ve sonrasındaki gelişmelerdir. 'Kırık ayak' olayı aslında partinin grup başkan vekili Ali Mahir Başarır'ın 15 Ağustos 2024 tarihinde kamuoyuna yaptığı basın açıklamasıyla duyurulmuştur. Başarır, genel başkanın ayağında küçük bir kırık olduğu için Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas'ın TBMM'deki konuşması ve yapılan törene katılmadığını açıklamıştır (NTV, 2024). Bu ilk duyuruda kırığın nedenine dair bir açıklama olmayınca kamuoyunun merakı arttı ve sosyal medyada dedikodular yayılmaya başlamıştır. Sosyal medyada, özellikle CHP'nin FETÖ'cü hesaplar olarak nitelediği hesaplardan Özel'in silahla ayağından vurulduğuna dair iddialar ortaya atılmıştır. Olayı kulis haberciliği yönünden dikkate değer kılan çıkış ise Yeni Akit gazetesi eski başyazarı Abdurrahman Dilipak'ın sosyal medya hesabından 19 Ağustos 2024 günü "Özgür Özel'in bacağı kırılmamış, silahla vurmuşlar! Hay Allah ne oluyor bu memlekette. Vuran kim, niye vurmuşlar. Bu gerçek niye saklanıyor. Vuran kişi şimdi nerede. Bir ana muhalefet partisinin genel başkanının başına bu geliyor, kimse işin aslını bilmiyorsa ne yapmak gerek..." mesajını paylaşmış olmasıdır. CHP'den aynı gün yapılan açıklamada "Bu kadar kuyruklu yalanı, iftirayı bir yazıya nasıl sığdırdınız? Bu komplo teorilerini yazarken hiç mi Allah'tan korkmadınız?" (Türkiye Gazetesi, 2024) denilmiştir. Bu iddia sosyal medyada yayılınca ve gündeme oturunca Özel kırık ayağının röntgen filmini medyaya paylaşmıştır. 20 Ağustos 2024 günü Sözcü gazetesinden Saygı Öztürk'e konuşan Özel, ev kazası geçirdiğini belirterek şu açıklamayı yapmıştır:

"Herkesin başına gelebilecek, geçirdiğim bir ev kazası üzerinden, hepimizin kimler olduğunu iyi bildiği bir grubun, sosyal medyadan akıl ve ahlak dışı bir kampanya başlattığını ve farklı pek çok kişinin bu gündemin peşine takıldığını gerçekten şaşkınlıkla takip ettim. Tarihsel husumetimiz olan FETÖ'cü hesapların yaydığı bir yalan, daha sonra üzerine eklenerek, boyutlandırılarak kasıtlı olarak devam ettirildi. Parti Sözcümüz açıklama yaptı, ben bizzat açıklama yaptım ancak bu iddialar sürdürüldü. Çünkü bunu yapanların gerçekle derleri yok, tek amaçları bize ve partimize zarar vermek. Bunu herkes biliyor ve görüyor. Bu gündemlere teslim olacak değiliz. Bu konuda açıklama yapmayı bile aslında zül sayıyorum. Biz işimize bakıyoruz. Bizim gündemimizde memleketin sorunları ve bu sorunlara üreteceğimiz çözümler var. Herkese açık, şeffaf bir şekilde çalışmalarımıza devam ediyoruz."

Özgür Özel aynı gün Halk TV'ye yaptığı açıklamada ayağının nasıl kırıldığını şöyle anlatmıştır (Medyascope TV, 2024):

“Manisa’da evde ahşap merdivende iki – üç basamak kala topuk üstü düştüm. Yani, üç basamak vardı. Topuğum üçüncü basamağı sıyrdı. İkinci basamağa gelince kendimi kurtarayım diye topuk üstü zıpladım. Sol parmak üstüne zemine basınca tık etti. Baktım, şişti. Buz koyduk. Ortopedist arkadaşımı aradım. Dedi ki “İki saatte bir buz yap, yarın film çektir. Kırık gibi gözükmiyorsa. Ya çatlak ya doku zedelenmesi.”

Olayla ilgili bir başka iddia kulis bilgisi adı altında, CHP’de siyaset yaptığı öne sürülen Ebru Küçükaydın adlı kişinin Haberimizvar.net adlı haber sitesinde kaleme aldığı “Özgür Özel düğümü Şehzadeler’de mi çözüldü?” başlıklı yazıda ortaya atılmıştır. Antalya merkezli yerel haber sitesinde 3 Ekim 2024 tarihinde yayınlanan yazıda Özgür Özel’in Manisa Şehzadeler ilçesi Belediye Başkanı Gülşah Durbay ile aşk yaşadığı, hamile kaldığı ve bebek aldırıldığı, söz konusu kırığın Durbay’ın babasıyla CHP lideri arasında yaşanan kavga sonucu olduğu iddia edilmiştir (OdaTV, 2024). Bu yazı kaynak gösterilerek ulusal yayın yapan çeşitli internet sitelerinde ve gazetelerde yer almıştır. Günlük yayınlanan ulusal Yeni Akit gazetesi bu haber sitesinin iddiasını “Parayla getirdiler uçkurla götürecekler” başlığıyla haberleştirmiştir. Belediye Başkanı Durbay, 4 Ekim 2024 günü sosyal medya hesabından bir video paylaşarak açıklamada bulunmuştur. Durbay açıklamasında iddiayı yalanlayarak kolon kanseri teşhisiyle hastaneye yatıp tedavi gördüğünü ve iyileşerek işinin başına döndüğünü anlatmıştır. Kemoterapi tedavisinin devam ettiğini belirten Durbay;

“Ameliyat olduğum günden bu yana organize olmuş hazımsız bir grup tarafından planlı bir şekilde pek çok iftiraya ve yalana maruz kaldım. Geçtiğimiz gün ise bir alçak tarafından son derce çirkin, ipe sapa gelmez, baştan sona yalanlarla dolu bir yazı dolaşıma sokularak ben, ailem ve Sayın Genel Başkanım hedef gösterildi, iftiraya uğradı.” demiştir.

Başkan Durbay iddiayı yayınlayan site ve kaynak göstererek yayan haber siteleri, gazete ve sosyal medya hesapları hakkında yüzden fazla dava açtığını açıklamasında belirtmiştir. Bu açıklamayla beraber iddiayla ilgili haber ve paylaşımlar bıçak gibi kesilmiştir. Kulis bilgisi adı altında ortaya atılan, haberleştirilen, sosyal medyada yaygınlaştırılan bu iddialarla ilgili haber analizi, ya da içerik analizi çalışmanın sonuç bölümünde yapılacaktır.

SONUÇ

Çalışmada haber analizine örneklem olarak seçilen olay iki aşamada kamuoyunun gündemine gelmiştir, getirilmiştir. Haber analizini yapacağımız bilginin öncelikle kaynağına eğilmek gerekmektedir. Önce yurtdışı sosyal medya hesaplarda ortaya atılan, ardından yılların gazetecisi kimliğini taşıyan bir isim tarafından bir habere dönüştürülerek kamuoyuyla paylaşılan olaya odaklanmak gerekirse; Özgür Özel'in ayağının kırıldığı bilgisinin kaynağı belirsizdir. Hatta partinin iddiasına göre iddiayı ortaya ilk atan hesaplar bir dönem kriminal takibe uğrayan ve yurtdışında kaçak yaşayan yasadışı bir yapılanmanın üyelerine aittir. Bu paylaşımında hedef partidir. Habercilik yönünden bakmak gerekirse, en temel kural olan double-check yoluna gidilmemiş, iddia ortaya atılan kişiye ya da yakın çevresine ulaşıp bu iddia sorulmamış, iddianın teyit edilmesi yoluna gidilmemiştir. Abdurrahman Dilipak'ın bu iddiayı kolayca ulaşabileceği parti başkanı ya da çevrelerine bu temel gazetecilik kuralına uymadan kamuoyuyla paylaşmıştır. Burada kırık ayak olayının nedenine dair de bir araştırma yapılmadığı görülmektedir. Bunda iddianın hedefinin ve parti çevrelerinin ilk açıklamasının yetersiz olması, olayın nedenine dair açıklamanın birkaç gün gecikmeyle gelmesi de etkili olmuştur. Parti sosyal medyada hızla yayılan ve kamuoyunu meşgul eden bu kaynağı belirsiz, maddi dayanaktan yoksun iddiayla ilgili gelişmeleri ilk birkaç gün iyi yönetememiştir. Gazetecinin hastane kayıtlarına ulaşarak kırığın nedenini öğrenmesi de mümkündür. Bu da derin araştırma ve soruşturmanın unsurlarından biridir ve yerine getirilmemiştir.

Ayrıca bu haber ya da paylaşımlar yapılırken eldeki bilginin haberi formüle etmeye yeter olup olmadığına bakılmamış, "iddiayı ortaya at, ses gelsin" yaklaşımı sergilenmiştir, bu da gazetecilik etiğine aykırıdır. Yine bu iddialar kaleme alınırken ya da sosyal hesaplarda paylaşılırken siyasi gündeme olası etkileri göz önüne alınmamış, tam anlamıyla teyit edilmemiş, dedikodu mahiyetindeki iddiayla gündem oluşturularak etik sorumluluk ihlal edilmiştir. Bu yönüyle kaynağı belirsiz bir duyumun herhangi bir sorgulamadan ya da filtrelemeden geçirilmeksizin kamuoyunda ifşası söz konusudur ve bu da bir gazetecilik faaliyeti ya da kulis haberciliği çerçevesinde değerlendirilemeyecektir. Gazetecinin yapması gerekeni iddianın hedefi yerine getirmiş, olayın bir kurşunlama değil, düşme sonucu kırık olduğunu ortaya koyan tıbbi röntgen çekimini medyayla paylaşmıştır. Bu paylaşımın ardından kaynağı belirsiz ve dayanaksız iddialar hem medyada hem sosyal medyada bıçak gibi kesilmiştir. Her şeyden önce iddianın hedefi olan Özel, özel hayatı ihlal edilerek taciz edilmiştir. Buna rağmen birkaç gün de olsa gündemde önemli yer tutan iddialar nedeniyle partinin kurumsal kimliği hırpalanmış, gerçek gündemin arka plana itilmesine neden olan yayınlarla kamuoyu mevcut iktidar lehine manipüle

edilmiş, her şeyden önemlisi gazetecilik etik kuralları ağır şekilde ihlal edilirken mesleğin prestiji zedelenmiştir.

Olayın ikinci kez bir magazinleştirme sosuyla gündeme gelmesi iddiayı daha da vahim hale getirmiştir. Bu kez Özgür Özel'in kırık ayağının partili bir belediye başkanıyla aşk iddiasıyla gündeme getirilmesi olayı yeniden gündemin en üst sıralarına taşımıştır. Üstelik bu kez iddiayı ilk ortaya atan yerel bir haber sitesinin, gazeteci kimlikli sahibidir. Bir siyasi liderin belden aşağı denilebilecek bir magazinleştirme sosuyla gündeme getirilmesi bu kez sadece sosyal medya hesaplarında değil, yerel ulusal haber sitelerinde ve bazı günlük gazetelerde hızla yayılmıştır. Bu ikinci iddianın kaynağı da belirsizdir, gazetecilik adına bir şeffaflık arayışı söz konusu değildir. Üstelik olayın bu kez sadece genel başkan değil belediye başkanı boyutu da vardır ve iddia kaleme alınmadan bu kişilere ulaşıp iddianın teyidi yoluna gidilmemiştir. Hatta iddianın doğruluğu ya da yanlışlığı bir kurumsallık göz önüne alındığında parti çevrelerinde ya da hedef isimlerin yakın çevrelerinde de sorgulanmamıştır. En temel gazetecilik kuralı ihlal edilerek bu kez özel hayatlara doğrudan tecavüz söz konusu olmuştur.

Gazetecilikte temel kuraldır; haberin doğruluğu en az birkaç kanaldan teyit edilmedikçe yayımlanamaz. İddia bir haber formuna büründürülmeden önce derinlemesine bir araştırma yapılmamış, yüzeysel bir soruşturmanın dahi izine rastlanmamıştır. Gazeteci olayı teyit edecek bilgi ve belgelere ulaşma yoluna gitmemiş, örneği bir hastane kaydı var mı, varsa içeriği ne ve nasıl yansıtılmalı noktasında bir araştırmaya gidilmemiştir. İddianın ikinci safhasında da iddiayı ortaya at hedef yanıt versin mantığıyla hareket edilmiştir. Bu yaklaşımın kulis haberciliği ya da gazeteciliğin herhangi bir formuyla ilintisi bulunmamaktadır. Düpedüz dedikodunun ifşası olarak değerlendirilebilir. Olayın bu ikinci iddia safhasında da hedef isimler açıklamayı derhal yayınlamış, hatta normalde açıklamak zorunda olmadıkları çok özel gelişmeleri ifşa etmek zorunda kalmışlardır. Bu açıklamalarla birlikte dayanaksız ikinci iddiaların yayılımı da bıçak gibi kesilmiştir. Süreç hedef isimlerin bu paylaşımları ya da kulis bilgisi adı altında dayanaksız iddiayı haberleştirenleri mahkemeye vererek yüzlerce dava açmasıyla sonuçlanmıştır. Bu kez de sadece birkaç gün dahi olsa gündemin en üst sıralarına yükselen, gazetecilik kurallarına ve meslek etiği kurallarına aykırı bu iddiaların yaygınlığı nedeniyle ilk zararı gören hedefteki siyasi kimlikler ve bağlı buldukları partinin kurumsal kimliği olurken, gazeteciliğin prestiji bir kez daha derin yara almıştır. Misenformasyon sürecinden zararlı çıkan bir başka kesim gerçek gündeminden uzaklaştırılarak meşgul edilen kamuoyu olmuştur. Mevcut hükümet ana muhalefet partisinin liderine yönelik bu manipülatif iddialardan karlı çıkan taraf olmuştur.

Ana muhalefet partisinin genel başkanına yönelik bir iddiaların kulis bilgisi adı altında, ikisinde de fiyaskoyla sonuçlanan iki vahim misenformasyonla kamuoyuna sunulması, Türkiye'deki gazeteciliğin itibarına önemli bir darbe vurmuştur. Haber adı altında yayımlanan bu iddialarla kamuoyu yanlış yönlendirilmiş, ana muhalefet partisi genel başkanı ve partisi aleyhine manipüle edilmiş, gazetecilik tarihine feci bir leke olarak geçmiştir. Haber adı altında yayımlanan, bir enformasyon niteliği dahi taşımadığı sonradan ortaya çıkan iddiaların etki alanı büyük olmuştur. Halkın gündemi ve siyaset gündemi bu dedikodu niteliğindeki iddialarla uzun süre meşgul edilmiş, kamuoyunun bilmesi ve vakıf olması gereken, belki müdahale olanağı bulacağı önemli pek çok gündem arka plana itilmiş, gözden kaçırılmış, olaydan mevcut siyasi ortamda hükümet ortağı partiler karlı çıkmıştır. Bu yönüyle CHP genel başkanının dile getirdiği gibi bir komplo teorisine dönüşen ayak kırığı olayının kısa aralıklarla çoğu kimliği belirsiz sosyal medya hesapları ve açık yayın yapan hesap, site ve gazetelerce bu denli köpürtülmesi gazeteciliğin gündem belirleme gücünün bilinçli olarak kötüye kullanması olarak da yorumlanmıştır. Kulis haberciliği ve haber analizi, birbirini besleyen iki süreçtir. Kulis haberciliği, haberin erken aşamalarında bilgi sağlarken, haber analizi bu bilgileri derinlemesine inceleyerek kamuoyunu aydınlatır. İkisi birlikte, haberin daha kapsamlı, güvenilir ve anlaşılır olmasını sağlar. Bu ilişki, medyanın toplumsal rolünü güçlendirir ve okuyuculara daha nitelikli bir haber deneyimi sunar.

KAYNAKÇA

- Browne, C., Gazetecinin El Kitabı, MediaCat Kitapları, Ankara, 2001.
- Chandler D. & Munday R., Medya ve İletişim Sözlüğü, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018
- Dağlar, A. Yeni Medya Ortamında Polis-Adliye Muhabirliği, Platanus, İstanbul, 2023.
- Kars, N., Radyo-Televizyon Haberciliği, Derin Yayınları, İstanbul, 2015.
- Paul S.W.& Raue, J., Gazetecinin El Kitabı, İÜİF Yayınları, İstanbul, 2002.
- Özbay C., Haberden Yayına Gazetecilik, Der Yayınları, İstanbul, 2007.
- “Kulis bilgisi” ve “İddiaya göre” saçmalığı, farukbildirici.com, <https://www.farukbildirici.com/2024/10/09/kulis-bilgisi-ve-iddiaya-gore-sacmaligi/>
- Özgül Özel’in ayağı kırıldı, NTV, 18 Ağustos 2024 <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ozgur-ozelin-ayagi-kirildi,Av6laiwzTEu93qA7CCQw4Q>
- “Özgür Özel bacağından vuruldu” iddiası, CHP’den cevap geldi, Türkiye gazetesi, 19 Ağustos 2024, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/ozgur-ozel-silahla-ayagindan-vuruldu-iddiasi-chpden-aciklama-geldi-1058213>
- Özgür Özel bacağı nasıl kırıdı?, Medyascope TV, 20 Ağustos, <https://medyascope.tv/2024/08/20/ozgur-ozel-bacagini-nasil-kirdi/>
- Özgür Özel ayak filmlerini paylaştı: Kurşun değil, ayak parmaklarında kırık, T24, 21 Ağustos 2024, <https://t24.com.tr/haber/ozgur-ozel-ayak-filmlerini-paylasti-kursun-degil-parmak-kemiklerinde-kirik,1180296>
- Şehzadeler Belediye Başkanı Gülşah Durbay, Özgür Özel ile ilişkisini olduğunu yalanladı, kanser tedavisi gördüğünü açıkladı, OdaTV, 4 Ekim 2024, <https://www.odatv.com/siyaset/manisa-sehzadeler-belediye-baskani-gulsah-durbay-ozgur-ozel-ile-iliskisini-oldugunu-yalanladi-120066350>

Dr. Ali Dağlar

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Hürriyet gazetesinde 27 yıl adliye muhabiri ve uzman yargı muhabiri olarak çalıştı. Daha çok özel haber dosyaları hazırladı, röportajlar yaptı. Araştırmaları gazetecilik örgütleri tarafından ödüllendirildi. Bu süreçte araştırmaları üç ayrı kitap halinde yayınlandı. Yüksek lisansını aynı üniversitede yaptı. İkinci üniversite olarak Adalet Yüksek Okulu'nu bitirdi. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde doktora eğitimini tamamladı. Çeşitli ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde makaleleri yayımlanmıştır. Halen bir vakıf üniversitesinde, iletişim alanında ders vermektedir. Medya alanında resmi adli bilirkişilik yapmaktadır. Sürekli sarı basın kartı sahibidir. TGC ve ÇGD üyesidir.

3. BÖLÜM

DEVLET MEDYASI ELİYLE HABERİN GERÇEKLİĞİNİN TAHRİF EDİLMESİ: İRAN CUMHURBAŞKANI İBRAHİM REİSİ'NİN HELİKOPTER KAZASI ÖRNEĞİ

Dr. Savash PORGHAM *

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, e-posta: sporgham@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3313-5599

GİRİŞ

Haber, kurgulanmış bir metindir. Bir medya organizasyonu içinde görev yapan Eşik Bekçileri (Gatekeepers) haberin toplandığı ilk andan itibaren yayın sürecine hazırlanıp nihai şekliyle yayınlanıncaya kadar medya kurumunun yayın politikası ve yayın kimliğini, ulaşmak istenilen hedef kitlenin niteliğini ve haberin yapılış amacını dikkate alarak haber metnini tasarlayıp dolayından geçirerek habere son şeklini vermektedirler. Yani haber, yayınlandığı tüm mecralarda medya profesyonelleri tarafından tasarlanan bir metnin bütünüdür.

Haber; gerçekleri aktarmalıdır, nesnel ve objektif olarak olguları ortaya koymalıdır, habere konu olaya yorum katılmamalıdır, yorum ile haberin farklı olgular olduğu açıkça belirtilmelidir. Kitle iletişim cihazları ve mecraları üzerinden aktarılan haberin temel işlevi kitleleri bilgilendirmek olsa da haber olgusu eğitime, öğretme ve eğlendirme işlevlerine de sahiptir.

Bir haberin profesyonel olarak tasarım sürecinde basın meslek etiği, ahlaki unsurlar, ulusal ve uluslararası alanda kabul görmüş ilkeler mutlaka gözetilmelidir ve haberin unsurlarına (6N 2K) buna göre şekil verilmelidir. Haberi toplayan, yazan, düzenleyen, editoryal süzgeçten geçiren her medya profesyonelinin ideolojisi, mesleki etik kaygısı, mesleki deneyimi, bireysel ahlaki perspektifi, sosyokültürel ve sosyoekonomik düzeyi gibi pek çok olgu bir haberin tasarımı ve niteliği üzerinde etki etmektedir.

Haber, uygun bir teyit mekanizması ve birbirinden bağımsız güvenilir kaynaklar üzerinden sağlanan bilgileri içererek hedef kitle üzerinde güven telkin etmelidir ancak günümüzün dijital çağındaki kitle iletişim ortamının dayattığı Post-Truth (Hakikat Ötesi) dönemde artık kitlelerin haber kavramına güveni gittikçe azalmaktadır.

Günümüzde haberin demokratik işlevlerini ne denli yerine getirdiği, kitlelerin bilgi edinme hakkına ne denli hizmet ettiği, gerçekleri ne denli aktardığı gibi olgular artık önemini yitirmiştir. Haber; artık farklı güç odaklarının siyasi, ekonomik, kültürel ve çeşitli menfaatlerine yönelik kullandığı bir meta ve “operasyonel aparat” haline gelmiştir.

Bilginin salt gerçekliğine dayanması gereken haber artık çarpıtmanın, manipülasyonun, misenformasyonun, dezenformasyonun, yanıltmanın ve yalanın yayılımının bir unsuru haline gelmiştir. Bu durum gazetecinin, muhabirin ve habercinin mesleki etik kodlarını da negatif olarak etkilemiştir. Gazetecilik mesleğinde yapılan mesleki etik ihlallerin sonuçları başka hiçbir mesleğe benzemez çünkü gazetecilik dışında hiçbir meslek yasama, yürütme ve yargıdan sonra “Dördüncü Erk” olarak tanımlanmamıştır. Gazetecilik mesleği halk adına tüm siyasi organları, ekonomik kuruluşları, tüm erkleri ve çeşitli güç odaklarını

denetlemekle yükümlüdür ve Bekçi Köpekliği (Watchdog Function) işlevine sahiptir.

Gazetecinin mesleki etik kurallarını ve ilkelerini kasten ihlal etmesinin toplumun bilgi edinme hakkına, ifade özgürlüğüne, fikir beyan etme hürriyetine, demokratik toplum kültürünün oluşmasına, kuvvetler ayrılığına, insan haklarına ve toplumun tüm işleyişine negatif etkileri söz konusudur. Dolayısıyla; bir gazetecinin etik ihlali yapmasının faturası tüm topluma kesilecektir.

Çaplı'ya göre (Çaplı, 2002: 37), medyanın hareket yönünü belirleyen bazı ekonomik baskı unsurlarının varlığı söz konusudur. Medyanın ticari yapısının reklam mekanizmasından etkilenmesi, reklam üzerine medyada kota koyulması, medya organizasyonlarının elde ettikleri reklam gelirlerinin vergiye tabii tutulması, devlet tarafından medya organizasyonlarına verilen çeşitli kredilerin, teşviklerin ve desteklerin sınırlandırılması, medyanın ticari kaygılarla piyasa koşullarının yarattığı baskılardan etkilenmesi, medyanın finansal durumu için hükümet kararlarının lisans ücretleri ve çeşitli yardımların belirlenmesinde etkili olması gibi olgulardan söz edilebilir.

Bu bağlamda hükümetlerin ve devlet aygıtının çeşitli ekonomik, siyasi, hukuki, vergi ve ceza mekanizmalarıyla ve medyanın sermaye yapılarının değiştirilmesiyle hem gazetecilerin hem de medya kuruluşlarının üzerine gelmesi ve baskı kurması kaçınılmazdır. Devletler nazarında medya kendi haline bırakılamayacak kadar önemli bir alandır. Medyanın olağan işlevi içerisinde demokratik işlevlerini yerine getirerek devletleri denetlemesi elbette güç odaklarının pek de hoşnut olmayacağı bir durumdur. Yolsuzlukların üzerine giden, usulsüzlükleri ortaya çıkaran, hukuksuz yargı kararlarını sorgulayan, siyaset kurumunun çeşitli güç odaklarıyla yasadışı ortaklıklarını irdeleyen, yani araştırmacı ve soruşturmacı gazetecilik faaliyetlerini “korkmadan” yürüten bir medyanın varlığı toplumsal bağlamda önemli olsa da iktidarların “tekerine çomak sokan” bir medya yapılanmasının oluşması şüphesiz “bir şeyleri gizlemek isteyen” devletlerin çeşitli kanatlarının istemeyeceği bir yapıdır.

Geleneksel medya mecraları, alternatif medya mecraları ve özellikle sosyal/yeni medya mecraları devletlerin ve hükümetlerin toplumun çeşitli amaçlar, gayeler ve hedefler doğrultusunda algılarını yönetmek ve rızalarını üretmek için kullandıkları ve asla kendi olağan akışına bırakmayacakları alanlardır. Devletlerin medya üzerinde hukuksuzlukları gizlemek, skandalları örtbas etmek, yolsuzluklara ve usulsüzlüklere dair manipülasyon yapmak, seçim dönemlerinde toplumu yalan haber (Fake News) yayımıyla çarpıtmaya maruz bırakmak, maksatlı dezenformasyon yaymak gibi yollara başvurması her zaman olagelmiş bir durumdur. Bu açıdan değerlendirildiğinde dünya basın tarihi pek çok örnekle doludur. Mcintyre'e göre (Mcintyre, 2019: 98), Aydınlanma Çağı'nda, bilimsel devrimler döneminde ve asırlar boyunca uydurma haber olgusu hep varlığını sürdürmüştür. Paris'te tam da Fransız

Devrimi'nden hemen önce hükümetin battığına yönelik, hasım hizipler tarafından çıkarılan, farklı sayılar vererek çeşitli kişileri suçlayıcı yayımlar yapan risaleler ortaya çıkmıştır. Amerikan Devrimi döneminde de hem İngilizler tarafından hem de Amerikalılar tarafından uydurma haberler üretilmiştir. Örneğin Benjamin Franklin tarafından ortaya atılan yalan haberde kafa derisi yüzen yerlilerin Kral George adına çalıştığı söylenmiştir.

Aynı anlam bütünü içerisinde kullanılsalar da “Gerçek” ve “Hakikat” kavramları aslında pek çok açıdan birbirinden farklı olguları ifade eder. Gerçek, kurgulanamaz, yaratılamaz, zaten var olan bir olgudur ve zihinsel bir yansımayı ve izdüşümü ifade etmez. Yani insan zihni gerçekliği üretmez çünkü gerçek neseldir. Ancak hakikat algısal bir kavramdır, yani zihni bir tasarım ve kurguyu gerektirir. Hakikat özeldir.

Gerçek kavramı günümüzde artık tasarlanabilir hale geldiğinden manipüle edilmeye de açıktır. Yani devletler verdikleri haberde gerçeği tasarlayabilirler, içini boşaltabilirler, haberin unsurlarının aslı yerine bağlamından koparılmış bir hipergerçeklik yaratabilirler. Yani gerçeği simüle edip çeşitli amaçlar doğrultusunda bağlamından koparabilirler. Böylelikle hedef kitle üzerinde diledikleri doğrultuda bir rıza üretimi ve algı yönetimi faaliyeti gerçekleştirebilirler.

Tam da bu noktada güncel bir örnek olan İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin 19 Mayıs 2024 tarihinde düşen helikopteri sonrasında İran devletine bağlı ve özellikle Devrim Muhafızları Ordusu'nun kontrolünde olan FARS, İSNA ve İRNA Haber Ajansı'nın helikopter kazasının haberlerini nasıl verdiği analiz edilmiştir. Ayrıca haber, gerçeklik, hakikat ve Post-Truth (Hakikat Ötesi) olguları konuya ışık tutması bağlamında kavramsal olarak incelenmiştir.

1. HABER NEDİR?

İnsanların yüzyıllar ve asırlar boyunca sahip olduğu dürtülerin başında bilgi edinme ihtiyacı gelmektedir. Dolayısıyla haber, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Haber, insanlığın içinde olduğu sözlü kültür, yazılı kültür ve elektrik-elektronik kültür dönemlerinde ortaya çıkmış, varlığını sürdürmüş ve hem teorik hem de pratik bağlamda değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Mağara duvarlarına çizilen motiflerden alfabenin keşfine, kâğıdın bulunmasına, ilk baskı yöntemlerinden ve sonrasında seri matbaanın icadına, telgraf, telefon, telsiz, radyo, televizyon, uydu ve internetin icadına varıncaya kadar haber olgusu hem konvansiyonel kitle iletişim araçlarında hem de yeni ve alternatif kitle iletişim mecralarında her zaman çeşitli şekillerde var olmuştur.

Aslan'a göre (Aslan, 2003: 14), haber kelimesinin kökü Arapçadan gelmektedir. İngilizce “News” olarak adlandırılan haber kelimesinin North (Kuzey), East (Doğu), West (Batı) ve South (Güney) kelimelerinin baş harflerinin yan yana getirilerek kullanılan bir kavram olduğu da öne sürülmektedir. Haber, unsurları olan ve tasarım

sürecinden geçirilen bir metindir. Dolayısıyla ham bilgi ile haber birbirinden farklı olguları ifade eder. Şu an gerçekleşmekte olan, geçmişte gerçekleşmiş olan ve gelecekte gerçekleşecek olan her türlü olay ve olgu haberin kapsamına girebilir.

Özer'e göre (Özer, 2012: 20), haberler örtük anlamları olan öykülerdir. Bilgilere anlamsal bir tutarlılık kazandırıp organize bir şekilde bir metine dönüştürülmediği sürece haberler özgün olarak özgün bir değer taşımazlar. Çerçeve olgusu içeriğe anlam katan ve haberi şekillendiren unsurdur. Haber, ham bilgileri içeren düz bir metin yapısı değildir; yayınlanacağı kitle iletişim aracının özelliklerine göre profesyonel medya çalışanları eliyle kurgulanan ve dolayım sürecinden geçirilen tasarlanmış metinlerdir. Dolayısıyla bir habere çerçeve katan medya çalışanları bunu medya organizasyonun yayın ilkeleri, haber değeri politikaları ve yayına kimlik katan uygulamalarıyla yaparlar.

Girgin'e göre (Girgin, 2000: 2), günümüzde kitle iletişim araçları artık yansıtıcı, aktarıcı ve ayna işlevi görmüyorlar, onlar ticari kuruluşlar olarak değerlendirilmeliler. Bu kuruluşları tesis edenlerin veya sonradan satın alanların hedefi kâr etmektir. Bundan dolayı da kapitalist süzene istinaden talebe göre bir üretim düzenlemesi ve planlaması uygularlar. De Fleur ve Dennis'e göre (De Fleur, Dennis, 1985: 32), bir haberi şekillendiren etmenler arasında olayın ne olduğu, haberin kaynakları, sivil örgütler, yasal düzenleme yapan devlet veya hükümet, ekonomik olaylar, bir haber merkezine etki eden güçler, gazetecinin mesleki deneyimi, tarzı, bilgisi ve becerisi, haberin yayınlandığı kitle iletişim mecrasının özellikleri ve çalışanların iş koşulları gibi olgulardan söz edilebilir. Bir haberi dikkat çekici yapan bir olgu veya olayla bağlantısıdır.

Tokgöz'e göre (Tokgöz, 1994: 56), bir olay hem eylemi hem de söylemi içerebilir. Eğer bir olayı gözlemleyen biri varsa o olay habere dönüşebilir. Haberin üretilmesi ise gözlemlerin ve duyuların iletilmesidir. Bir olayın doğal akışı içerisinde kesintiye uğraması haberdur. İnsanların hayatlarına dair anlamlı bir şekilde karar alabilmeleri için bilgiye ihtiyaçları vardır ve bu haberdur. Zamana uygun olan her şey haberdur. Haber bir olayın raporlanmasıdır.

Haberin kitleleri eğitmek, eğlendirmek ve bilgilendirmek gibi işlevleri vardır ancak haberin demokratik işlevlerine bakıldığında toplumun bilgi edinme hakkına hizmet etmek, ifade özgürlüğünü gözetmek, basın meslek ilkeleri ve etik/ahlak kurallarına hizmet etmek gibi daha hayati işlevlerinden söz edilebilir. Demokratik reflekslere göre üretilmeyen bir haber toplumsal kutuplaşmaya, bilgi kirliliğine, nefret söylemine, dezenformasyona, çarpıtmaya, yalan yayımına, misinformasyona, manipülasyona ve operasyonel haberciliğe hizmet eder. Günümüzün hâkim medya ekolojisi ve özellikle anaakım medyası tam da bu negatif işlevleri yerine getirmek üzerine çalışmaktadır.

1.1. Haber Değeri ve Haber Unsurları Nedir?

Aynı konunun, aynı olgunun ve aynı olayın birbirinden farklı medya organizasyonlarında birbirinden çok farklı bir şekilde haberleştirildiğine çokça tanık olmaktadır. Örneğin; benzin fiyatında bir artış haberi bazı basın mecralarında “Benzin Fiyatına Zam Yapıldı” başlığıyla verilirken başka bir basın mecrasında “Benzin Fiyatlarına Güncelleme Yapıldı” başlığıyla verilebiliyor. Haberin değeri bir medya organizasyonunun yayın kimliği, yayın politikası, mesleki etik ilkelerine bağlılığı ve en önemlisi siyasi duruşuna göre belirleniyor. Dolayısıyla bir bilgi ne kadar önemli olursa olsun tüm medya mecralarında kendisine haber olarak yer bulamayabiliyor çünkü her medya mecrasının haber değeri farklı olabiliyor.

Haber değeri olgusu bir medya kuruluşunda hangi bilginin haber olarak yayınlanması veya yayınlanmaması gerektiğini belirleyen etkidir. Medyanın objektif ve nesnel olarak haber üretmesi beklenir ancak her medya organizasyonu farklı angajmanlarından dolayı sadece “kendisine özgü bir gerçeklik” üretir ve bu durumu haber üretim sürecinde de uygular. Bir medya yapılanmasının haber değeri kavramını sadece halkın bilgi edinme ve gerçek bilgiye ulaşma hakkına göre belirlemesi gerekirken günümüzde haberin toplumsal demokratik işlevlerini yerine getirme kaygısı haber değeri belirlenmesinde en son sıradadır. Medyanın içinde bulunduğu yozlaşma bu durumun başat sebebidir.

Buna rağmen evrensel olarak kabul gören bazı haber değerleri vardır. Galtung ve Ruge’a göre (Galtung ve Ruge, 1965: 64-91), bir bilginin haber olabilmesi için 12 haber değeri kriterinden birini içermesi gerekir:

- Olayın Süre Olarak Uygunluğu (Frequency)
- Olayın Büyüklüğü (Threshold)
- Olayın Açıklığı/Anlaşılabilirliği (Unambiguity)
- Olayın Anlamlılığı (Meaningfulness)
- Olayın Uyumu (Consonance)
- Olayın Beklenmedik Oluşu (Unexpectedness)
- Olayın Sürekliliği (Continuity)
- Kompozisyon (Composition)
- Seçkin Uluslara Yapılan Göndermeler (Reference to Elite Nations)
- Seçkin Kişilere Yapılan Göndermeler (Reference to Elite People)
- Kişilere Yapılan Göndermeler (Reference to People)
- Olumsuz Olana Yapılan Göndermeler (Reference to Something Negative)

Ham bilginin ve enformasyonun haber metnine çevrilebilmesi için belirli unsurlar üzerinden tasarlanması gerekir. Haberin dolayımından ve kurgudan geçirilmesi süreci haber unsurları üzerinde gerçekleşir. Dolayısıyla bir haberin

gerçek veya yalan olması haber unsurlarının gerçek veya yalan olmasıyla direkt olarak ilintilidir. Hangi kitle mecrasında yayınlandığı fark etmez; bir haber iletisi mutlaka belirli unsurları içermelidir. Schneider ve Raue'a göre (Schneider ve Raue, 2000: 42), 6N+1K olarak kodlanan haber unsurları Nereden? Nerede? Neden? Ne Zaman?, Nasıl?, Ne? + Kim? sorularının cevaplarını içermelidir.

Haberin bir medya profesyoneli tarafından tasarımı sürecinde haberin unsurlarından tek bir tanesi bile tahrif edilip çarpıtılırsa tüm haber manipülatif bir yalan ileti haline dönüşür. Dolayısıyla haber unsurlarının gerçekliği bir haberin doğrudan gerçekliğini belirler.

Belsey ve Chadwick'e göre (Belsey ve Chadwick, 1998: 95), bir haberi medyaya reklam verenler veya kişilerin çıkarları için kasten saptırmak ve gerçekleri kasten örtbas etmeye çalışmak taraflı bir tutumdur. Böylelikle izleyiciler ve okuyucular haklı bir perspektifle kendilerini mağdur olarak hissederler. Bu durumda medya mensubu izleyici ve okuyucu tarafından kendisine duyulan güveni ciddi bir şekilde sarsıyordu. Bir muhabirin çeşitli kaynaklarından edindiği ham bilgilerle (knowledge) haberin üretim süreci başlar. Bu ilk aşamada elde edilen veriler henüz profesyonel bir haber değildir. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte elde edilen veriler medya profesyonelleri tarafından işlenir, kurgulanır ve dolayımından (mediation) geçirilerek haber metni enformasyon (information) haline getirilerek yayına hazırlanır. Haberin yayınlanmadan önce toplanması ve yazılması sürecinde haber unsurlarına yönelik herhangi bir gerçek dışı müdahalede bulunmak o haberi gerçeklik bağlamından kopararak yalan veri içeren bir manipülatif ileti haline getirecektir. Bugünkü medya ekolojisi içerisinde şahit olduğumuz durum tam da budur.

2. HAKİKAT, GERÇEK VE POST-TRUTH

Elektrik-Elektronik Kültür döneminin yükselişiyle kitle iletişim ekolojisine dahil olan internet ve ardından sosyal/yeni medya mecralarıyla birlikte geleneksel haber toplama, yazma ve aktarma biçimi değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Konvansiyonel medyanın etkin olduğu dönemde medya mecralarıyla hedef kitle arasında tek yönlü bir iletişim biçimi mevcuttu. Yani hedef kitle sadece haber tüketicisiydi. Yeni medyanın hâkim olmasıyla birlikte ise medya mecralarıyla hedef kitle arasında bir interaktivite söz konusudur. Yani artık veri üreten, aktaran ve anında cevap vererek etkileşime giren bir kitlenin varlığı söz konusudur.

Bu durum şüphesiz medya profesyonellerine de yansımıştır. İnternetin ve sosyal medyanın dayattığı hız olgusu ve haberi diğerlerinden önce verme refleksi haber üretim sürecindeki editoryal denetim süzgecini ve teyit (double check) mekanizmasını zayıflatmıştır. Böylelikle karşımızda artık gerçekliği sorgulanan ve şüpheli olan haber ve enformasyon yığınının varlığı söz konusudur. Deuze'e

göre (Deuze, 1999: 378), internet teknolojisi sadece kullanıcıların değil, medya organizasyonlarının ve gazetecilerin de etkileşime dair kişisel tercihlerini etkilemiş ve olanak sağlamıştır. İnternet ve sosyal/yeni medya mecraları üzerinden anlık olarak hızla her nevi iletinin paylaşılarak geniş kitlelere çok daha hızlı ve etkin bir biçimde ulaşabilmesi gerçeği hem medya profesyonellerinin hem medya kuruluşlarının hem sivil toplum kuruluşlarının hem de tüm güç odaklarının bu mecraları kullanmasına sebep oluyor. Böylelikle artık tüm kesimler amaçladıkları her nevi hedef doğrultusunda diledikleri şekilde haberleri ve iletileri dolaşıma sokabilmekteler. Dolayısıyla artık haberin demokratik işlevlerini yerine getirmesi ve gerçeği yansıtması kaygısı gün geçtikçe azalıyor. Böylelikle de yalan haber (fake news) ve Post-Truth (Hakikat Ötesi) olguları daha da güçleniyor.

Gerçek (Fact) ve Hakikat (Truth) hem dilbilimsel hem de felsefi olarak birbirinden farklı olsalar da Türkçede genelde aynı anlamda kullanılır. Oysaki bu yanlıştır. Ayverdi'ye göre (Ayverdi, 2011: 413), gerçek kelimesinin kökü Türkçedir ancak hakikat kelimesinin kökü Arapçadır. Gerçek sözcüğünün karşılığı 11. Yüzyıla kadar kerti, kirtü, köni sözcükleriyle ifade edilmiştir ancak Türklerin İslam dinine geçişiyle birlikte bu anlam hakikat şeklinde ortaya çıkmıştır. İsi'ye göre (İsi, 2015: 182), gerçek ve hakikat kelimelerinin eşanlamlı olarak kullanılmasının sebebi yabancı dillerden Türkçeye giren bazı kelimelerin çevirisinde orijinal anlamlarını Türkçe dilinde tam olarak ortaya koyabilen bir karşılık bulunmamasıdır.

Kesin olarak ispat edilebilir bir olgu olan gerçek, objektif ve somut olguları ortaya koyar. Ancak hakikat algısal ve soyuttur, gerçeğin bir yansıması ve izdüşümüdür, dolayısıyla da farklı olarak algılanabilir. Gerçek, herhangi bir dolayım, tasarım ve kurguyu içermez, mutlaka var olan bir şeydir ve insan belleğinin algısal olarak yaratımına ihtiyacı yoktur. Hakikat ise algısal olduğundan her bellekte birbirinden farklı bir biçimde tezahür edebilir. Hançerlioğlu'na göre (Hançerlioğlu, 1997: 276), nesnel bir gerçekliği ortaya koyan gerçek kavramının aksine hakikat kavramı söz konusu nesnel gerçekliğin zihindeki öznel yansımasıdır. Yani hakikat, gerçekliğin kendisi değildir, gerçekliğin bir yansımasıdır. Baudrillard'a göre (2010: 14-16), eğer bir gerçeklik kökten ve gerçeklikten uzak olarak modeller vasıtasıyla üretiliyorsa o gerçek artık hipergerçeklik ve simülasyondur. Günümüzde artık komut modelleriyle, belleklerle, matrislerle ve hücrelerle üretilen minyatürleşmiş bir gerçekliğin varlığı söz konusudur. Böylelikle gerçek sonsuz sayıda yeniden üretilebilir. Bu durum gerçekliğin bir taklidi, sureti veya parodisi değildir, aslı yerine üretilmiş olan, göstergeleri tasarlanmış, işlemsel bir gerçekliğin ikizinin yaratılmasıdır. İlk gerçek varlığı, gerçeğin ikizi ise yokluğu ortaya koyar.

Belirli ve hedeflenmiş amaçlar doğrultusunda profesyonel olarak üretilen simülasyon ve hipergerçeklik kavramları üzerinden gerçeklik olgusuna baktığımızda; artık doğrularla yanlışların, iyi olanla kötü olanın arasındaki ayrım zayıflamıştır ve zorlaşmıştır. Birbirinden farklı sosyoekonomik, sosyokültürel, ideolojik, inanç, inançsızlık, ideoloji ve aidiyetlere sahip olan toplum kesimleri arasında gerçeğin önemi de renksizleşmiş ve önemini yitirmiştir. Bu durum kitlelerin rasyonel olgulara bakış açısını da etkiliyor.

Gerçeğin artık üretilebiliyor olması, simülasyonun ve hipergerçekliğin toplumların rıza üretiminde ve algı yönetiminde etkin olmasıyla birlikte tüm devletler ve güç odakları tarafından gerçekliğin tahrif edilerek aktarılması olağan bir hale gelmiştir. Böylelikle kendi filtre balonları ve yankı odalarına hapsedilen kitleler nezdinde neyin gerçek veya neyin yalan olduğu önemini yitirmiştir çünkü kitle artık olgulara rasyonel bir bakış atmak yerine duygularına hitap eden algısal reflekslere dayanmayı tercih ediyorlar. Bu durum kitlelerin haber kavramına bakışında da geçerlidir. Gerçeğin kitleler nezdinde önemsizleşmesi, gerçekliğin devletler ve güç odakları tarafından profesyonel olarak yeniden üretilmesi, kitlelerin rasyonel olguları bir kenara bırakarak olaylara duygusal algılarıyla bakması karşımıza Post-Truth (Hakikat Ötesi) kavramını çıkarıyor. Alpay’a göre (Alpay, 2017: 25), Post-Truth kavramı Türkçeye “gerçek ötesi”, “gerçeklik sonrası”, “hakikat ötesi”, “post olgusal”, “post gerçeklik”, “hakikat sonrası”, “gerçek aşırı” gibi çeşitli anlamlarda çevrilebilir. Ancak Post-Truth sözcüğündeki “post” eki daha geniş bir anlamı ortaya koyarken gerçekliğin artık alakasızlaştığı ve önemsizleştiği anlamını taşıyor.

Post-Truth (Hakikat Ötesi) kavramının etkilediği günümüzün kitle iletişim ekolojisi içerisindeki en büyük sorun kitlelerin artık neyin gerçek veya yalan olduğu üzerine kafa yormaya ihtiyaç duymayı bırakmasıdır. Yani gerçek artık önemini kaybetmeye yüz tuttu çünkü sürekli yalan haber, propaganda, çarpıtma, dezenformasyon ve algı yönetimi bombardımanına maruz kalan kitlelerin nazarında bir haberin veya iletinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığının artık bir önemi yok. Devletler eliyle üretilen ve dolaşıma sokulan alan haberler artık kitleler nezdinde gerçek haberlere göre çok daha fazla itibar gören ve paylaşılan iletiler haline dönüştü çünkü kitleler artık yalanı kanıksamış hale getirildiler. Hakikat sonrası dönemde yalandan ziyade ne tam olarak yalan olan ne de tam olarak gerçeği yansıtan, muğlak ifadeleri içeren zenginleştirilmiş gerçek denilen üçüncü bir kategori ortaya çıktı (Keyes, 2019: 25). Suni gerçek, hafif gerçek, neo-gerçek ve yumuşak gerçek gibi kavramların olduğu hakikat sonrası çağda dürüstlük ve yalancılığın da derecelerinden bahsedilebilir.

Post-Truth (Hakikat Ötesi) çağın dayattığı hipergerçeklik ve simülasyon ortamında artık kitleler kendilerinin gerçeklikle bağlarının koparılmasından

rahatsızlık duymuyorlar. Kendileri gibi düşünen, kendileri gibi inanan, kendileri gibi yaşayan, kendileriyle aynı ideolojiye sahip olan, kendileriyle aynı siyasi partiye oy veren, kendileri gibi düşünen kişilerin, gazetecilerin ve medya kuruluşlarının paylaştıkları her iletiyi ve haberi mutlak doğruymuş gibi algılıyorlar. Tam tersi olarak da “öteki” olarak gördükleri mecralardan yayılan her ileti ve haberi teyit etme gereği duymaksızın mutlak yalan olarak kabul ediyorlar. Oysaki medya profesyonellerinin kitleleri bir şeylere inandırmak ve rızalarını üretmek adına ikna etmek için manipülasyon içeren iletileri dolaşıma soktukları böylesi bir medya ekolojisinde hiçbir haber ve iletiye teyit etmeden körü körüne inanmak yanlıştır.

3. ÖRNEK OLAY: İRAN CUMHURBAŞKANI İBRAHİM REİSİ’NİN HELİKOPTER KAZASI

Toplumda şok etkisi yaratan ve kırılmalara sebep olabilecek kazalara, skandallara, yolsuzluklara ve her nevi kriz meselesine dair yayınlanacak olan haberlerin aktarım süreci devletlerin basın özgürlüğü bağlamında kendi olağan akışına bırakamayacağı kadar kilit bir öneme sahiptir. Böylesi kriz durumlarında topluma gerçeğin ne kadarının hangi ölçüde verileceğine devletler karar verir çünkü bu durumlar toplumun algısının yönetilmesinin, manipüle edilmesinin, rızasının üretilmesinin ve duygularının kontrol altına alınmasının gerekli olduğu anlardır.

Dolayısıyla böylesi kriz üreten konulara dair ilk andan itibaren devletler tüm ideolojik aygıtlarını ve medya gücünü devreye sokarak bilginin ve haberlerin “resmî” kaynaklardan aktarılmasını sağlar ve mutlak bir karartma uygularlar. Böylelikle de hangi bilginin ve haberin ne zaman ve hangi aşamada topluma aktarılması sürecini yönetip kontrol ederler.

Böylesi bir krizi İran devleti 19 Mayıs 2024 tarihinde o dönem ülkenin cumhurbaşkanı olan İbrahim Reisi’nin helikopterinin düşmesiyle yaşadı. Olay sanılandan çok daha büyüktü çünkü helikopterin içinde Reisi’yle birlikte o dönem İran’ın Dışişleri Bakanı olan Amir Abdullahian, Doğu Azerbaycan Valisi Malek Rahmeti, bölgenin en üst düzey dini otoritesi Ayetullah Muhammed Ali Alihaşim ve cumhurbaşkanlığı koruma dairesi komutanı General Mehdi Musavi de vardı. Ayrıca helikopterde üç kişilik bir mürettebat bulunmaktaydı.

Helikopter kazasının meydana geldiği gün itibariyle pek çok spekülasyon ve komplo teorisi bir anda dünya basınında devreye girdi çünkü o gün İbrahim Reisi çok önemli bir görüşme gerçekleştirmişti. Kaza günü İbrahim Reisi, İran ile Azerbaycan sınırının sıfır noktasındaki bir alanda iki barajın açılışına gitmişti, açılışı Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’le birlikte yapmıştı.

Azerbaycan ile İnan arasında uzun süredir farklı konularda gerginlik olması sabotaj tartışmalarına sebep olmuştı.

Bölgede hava şartlarının kötü olduğu, sisli ve kar yağışlı olduğu bilgileri geliyordu ancak İbrahim Reisi'nin filosunda iki helikopter daha vardı, baraj açılışı yerinden üç helikopter birlikte havalanmalarına ve aynı rotayı izlemelerine rağmen iki helikopter sağ salim hedefe varırken sadece İbrahim Reisi'yi taşıyan helikopterin düşmüş olması pek çok komplo teorisini, suikast iddialarını ve tartışmayı beraberinde getirmişti.

İbrahim Reisi'nin ve yanındakilerin akıbetine yönelik dünya basınında pek çok haber geçilirken ve sosyal medya çeşitli bilgilerle çalkalanırken büyük bir krizle karşı karşıya olan İnan'ın iç basınında neredeyse hiçbir bilgi bulunmuyordu. Kazaya dair ilk haber İnan devletine bağlı olan ve Devrim Muhafızları Ordusu'nun kontrolünde bulunan FARS Haber Ajansı'ndan gelmişti. FARS Haber Ajansı şu haberi geçmişti (FARS, <https://farsnews.ir/>):

“FARS: Reisi Sağ/ Kara Yolu Üzerinden Tebriz'e Gidiyor

Birkaç dakika önce cumhurbaşkanını taşıyan helikopter Doğu Azerbaycan'ın kuzey bölgesindeki havanın sisli olması nedeniyle yere oturdu ve şu an cumhurbaşkanının konvoyu kara yolu üzerinden Tebriz'e gidiyor.

Dakikalar önce sosyal medyada cumhurbaşkanının konvoyundaki üç helikopterden birinin kazaya uğradığına dair söylenti yayıldı.”

Görsel 1. İbrahim Reisi'nin sağ olduğuna dair FARS Haber Ajansı Haberi

فارس: رئیسى سالم است / او به صورت زمینی راهی تبریز شده

دقایقى پیش هلى کویتر حامل رئیس جمهور به دلیل مه آلود بودن هوای منطقه شمال آذربایجان شرقی بر زمین نشست و هم اکنون کاروان رئیس جمهور به صورت زمینی راهی تبریز شده است.

دقایقى قبل شایعه بروز حادثه برای یکی از ۳ هلى کویتر کاروان رئیس جمهور در فضای مجازی منتشر شد.

İnan devletinin en güçlü organlarının başında gelen Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı olan FARS Haber Ajansı'nın İbrahim Reisi'nin helikopterinin düşmüş olduğuna dair iddialara “söylenti” demesi ve “cumhurbaşkanı sağ, kara

yoluyla Tebriz'e gidiyor” olduğunu haber olarak geçmesi bir anda kazaya dair haber dengesini değiştirdi. İran'ın iç basını bu kez FARS Haber Ajansı'nı referans alarak Reisi'nin helikopterin “*Sert İniş*” yaparak yere indiğini ve Reisi'nin hayatta olduğu haberlerini geçmeye başladılar. Dünya basını da aynı referansla haberler geçmeye başladılar.

Saatler geçtikçe tartışmalar yükseldi çünkü İbrahim Reisi'nin sağ olduğu ve kara yoluyla Tebriz'e gittiğine dair FARS Haber Ajansı'nın haberini teyit eden herhangi bir bilgi diğer bağımsız kaynaklardan elde edilemiyordu ve Reisi'ye ulaşılıyordu. Dolayısıyla bir süre sonra FARS Haber Ajansı söz konusu haberini geri çekmek zorunda kaldı çünkü haberin yalan olduğu ve İbrahim Reisi'nin helikopterin gerçekten de düştüğü ortaya çıkmıştı.

Helikopterin ve içindekilerin akıbetine yönelik henüz herhangi bir teyit edilmiş bilgi yoktu ve özellikle sosyal medya üzerinden yürüyen tartışmaların dozu saatler geçtikçe artıyordu. Bunun üzerine İran'ın resmî devlet Haber Ajansı İRNA başta olmak üzere İran'ın tüm iç basını toplumun manevi duygularına hitap eden haberler geçmeye başlayarak canlı yayında İbrahim Reisi ve yanındakilerin kazadan sağ kurtulmaları için tüm ülkeyi dua etmeye davet eden haberler ve dua seansları yayınlamaya başladılar. Bu bağlamda İRNA şu haberi geçti (İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85482513/>):

“Tüm Ülkede Halk Ayetullah Reisi'nin Sağlığı İçin Dua Ediyor

Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ve yanındakileri taşıyan helikopterin sert inişle kazaya uğramasıyla birlikte halk İmam Rıza türbesinde, Hz. Masume türbesinde ve tüm ülkedeki kutsal alanlarda Cumhurbaşkanı Reisi ve yanındakilerin kazadan sağ salim kurtulmaları için tevessül duası edip Kuran okuyorlar. Allah'ın Reisi ve yanındakileri halkın bağına sağ salim geri göndermesi ümit ediliyor.”

Saatler geçiyordu ve henüz İbrahim Reisi ve yanındakileri taşıyan helikopterin tam olarak nereye düştüğü ve içindekilerin akıbetine dair net bir bilgi yoktu. İran devleti Reisi ve yanındakilerin sağ olabileceklerine dair haberler geçip, dua ve duygusal algı yönetimiyle yükselen tartışmaları kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Sürekli gücüyle övünen İran, kendi cumhurbaşkanının tam yerini kendi ülkesi içinde tam olarak tespit edemiyordu ve ulaşamıyordu. Bu durum da doğal olarak tepkilere ve tartışmalara sebep oluyordu.

İran devleti bu tartışmaları dindirmek için helikopterin tahmini olarak düştüğü bölgeye yakın olan merkezlerden 40 acil müdahale ekibi, 15 arama kurtarma ekibi ve 8 ambulans gönderdiğini ancak bölgedeki kötü hava şartları yüzünden ekiplerin enkaza ulaşmasının zaman alacağına dair haberler geçmeye başladı.

İRNA Haber Ajansı bu bağlamda şu haberi geçiyordu (İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85482483/>):

“Cumhurbaşkanını Taşıyan Helikopterin Düştüğü Yere 8 Ambulans Gönderildi/Havadan Yardım İmkânı Bulunmuyor

“İran Acil Durum Kurumu Sözcüsü Babek Yektaperest: Kazanın bildirilmesinden itibaren bölgeye teknisyen ve doktorların bulunduğu 8 ambulansla acil müdahale ekipleri gönderildi ancak havanın yoğun sisli olmasından dolayı havadan yardım ulaştırmak mümkün değil. Bir acil yardım helikopteri de bölgeye intikal etti ancak kötü hava şartlarından dolayı iniş yapamayarak geri dönmek zorunda kaldı. Ekipler kaza yerini bulmaya çalışıyorlar ancak yoğun sis bölgede görüş alanını düşürmüş durumda.”

Saatler geçiyordu ama helikopterin düştüğü yere ulaşamamasıyla birlikte özellikle sosyal medya mecraları üzerinden komplo teorileri ve tartışmalar kontrol edilemez bir hale geliyordu. Tam da bu anlarda İran devleti devreye polisi sokarak sosyal medya kullanıcılarına yönelik tehdit içeren bir açıklama yayınladı (İRNA, <https://www.irna.ir/news/85482577/>):

“Özel Tim Polisi Cumhurbaşkanının Helikopterinin Düştüğü Bölgede/ Polisten Söylenti Yayanlara Dair Uyarı

Polis İstihbarat Dairesi: Cumhurbaşkanı ve yanındakilerin sağlığını umarak tüm vatandaşlar haberleri resmî kaynaklardan takip etmeli. Tüm sosyal medya kullanıcıların hesapları polisin takibi altındadır ve söylenti yaparak toplumu gerenler hakkında yasal işlem yapılacaktır.”

Helikopterin düştüğü bölgedeki yoğun kar yağışı ve kötü hava şartları gözetildiğinde saatler geçtikçe İbrahim Reisi ve yanındakilerin kazadan canlı olarak kurtulmaları zorlaşıyordu. Bunun üzerine de neden hala teyitli bilgilerin paylaşılmadığına dair tartışmalar artıyordu ve İran devleti sosyal medyayı bastırmak için sadece medyasını değil polis baskısını da kullanmaya başlamıştı. Reisi'nin sağlıklı olma imkânı artık söz konusu olamazdı ancak İran devleti hala kendisinin sağ olduğuna yönelik yalan haberleri dolaşıma sokuyordu.

Bu haberlerden en önemlisi Cumhurbaşkanlığı Ofisi Başkanı Gulamhüseyn İsmaili'nin helikopterden bir kişiyle cep telefonu vasıtasıyla konuştuğunu iddia etmesiydi. İRNA Haber Ajansı konuya dair şu haberi geçti (İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85485397/>):

“İsmaili: Kazadan Sonra 3-4 Kez Alihaşim ile Konuştum

Cumhurbaşkanlığı Ofisi Başkanı Gulamhüseyn İsmaili: Dışişleri Bakanı Emir Abdullahian ve koruma başkanının telefonunu aradım ancak ulaşılamıyordu. Helikopterin pilotunun telefonunu aradım ama telefonu Alihaşim açtı. Kendisi durumunun iyi olmadığını, uçuruma düştüğünü, ağaçların arasında olduğunu ve yardım gönderilmesini söyledi. Kazadan 3 saat sonra kadar kendisiyle 3-4 kez konuştum ama sonrasında ulaşamadım.”

Helikopterin düştüğü bölgeden sinyal alınamıyordu ve herhangi bir telefon aktif olarak çalışmıyordu. Dolayısıyla helikopterden biriyle kazadan 3 saat sonra kadar 3-4 kez temas kurulduğunun söylenmesi inandırıcı gelmiyordu. Bunun üzerine İran devletinin yalan haber yayarak kamuoyunu Reisi ve beraberindekilerin hala yaşadığıyla ilgili yanlış yönlendirdiğine dair tartışmalar sosyal medya üzerinden yeniden yükselmeye başladı. Gece saatlerinde bölgedeki hava koşullarından dolayı arama kurtarma yapılamıyordu çünkü İran’ın bulutların üzerinden bölgeyi tarayabilecek gece görüş teknolojisine sahip İnsansız Hava Araçları yoktu, helikopter ve uçak da bölgeye ulaşamıyordu. Bunun üzerine İran’ın Türkiye’den yardım istediğine dair Anadolu Ajansı şu haberi duyurdu (Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turk-arama-kurtarma-ekibi-irana-intikal-icin-yola-cikti/3224126>):

“Türk Arama Kurtarma Ekibi, İran'a İntikal İçin Yola Çıktı

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi’yi taşıyan helikopterin kazaya uğramasının ardından Türkiye’den gece görüşlü arama kurtarma helikopteri talep edildiğini belirterek, "Van ve Erzurum AFAD il müdürlüklerimizden 32 dağcı arama kurtarma personeli ile 6 araç bölgeye intikal etmek üzere yola çıkmıştır." ifadelerini kullandı. İran’ın, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Türkiye’den gece görüşlü arama kurtarma helikopteri istediği bildirilen açıklamada, şunlar kaydedildi: Van ve Erzurum AFAD il müdürlüklerimizden 32 dağcı arama kurtarma personeli ile 6 araç bölgeye intikal etmek üzere yola çıkmıştır. Ayrıca Ankara, Diyarbakır ve Konya’dan 15'er kişilik dağcı arama kurtarma personelimiz teyakkuz halindedir. Gelişmeleri takip ediyoruz. Millî Savunma Bakanlığı, İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ve bazı yetkililerin geçirdiği helikopter kazasına ilişkin, Akıncı İHA ve gece görüş kabiliyetli Cougar tipi helikopter görevlendirildiğini bildirdi.”

İran’ın talebi üzerine Türkiye tarafından görevlendirilen Bayraktar AKINCI TİHA aracı İran hava sahasına girerek bölgeye intikal etti. Bu durum bir hayli ses getirdi ve yaklaşık bir milyon kişi internet üzerinden an be an AKINCI’nın görev

rotasını takip etmeye başladı. BAYKAR şirketi AKINCI'nın görevine dair detayları paylaşarak şu açıklamayı yaptı (BAYKAR, <https://baykartech.com/tr/haberler/iranda-dusen-helikopterin-yerini-belirleyen-akinci-ihanin-dakika-dakika-kesif-gorevi/>):

“İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ve beraberindekilerin helikopterin yerini belirleyen Akıncı İHA, Cumhurbaşkanlığından onay alınmasının ardından saat 23.30'da Batman'dan havalanarak saat 00.45'te kaza bölgesine ulaştı. Saat 02.36'da kaza kırımı uğrayan helikopterle görsel temas sağlandı ve başarıyla görevini tamamlayan Akıncı İHA saat 06.45'te Türkiye hava sahasına döndü. Kaza kırım bölgesinde yapılan keşif gözetleme esnasında elde edilen bilgiler, İran makamlarıyla anlık paylaşıldı. Saat 02.36'da kaza kırımı uğrayan helikopterle görsel temas sağlanarak enkazın koordinatları İran makamlarına ulaştırıldı.”

İran'ın kendi imkanlarıyla onlarca saat geçmesine rağmen kendi ülkesinin içinde kendi cumhurbaşkanının düşen helikopterin bulamamasına rağmen Türkiye'nin AKINCI'sının bunu birkaç saatte bulmayı başarması elbette İran kamuoyunda tartışmalara sebep oldu. Bu durumdan rahatsız olan İran devleti helikopterin enkazının kendileri tarafından bulunduğu ve AKINCI tarafından bulunmadığına yönelik yalan haberleri dolaşıma sokmaya başladı. İran Genelkurmay Başkanlığı şu haberi geçti (FARS, https://farsnews.ir/M_r7726/1716359003182659266/):

“Genelkurmay Başkanlığının Cumhurbaşkanı ve Beraberindeki Helikopterin Bulunmasına Dair Açıklaması

Dost ülkeler Rusya, Çin, ve Türkiye'nin yardımlarına minnettarız. Türkiye'nin gönderdiği İHA tüm çabalara rağmen başarılı olmadı ve geri döndü. Helikopterin yeri İran'ın SAR radarına sahip olan İHA'sı ve yer ekibi tarafından sabah saatlerinde bulundu.”

İran devleti kaybettiği prestiji kurtarmak adına böylesi bir açıklamaya imza atmıştı ancak gerçek farklıydı. Helikopter enkazının İran tarafından bulunduğu dair hiçbir güçlü emare yoktu ve enkaz AKINCI'nın İran hava sahasına girmesinden sonra bulunmuştu. Dolayısıyla İran devleti gerçekleri örtbas etmek ve tartışmaların önüne geçmek için helikopteri kendi imkanlarıyla bulduklarına dair yalan haberleri dolaşıma sokuyordu. İran devleti helikopterin yerel saatte 13: 10 sularında düşüşünün ardından 15 saat boyunca haber tahrifatı yaparak önce saatlerce İbrahim Reisi ve yanındakilerin hayatta olduklarına yönelik yalan haber bombardımanı yaptı ve gerçekleri gizledi. Nihayetinde bir gün sonra saat

05:30'da helikopterin enkazına ulaşıldığını ve Reisi dahil herkesin öldüğünü duyurdu. Resmî İRNA Haber Ajansı, helikopterin bulunduğunu şu haberle duyurdu (İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85482425/>):

“Mahrumların Seyidi Hizmet Yolunda Şehit Oldu

İran'ın 8. Cumhurbaşkanı ve hizmetkârı İbrahim Reisi 19 Mayıs 2024'te baraj açılışından Tebriz'e doğru geldiğinde Doğu Azerbaycan'ın Varzagan bölgesinde helikopter kaza ve kırımına uğrayarak tüm beraberindekilerle birlikte şehit oldu.”

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin helikopter kazasına dair haber örneklerinden de anlaşılacağı üzere; kriz anlarında devletler tüm yargı, polis ve medya aygıtları üzerinden yarattıkları baskı mekanizmasıyla haberin olağan akışına etki edip haberin gerçekliğini diledikleri amaçlar ve hedefler doğrultusunda çarpıtmak, dezenformasyon yaymak, toplumun duygularını kontrol altında tutmak, manipülasyona maruz bırakmak ve tasarlanmış amaçlar doğrultusunda ikna edip rızalarını üretme yoluna gitmekten çekinmemektedirler çünkü bu durumu kendilerine bir beka meselesi olarak ele almaktadırlar.

SONUÇ

Gerçek olgusu günümüzde tartışmalı bir olgudur çünkü neyin yalan ve neyin gerçek olduğuna dair ayırım zorlaşmıştır. Sabit ve kesin bir var olmayı ortaya koyan, kurgudan ve tasarımdan varestede olması gereken gerçek, artık belirli hedefler, belirli amaçlar, belirli kodlar vasıtasıyla sürekli yeniden üretilerek birer hipergerçeklik ve simülasyona dönüştürülebilir.

İnternet ve sosyal medya teknolojisinin yarattığı yeni iletişim olanakları günümüzde gerçeği manipüle etmek ve bağlamından koparmak için fazlasıyla kullanışlı ortamlar sağlamaktadırlar. Hem medya profesyoneli olmayan Yurttaş Gazeteciler vasıtasıyla hem de medya profesyonelleri vasıtasıyla iletilerin ve haberlerin gerçekliği tahrif edilerek sürekli yeniden üretilen ve aslının ikizi gibi olan bir gerçeklik hülyasıyla karşı karşıyayız. Post-Truth (Hakikat Ötesi) çağın yükselişleriyle birlikte kitleler nazarında bir iletinin veya haberin ne denli gerçek veya yalan olduğuna dair dikkat ve önem artık renksizleşmiştir. Kitleleri adeta esir alan filtre balonları ve yankı odalarının dayattığı gerçeklik artık hiç sorgulanmadan mutlak doğru veya mutlak yanlış olarak kabul görmektedir. Sürekli kendisi gibi hisseden, kendisi gibi bakan, kedisi gibi inanan, kendisi gibi yaşayanları izlemek ve öteki olarak kabul edilen kesimleri gözü ve kulağı kapatmak şüphesiz gerçeklik algısını da tahrif etmektedir. Bir haber sadece gerçekleri aktarmalıdır, gerçek olgular üzerine oturtulmalıdır, gerçekliği saf ve

yalın bir şekilde ortaya koymalıdır, halkın demokratik haklarına, ifade hürriyetine, haber alma ve bilgi edinme özgürlüğüne hizmet etmelidir. Nesnel ve objektif bir bakışla tasarlanması ve dolayımından geçmesi gereken haberin unsurları günümüzde artık demokratik işlevlerinden ziyade çeşitli menfaatler doğrultusunda tasarlanmaktadır.

Haber kavramı artık bir enstrümandır; kültürel, ekonomik ve siyasi olarak menfaatler sağlayan bir metadır, operasyonel gücü olan bir ayardır. Dolayısıyla klasik haber kavramı hem uygulamada hem de kuramsal olarak artık değişmiştir ve çeşitli güç odaklarının maşası haline dönüşmüştür. Dolayısıyla devletler de dahil olmak üzere; habere etki edebilme gücüne sahip olan hiçbir odak için haber kendi olağan demokratik mecrasında ve sürecinde tek başına bırakılmayacak kadar önemlidir.

Ancak haber; tek başına devletlerin ve güç odaklarının kontrolüne ve tekeline bırakılmayacak kadar hayatidir çünkü haberlerde yapılan tahrifat ve yalan haberin yükselmesinin faturası negatif olarak tüm bir toplumun hangi siyasi kesimden olurlarsa olsunlar tüm kesimlerine aynı derecede kesilecektir. Geçğin peşinde koşmak duyarlı tüm yurttaşların ve mesleki etik ve ahlak kurallarına bağlı kalmak için mücadele eden tüm medya profesyonellerinin hayati yükümlülüğüdür.

KAYNAKÇA

- Alpay, Y., (2017), Yalanın Siyaseti, Yalanın Meşrulaştırılması, Hakikatin Önemsizleşmesi ve Hileli Akıl Yürütme Teknikleri, Destek Yayınları, İstanbul
- Aslan, K., (2003), Haberim Var! Örneklerle Haberin ABC'si, Anahtar Yayınları, İstanbul
- Ayverdi, İ.,(2011), Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul
- Baudrillard, J., (2010), Simülakrlar ve Simülasyon, Çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Belsey, A., Chadwick, R., (1998), Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Çaplı, B., (2002), Medya ve Etik, İmge Yayınevi, Ankara
- De Fleur, M.,Dennis, E., E., (1985), Understanding Mass Communication, Second Edit Houghton Mifflin Company, Boston
- Deuze, M., (1999), "Journalism And The Web. An Analysis of Skills and Standards in an Online Environment", International Communication Gazette, Sage Publications, London, Thousand Oaks & New Delhi
- Galtung, J.,Ruge, M., (1965), "The Structure of foreign news: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers", Journal of International Peace Research, Volume: 1
- Girgin, A., (2002), Yazılı Basında Haber ve Habercilikte Etik, İnkılap Yayınevi, Ankara
- Hançerlioğlu, O.,(1997), Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar, Remzi Kitapevi, İstanbul
- İsi, H., (2015), "Gerçek" ve "Hakikat" Sözcükleri Üzerine Felsefi ve Dilbilimsel İnceleme", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, sayı 41
- Keyes, R., (2019), Hakikat Sonrası Çağ, Çev. Deniz Özçetin, Deli Dolu Yayınları, Ankara
- Mcintryre, L., (2019), Hakikat Sonrası, "The Long and Brutal History of Fake News", Çev. Mehmet Fahrettin Biçici, Tellekt Yayınları, İstanbul
- Özer, Ö., (2012), Haberin Doğası: Gazetecilikte İdealler ve Sorunlar, Literatürk, Konya
- Schneider, W.,Raue, P., (2000), Gazetecinin El Kitabı, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara
- Tokgöz, O., (1994), Temel Gazetecilik, İmge Kitabevi, Ankara

Çevrimiçi Kaynaklar

Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turk-arama-kurtarma-ekibi-irana-intikal-icin-yola-cikti/3224126>), Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

BAYKAR, <https://baykartech.com/tr/haberler/iranda-dusen-helikopterin-yerini-belirleyen-akinci-ihanin-dakika-dakika-kesif-gorevi/>, Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85482513/>, Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85482483/>, Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

İRNA, <https://www.irna.ir/news/85482577/>, Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85485397/>, Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

İRNA, <https://www.irna.ir/amp/85482425/>, Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

FARS, https://farsnews.ir/M_r7726/1716359003182659266/, Çevrimiçi, Erişim Tarihi: 10/02/2025

Dr. Savash PORGHAM

Savash Porgham, 1985 yılında İran'da doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini İran okulunda tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisans ve doktora eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü adına 2012 yılı Aydın Doğan Vakfı Genç İletişimciler Yarışması Araştırma/İnceleme Haberciliği ödülü sahibidir. Ulusal ve uluslararası yazılı basın, internet portalları ve televizyon mecralarında yayınlanmış haber, röportaj, makale, çeviri, kitap ve kitap bölümleri çalışmaları bulunmaktadır. Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) ve International Federation Of Journalists (IFJ) tarafından verilen Uluslararası Basın Kartı sahibidir. Adalet Bakanlığı İstanbul Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığı'na bağlı resmî mütercimidir. İstanbul noterlikleri yeminli mütercimidir. Farsça, İngilizce, Azerbaycan Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi bilmektedir.

4. BÖLÜM

SAVAŞ ARACI OLARAK MEDYA: GERÇEĞİ BULMA VE IRAK İŞGALİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Jood AL-SAADUN *

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Yeni Medya ve Habercilik Anabilim Dalı, jojoweed14@gmail.com, ORCID: 0009-0004-2080-349X.

GİRİŞ

Son yıllarda uluslararası ilişkilerde radikal dönüşümler yaşandı. Bunların en önemlilerinden biri, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesiydi. Bu olay, sıradan bir askeri operasyon olmanın ötesinde, bölgesel ve küresel dengeleri değiştiren bir dönüm noktasıydı.

ABD'nin Irak'ı işgali, Saddam Hüseyin rejimini devirmekten öte, küresel hegemonyasını güçlendirmeye yönelik stratejik bir hamleydi. Terörle mücadele, kitle imha silahlarını etkisiz hale getirme ve demokrasiyi yayma gibi söylemlerle meşrulaştırılsa da, sonraki analizler işgalin asıl hedeflerinden birinin Irak'ın doğal kaynaklarını kontrol altına almak olduğunu ortaya koydu. İşgal, BM kararlarının göz ardı edilmesi ve kanıtlanmamış istihbarat raporlarına dayanması nedeniyle uluslararası tepkilere yol açtı. Saddam Hüseyin rejimi hızla devrilsede Irak, siyasi kaos, ekonomik çöküş ve mezhepsel bölünmelere sürüklendi. ABD, işgali haklı çıkarmak için yoğun bir medya kampanyası yürüttü; Irak'ı terör destekçisi bir devlet olarak sunarak küresel kamuoyunu şekillendirdi. Ancak elde edilen veriler, işgalin yalnızca güvenlik kaygılarından değil, jeopolitik ve ekonomik çıkar hesaplarından kaynaklandığını gösterdi.

Bu makale, ABD'nin Irak işgalinin açık ve gizli nedenlerini analiz etmeyi, uluslararası kamuoyunun nasıl manipüle edildiğini tartışmayı ve bu sürecin Irak halkı ile bölgenin istikrarına etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, dönemin medya stratejileri incelenerek savaşın gerekçelendirilmesinde kullanılan söylem ve teknikler ele alınacaktır. Tarihsel belgeler ışığında, medya manipülasyonu ve siyasi karar alma süreçlerinin sonuçları değerlendirilecektir.

1. İŞGALİN ANA NEDENLERİ

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesinin arkasında birden fazla neden yatmaktadır. Resmi söylemde, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu, terörü desteklediği ve demokrasiyi tehdit ettiği öne sürüldü. Ancak sonraki analizler, bu işgalin esas olarak ABD'nin Orta Doğu'daki jeopolitik üstünlüğünü pekiştirmek, bölgedeki enerji kaynaklarını kontrol altına almak ve stratejik rakiplerine karşı uzun vadeli bir güç dengesi kurmak amacıyla gerçekleştirildiğini gösterdi. Petrol başta olmak üzere doğal kaynaklara erişim, askeri-endüstriyel kompleksin çıkarları ve ABD'nin küresel hegemonya stratejisi, işgalin arkasındaki temel faktörlerdi.

1.1. Küresel finans sistemine yönelik tehdit

Irak'ın 2000 yılında petrol satışlarını dolardan euroya çevirme kararı, küresel finans sistemi açısından önemli sonuçlar doğurdu. ABD ekonomisi, özellikle petrol ticaretinde doların hakimiyetine büyük ölçüde bağımlıdır ve bu sistem

"petrodolar sistemi" olarak adlandırılır. Bu sistem, doların uluslararası ticarete ana para birimi haline gelmesini sağlayarak ABD'ye sürekli bir döviz akışı kazandırır (El-Labbad, 2007).

Irak'ın euroya geçme kararı, bu ekonomik hâkimiyete yönelik ciddi bir tehdit oluşturdu. Eğer Irak bu dönüşümü başarıyla gerçekleştirirse, diğer ülkeleri de benzer adımlar atmaya teşvik edebilir, doları zayıflatabilir ve Amerikan ekonomisinin küresel konumunu sarsabilirdi. Bu bağlamda, Irak'ın işgali, Amerikan mali çıkarlarını korumanın ve petrol piyasaları da dahil olmak üzere küresel ticarete doların hakimiyetini sürdürmenin bir aracı haline geldi.

1.2. Irak petrollerinin kontrolü:

Irak, dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ülkelerinden biri olup, bu rezervlerin küresel ekonomide önemli bir rol oynadığı tahmin edilmektedir. Irak petrollerinin kontrolü, yalnızca Amerikan enerji güvenliğini sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda Amerika'nın jeopolitik nüfuzunu da artırıyordu. İşgalden önce, Irak hükümeti petrol ihracatını bağımsız bir şekilde yönetiyordu ve bu durum, özellikle ABD ve uluslararası petrol şirketleri için bir zorluk oluşturuyordu. İşgalin ardından ABD, hem Amerikan petrol şirketlerine kazançlı sözleşmeler vererek hem de Irak petrolünün dünya pazarlarına akışını kontrol altına alarak, Irak petrol sektörünü kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde yeniden organize edebildi. Bu gizli hedef, bölgedeki enerji kaynaklarına hâkim olup Amerikan ekonomik üstünlüğünü sürdürmeyi amaçlayan daha geniş kapsamlı bir stratejinin parçasıydı.

1.3. Arap-İsrail çatışmasında Irak'ın rolü

Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak, onlarca yıl boyunca Filistin davasını destekleme ve İsrail işgaline karşı çıkma konusunda önemli bir rol oynadı. Saddam Hüseyin, Filistin ayaklanmasına ve İsrail işgaline son verme çabalarına kamuoyu desteği veren Arap liderlerden biriydi.

Bu çatışma bağlamında, Amerika Birleşik Devletleri, özellikle Saddam Hüseyin'in 1991'deki İkinci Körfez Savaşı sırasında İsrail'e Scud füzeleri fırlatmasının ardından, Irak'ı İsrail çıkarları için bir tehdit olarak görmeye başladı. Irak'ın Filistin davasına verdiği bu destek, İsrail'in çıkarlarıyla geliyordu; zira ABD, İsrail'in bölgedeki en büyük müttefiki olarak kabul ediliyordu. Dolayısıyla Irak rejiminin devrilmesi, Filistin direnişine yönelik bölgesel desteğin zayıflatılması ve Ortadoğu'daki güçlerin Amerikan ve İsrail çıkarlarına hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmesi için bir fırsat yaratıyordu (Asharq Documentary, 2023).

2. 11 EYLÜL SALDIRILARI: OLAYLARIN BAŞLANGICI VE BUNLARIN IRAK'LA KADEMELİ BAĞLANTISI

11 Eylül 2001 sabahı, Amerika Birleşik Devletleri, yakın tarihinin en korkunç terör saldırılarından birine maruz kaldı. Kaçırılan uçaklar, Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a çarparak büyük bir yıkıma, benzeri görülmemiş bir ulusal ve uluslararası paniğe ve öfkeye yol açtı. Başkan George W. Bush ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld liderliğindeki ABD yönetimi, bu saldırılara yanıt vermek için hızla acil adımlar atmaya başladı. Başlangıçta ABD yönetimi, saldırılardan doğrudan sorumlu olanların El Kaide ve lideri Usame bin Ladin olduğu üzerinde yoğunlaşmıştı. El Kaide ve lideri Usame bin Ladin, bu saldırılardan birincil derecede sorumlu olmasına rağmen, ABD yönetimi derhal bu olayı kendi lehine nasıl kullanacağını ve saldırıyı rahatsızlık kaynağı olarak görülen Irak'la nasıl ilişkilendireceğini düşünmeye başladı. Bu, ABD ve müttefikleri için uzun vadeli bir tehdit olarak görülüyordu. İçerideki tartışmalar, kısa sürede hedefleme kapsamının Irak'ı da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini göstermeye başladı. Savunma Bakanlığı'nın danışmanlarından Stephen Cambone'nin notlarına göre, saldırıların gerçekleştiği gün, Usame bin Ladin'e yönelik operasyonlarla paralel olarak "Sadece Usame bin Ladin'i değil, aynı zamanda Saddam Hüseyin'i de vurma" olasılığını düşünmeye başladığı belirtiliyor (EK-1).

2.1. Irak 11 Eylül öncesi hedef

Irak'ı hedef almak, ABD için yeni bir fikir değildi. Aslında, bölgedeki Amerikan hegemonyasına meydan okuyan Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak rejimiyle başa çıkmak için önceden planlanmış stratejiler vardı. 2000 yılı civarında, İsrail'in yeni stratejisi konusunda uzmanlaşmış bir grup tarafından hazırlanan "Temiz Bir Kopuş: Krallığı Güvence Altına Almak İçin Yeni Bir Strateji" başlıklı raporda, Irak önemli bir stratejik hedef olarak belirlenmişti. Raporda, İsrail açısından Saddam Hüseyin'i devirmenin önemli bir hedef olduğu belirtilirken, Türkiye ve Ürdün ile işbirliği yaparak Suriye'yi zayıflatma ve nüfuzunu sınırlama odaklı stratejik bir ortam yaratılabileceği ifade edilmişti.

Oysa ABD'nin 11 Eylül öncesinde Irak'a savaş açmasını haklı çıkaracak güçlü bir gerekçesi yoktu. Irak rejimi, Amerikan ve İsrail politikalarına düşman olmasına rağmen, askeri müdahaleyi haklı çıkaracak şekilde uluslararası terörizmle bağlantılı değildi. Ancak 11 Eylül saldırıları, ABD yönetimine aradığı "altın bileti" sağladı. Artık bu saldırıları bahane ederek Irak'ı terörizmle ilişkilendirebilir ve savaşı meşrulaştırmak için yalanlar üretebilirdi.

2.2. Plan: Bir taşla iki kuş vurmak

11 Eylül saldırılarının ardından Başkan George W. Bush ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld liderliğindeki ABD yönetimi yeni stratejiler üretmeye başladı. İlk hedef, El Kaide'ye karşılık vermektir, ancak gizli hedef, dikkati Irak'a çekmektir. ABD yetkilileri, çoğu zaman yanlış veya uydurma olan "deliller" toplayarak Irak'a karşı bir dava oluşturmaya başladılar. ABD'li yetkililer, bunu bir taşla iki kuş vurma fırsatı olarak gördüler: Birincisi, bölgedeki ABD politikalarına uzun süredir karşı çıkan bir rejimi ortadan kaldırmak; ikincisi ise terörle mücadele bahanesiyle Irak'ın petrol zengini ve diğer kaynaklarını kontrol etmektir. ABD'nin askeri bütçesini artırmak ve küresel nüfuzunu genişletmek için bahaneler bulmak da önemlidir.

El Kaide'yi nüfuz artırma bahanesi olarak kullanmak, 11 Eylül'den sonra Amerika'nın bir numaralı düşmanı haline gelen El Kaide militanlarının imajından faydalanmak için bir plan geliştirilmiştir. Bu savaşçılar, askeri bütçeyi artırmanın ve terörizmi desteklediği veya ABD'nin güvenliğine tehdit oluşturduğu iddia edilen herhangi bir ülkeye karşı düşmanca dış politikalar dayatmanın gerekçesi olarak kullanıldı. Bu strateji, ABD'nin kontrol etmek istediği herhangi bir ülkeyi hedef alabilmesine olanak verecek kadar esnek.

2.3. Irak ile 11 Eylül saldırıları arasındaki bağın gelişimi

Irak'ı 11 Eylül saldırılarıyla ilişkilendiren doğrudan bir kanıt olmamasına rağmen, ABD yönetimi, Irak rejimini ABD ve müttefiklerinin çıkarları için uzun vadeli bir tehdit olarak görüyordu. Saldırıların öncesinde Irak, ABD yönetimi için uluslararası alanda büyük bir zorluk teşkil ediyordu; zira kendisine karşı düşmanca adımlar atılmasını haklı çıkaracak güçlü gerekçeler bulunmuyordu. Ancak 11 Eylül saldırıları, Irak'ın medya ve siyasi imajının yeniden şekillendirilmesine ve uluslararası terörizmle ilişkilendirilmesinin kapısını açtı (Al Jazeera Arabic, 2022).

2.4. Medya ve siyasi anlatıları manipüle etmek

ABD yönetimi, Irak rejimini 11 Eylül saldırılarıyla doğrudan ilişkilendiren herhangi bir kanıt olmamasına rağmen, kısa süre sonra Irak ile El Kaide arasında bir ilişki kurulmasını teşvik etmeye başladı. Ayrıca, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiaları da ortaya atılmış, ancak daha sonra bu iddiaların asılsız olduğu anlaşılmıştır. Amerikan ve uluslararası medya, bu iddiaların yayılmasında etkili oldu ve kamuoyunda işgal lehine görüşlerin oluşmasına yardımcı oldu. 2003 yılında, yoğun bir medya ve diplomatik dezenformasyon kampanyasının ardından ABD ve müttefikleri Irak'a savaş açtı.

2.5. İsrail Stratejisi ve ABD Politikası Üzerindeki Etkisi

Irak'ı işgal etme kararı yalnızca bağımsız bir Amerikan kararı değildi, aynı zamanda İsrail stratejilerinden de büyük ölçüde etkilenmişti. "A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm" raporuna göre:

- İsrail'in amacı, özellikle Suriye ve Irak'taki düşman rejimleri zayıflatmaktı.
- Bölgesel etki haritasının yeniden çizilmesi için Türkiye ve Ürdün gibi ülkelerle işbirliği yapılması gerektiği vurgulandı.
- Saddam Hüseyin'in devrilmesi, bu stratejinin temel adımıydı, çünkü Irak'ın zayıflatılması İsrail'in bölgedeki gücünü artıracaktı.

ABD, 11 Eylül saldırılarını yalnızca El Kaide'ye karşılık vermek için değil, daha geniş stratejik hedeflere ulaşmak için de kullandı. Irak savaşı, Ortadoğu'da Amerikan hegemonyasını güçlendirmeyi ve İsrail'in stratejik üstünlüğünü sağlamayı amaçlayan uzun vadeli bir planın parçasıydı. ABD yönetimi, savaşın ulusal güvenliği savunma ve terörle mücadele amacı güttüğünü iddia etse de, gerçekte bu savaşın daha derin jeopolitik ve ekonomik çıkarlar tarafından yönlendirildiği ortaya çıktı (The Institute for Advanced Strategic and Political Studies, 1996).

3. MEDYA SAVAŞI VE KAMUOYUNU İKNA ETME

İşgal öncesinde, uluslararası kamuoyunu savaşın gerekliliği konusunda ikna etmek için yoğun bir medya kampanyası yürütüldü. Bu kampanyada kullanılan teknikler şunlardı:

- Kitle imha silahlarına dair korku yayma: Irak'ın nükleer ve kimyasal silahları olduğu iddiaları uluslararası alanda endişe yarattı.
- Irak'ı terörizme bağlama: ABD, işgali meşrulaştırmak için Saddam Hüseyin rejimini El Kaide gibi terör örgütleriyle ilişkilendirmeye çalıştı.
- Yanıltıcı bilgilendirme: Batı medyası, kesin kanıt olmadan, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu konusunda abartılı haberler yaptı, bu da işgalin gerekçesini oluşturdu.
- Duygusal manipülasyon: Medya, savaşın "ahlaki bir gereklilik" olduğunu savunarak, "Irak halkını kurtarma" ve "kötülükle savaşıma" gibi duygusal dil kullandı.
- Muhafiflerin itibarsızlaştırılması: Savaşa karşı çıkan uzmanlar, gazeteciler ve hükümet yetkilileri dışlanarak, kamuoyunda askeri müdahaleye lehine ağır bir önyargı yaratıldı (Asharq Documentary, 2023).
- Medya savaşı: Özellikle New York Times gibi gazeteler, Irak rejiminin oluşturduğu tehditleri büyütme için önemli bir platform sağladı, bu

tehditler Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olması ve El Kaide ile bağlantısı etrafında yoğunlaştı.

3.1. Kitle imha silahlarına ilişkin korkunun yayılması:

Medya kampanyası, Irak'ın nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olduğu iddialarını abartmaya odaklandı. New York Times, bu kampanyanın öncüsüydü ve Irak'a ait olduğu iddia edilen silah programları hakkında kapsamlı haberler yayımladı. Bunlardan en ünlüsü, gazeteci Judith Miller'ın, anonim istihbarat kaynaklarına dayanan ve Irak'ın gizli silah programlarına dair yazdığı makalelerdir. Özellikle, Irak'ın uranyum zenginleştirme için alüminyum tüpleri satın almaya çalıştığına dair bir yazı dikkat çekti. Makalede, Irak'tan gelen tehdidi inandırıcı kılmak için Adnan İhsan Said el-Haydari adlı firarinin tanıklığına büyük önem verilmiştir. Kaynağın doğrudan Saddam rejiminin gizli faaliyetlerine aşina olduğu vurgulanarak güvenilirlik duygusu pekiştirilmiştir. Tehdidin güncel ve acil olduğu izlenimi yaratılarak kamuoyunun işgale desteği artırılmaya çalışılmıştır. Yer ve detaylara yapılan özel vurgular, anlatının gerçeklik hissini güçlendirmiş, gizlilik ve karmaşıklık unsurlarıyla merak ve korku stratejisi uygulanmıştır. Bu yaklaşım, savaşın meşruiyetini sağlamak için yürütülen geniş çaplı medya kampanyasının bir parçasıdır (Miller, 2001). Ancak bu iddialar daha sonra uluslararası uzmanlarca çürütülse de, yaygın şekilde yayınlanmaları, kamuoyunda büyük bir endişe yarattı. New York Times'ın yaklaşımı şu temellere dayanıyordu:

- Kaynakların seçici kullanımı: Gazete, savaşa destek veren ABD yönetimine yakın kaynaklara odaklandı.
- Muhafif görüşlerin hariç tutulması: Kitle imha silahları hakkındaki kanıtların güvenilirliğini sorgulayan seslere yeterince yer verilmedi.
- Panik yaratan dil: Okuyucularda korku uyandıran "yakın tehdit" ve "gelişmiş nükleer program" gibi ifadeler kullanıldı.

3.2. Irak'ı terörizme bağlamak:

New York Times, Saddam Hüseyin rejimini El Kaide ile ilişkilendiren Amerikan iddialarını vurguladı ve bu iddiaları, destekleyen kanıtlar zayıf olmasına rağmen sürekli olarak yayımladı. Gazete, Iraklı yetkililerle El Kaide lideri Usame bin Ladin arasında gizli görüşmeler yapıldığına dair istihbarat raporlarını ele aldı ve Irak'ın teröristleri gizli tesislerde eğittiğini iddia etti. Gazete bu iddiaları şu yöntemlerle destekledi:

- Sürekli tekrar: Aynı iddialar farklı biçimlerde tekrar tekrar yayımlandı, bu da Irak ile terörizm arasındaki ilişkiyi kamuoyunda pekiştirdi.

- Alıntı manipölasyonu: Başkan Bush ve Başkan Yardımcısı Cheney gibi ABD yetkililerinin açıklamaları eleştirel analiz yapılmadan alıntılıandı.
- Sembolik imgeler: Dünya Ticaret Merkezi kulelerinin görselleri, Irak ile 11 Eylül saldırıları arasındaki psikolojik bağı güçlendirdi.

3.3. Neden New York Times?

New York Times, dünya çapında etkili bir gazete olarak, ABD'nin Irak'a yönelik işgalini destekleyen medya kuruluşlarından biriydi. Gazete, geniş itibarı, küresel erişimi ve karar alıcılarla olan yakın ilişkisi sayesinde, dünya çapındaki kamuoyunu şekillendirmede önemli bir rol oynadı. Bu durumu etkileyen birkaç temel faktör vardır.

Gazete, çoğunlukla ABD hükümetinin üst düzey yetkililerinden gelen bilgilere dayanıyordu ve bu bilgileri doğrulama veya alternatif kaynaklardan bağımsız bir araştırma yapma konusunda daha az özen gösteriliyordu. New York Times, ABD hükümetinin resmi söylemiyle uyumlu bir şekilde haberlerini yayımlayarak, bu şekilde medya gücünü sürdürmeye çalıştı. Hükümetin resmi anlatısına karşı çıkmak, gazetenin önemli kaynaklara erişim ayrıcalıklarının kaybetmesine yol açabilirdi. Ayrıca, 11 Eylül sonrasında medyanın ulusal güvenlik söylemlerine karşı çıkması, "vatan haini" olarak etiketlenme riskini doğuruyordu. Bu nedenle, gazetenin hükümetin savaş karşıtı eleştirileri dikkate almadan, resmi söyleme yakın durması bir nevi zorunluluk haline gelmişti.

New York Times, siyasi ve toplumsal baskılar altında da bu durumu sürdürdü. ABD yönetimi, savaşa destek veren medya kuruluşlarını ödüllendiriyor, karşıt görüşlere ise baskı uyguluyordu. Gazete, bu baskılara karşı koymak yerine, savaşa olan desteği artırarak ve hükümetin politikalarını doğru bir şekilde yansıtarak, kendi ticari ve finansal çıkarlarını korumayı tercih etti. Bu durum, gazeteyi, savaşın meşrulaştırılması sürecinde önemli bir oyuncu haline getirdi.

İşgal öncesinde The New York Times, Irak'ın tehdit oluşturduğuna dair kamuoyunu ikna etmeye yönelik güçlü bir söylem benimsedi. Gazetede yer alan kapak görselleri ve haberler, aciliyet hissi yaratarak ve hükümet kaynaklarına atıfta bulunarak işgali meşrulaştırmaya çalıştı (EK-2). Metinlerde kullanılan dil, Irak'ın nükleer bomba yapma çabalarının "yoğunlaştığını" ima ederek okuyucuda yakın bir tehlike algısı oluşturdu. Resmi istihbarat kaynaklarına dayandırılan iddialar, hükümetin söylemini destekler nitelikteydi ve böylece haberlerin güvenilirliği artırılmış gibi gösterildi.

11 Eylül saldırılarına yapılan dolaylı atıflar, Irak'ın doğrudan bir tehdit olduğu fikrini güçlendirdi. Bu strateji, halkın korkularını körükleyerek işgale desteği artırmayı amaçladı. "Nükleer Bomba Parçaları Arayışı" gibi dramatik başlıklar,

detaylı kanıtlar sunmadan dikkat çekici ifadelerle kamuoyunu yönlendirmeye hizmet etti.

Son olarak, New York Times'ın savaşa verdiği destek, gazetenin ticari başarısını artırdı. Savaş sırasında halkın bu tür haberler ve analizlere olan ilgisi, gazetenin satışlarının artmasına yol açtı. Ancak savaşa karşı çıkan bir tutum, gazetenin halk nezdinde boykot edilmesine ve olumsuz yorumlara yol açabilirdi. Bu, gazetenin kamuoyundaki itibarını koruma çabalarının bir parçasıydı. Ayrıca, gazetenin ABD hükümetiyle karşılıklı çıkarlar doğrultusunda işbirliği yapması, hükümetin mesajlarını daha geniş bir kitleye ulaştırmak için medya aracılığıyla yayılmasını kolaylaştırdı.

New York Times, bu bağlamda, Irak hakkındaki iddiaları yaymak için seçildi çünkü dünya çapında güvenilir bir kaynağa sahipti. Gazetenin saygın konumu, ABD hükümetinin anlatısının kamuoyunda sorgusuzca kabul edilmesine yol açtı. Ayrıca geniş erişim alanı ve uluslararası medya üzerindeki etkisi, yayımlanan haberlerin küresel ölçekte daha geniş bir yankı uyandırmasına imkan tanıdı.

3.5. New York Times'ın Manipülatif Stratejileri

New York Times, Irak'a yönelik işgalin meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynayarak, resmi hükümet anlatısını güçlendiren stratejiler geliştirdi. Gazete, genellikle hükümet ve istihbarat kaynaklarına dayanan haberler yayımlayarak, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu yönündeki iddiaları destekledi. Özellikle, gazeteci Judith Miller'ın, anonim kaynaklardan aldığı bilgilere dayanarak, Irak'ın silahları ve nükleer programları hakkında yayımladığı yanlış bilgiler, kamuoyunda tehlike hissini arttırdı. Bu strateji, hükümetin resmi söylemlerine yanlış bir güvenilirlik kazandırarak, savaşın gerekliliğini vurguladı.

Gazete, bu iddiaları sürekli tekrarlayarak, okuyucuların zihinlerinde "yakın tehdit" ve "kitle imha silahları" gibi ifadelerin yer etmesini sağladı. Bu tekrarlar, kanıtlarla desteklenmemiş olsa da, iddiaların gerçeğe dönüşmesini sağlayacak şekilde pekiştirildi. Irak'la ilgili haberlerin yanı sıra, gazete 11 Eylül saldırılarıyla ilgili duygusal bağlar kurarak, savaşı destekleme duygusunu körükleyen imgeler kullandı. Bu tür duygusal manipülasyonlar, okuyucuların savaşın bir gereklilik olduğu düşüncesini benimsemelerini sağladı. New York Times, savaşı, Amerikan ulusal güvenliğini koruma çabası olarak sunarak, "savunma" perspektifinden ele aldı. "Yakın Tehdit" veya "Irak Nükleer Bomba Elde Etmeyi Hedefliyor" gibi dramatik başlıklar kullanarak, savaşın kaçınılmaz olduğu hissini uyandırdı. Bununla birlikte, gazete, muhalif görüşleri görmezden gelerek ve resmi anlatıya karşı çıkan seslere yer vermeyerek, tek doğru anlatının hükümetin pozisyonu olduğu izlenimini yarattı. Bu tür eleştiriler çoğunlukla gazetenin iç sayfalarına gizlendi ve geniş bir kitleye sunulmadı.

Ayrıca, gazete, bazı olayları abartarak savaşın gerekliliğini vurgulamaya çalıştı. Örneğin, uranyum zenginleştirmede kullanılabileceği iddia edilen alüminyum tüpleri satın alındığı yönündeki iddialar, daha sonra çürütülse de, Irak'ın nükleer silah sahibi olma ihtimalini abartarak kamuoyunda bir tehdit algısı oluşturdu. Bu tür dramatik dil, "tehdit", "topyekün yıkım" ve "nükleer bomba" gibi kelimelerle desteklenerek, okuyucuların savaşın kaçınılmaz olduğu düşüncesine kapılmalarını sağladı.

Tüm bu stratejiler, New York Times'ın savaş yanlısı bir kamuoyu yaratmasını sağladı. Gazetenin yayımladığı bilgilerle çoğu Amerikalı, Irak'ın yakın bir tehdit oluşturduğuna ikna oldu. Ayrıca, gazete, ABD yönetiminin resmi pozisyonunu destekleyerek, savaş için gerekli yurt içi ve yurt dışı desteği sağlamada önemli bir araç haline geldi. New York Times'ın haberleri uluslararası medya tarafından alıntılanarak, hükümetin mesajlarının daha geniş bir kitleye ulaşmasına katkı sağladı.

4. ABD'NİN IRAK İŞGALİNİN BAŞLANGICI

ABD, Mart 2003'te "Irak Özgürlük Harekatı" adıyla Irak'ı işgal etmeye başladı. Bu harekât, ABD ve müttefiklerinin Saddam Hüseyin rejimini küresel güvenliğe bir tehdit olarak değerlendirmesi üzerine gerçekleştirildi ve başlıca amacı, bu rejimi devirmektir. Operasyonun gerekçeleri arasında Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve küresel terörizmi desteklediği iddiaları da yer alıyordu. Askeri harekât, hava, kara ve deniz kuvvetlerinin birlikte kullanıldığı büyük bir taarruzla başlatıldı. Operasyonlar, başkent Bağdat ve diğer stratejik noktaları hedef alan, "şok ve dehşet" olarak adlandırılan hava saldırılarıyla başlatıldı.

Ancak, bu savaşın hazırlıkları aslında yıllar öncesine dayanıyordu. Belgelere göre, Saddam Hüseyin'in devrilmesinin savunucuları, sürgündeki Iraklı siyasetçi Ahmed Çelebi ve diğer muhaliflerle işbirliği yaparak Aralık 2001'de Pentagon'da bir araya geldi. Bu toplantıda, Saddam rejiminin devrilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuş ve sürgündeki muhaliflerle Amerikalı karar alıcılar arasında ortak siyasal çıkarların sağlanması için planlar yapılmıştır.

4.1 İşgali Meşrulaştırmak: Terör, Silahlar ve Terör

11 Eylül 2001 olaylarının ardından, ABD yönetimindeki savaş çığırtaçları bu trajik olayı Irak'a savaş açmak için "altın bilet" olarak kullanarak, Irak'ı sistematik bir şekilde küresel terörizmle ilişkilendirdiler. Aralık 2001'de New York Times'ta yayımlanan ve Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları geliştirmeye yakın olduğuna dair iddiaları içeren, aynı zamanda Irak rejimini El Kaide ile bağdaştıran makaleler, Amerikan kamuoyunda büyük bir korku yarattı

(Perle, 2001). Makalede, savaşın meşruiyetini güçlendirmek için korku, ahlaki zorunluluk ve terör bağlantısı gibi unsurlar öne çıkarılmıştır. Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiaları, Irak'ın küresel terörizmle ilişkilendirilmesi ve işgalin kaçınılmaz bir adım olarak sunulması, okuyucuyu yönlendirme amacı taşımaktadır. Duygusal ve dramatik bir dil kullanılarak kamuoyunda kaygı ve tehdit algısı oluşturulmuş, böylece işgalin desteklenmesi için uygun bir zemin hazırlanmıştır. Bu bağlamda medya, siyasi söylemleri meşrulaştıran ve savaşın kamuoyundaki algısını şekillendiren bir araç olarak kullanılmıştır. "Biyolojik silahlar çok sayıda Amerikalıyı öldürebilir" ve "Saddam Hüseyin nükleer silah elde etme hayalini gerçekleştirmeye yaklaşıyor" gibi ifadelerle, olası bir tehdit korkusu yaratılmış ve işgalin ahlaki ve politik gerekliliği vurgulanmıştır. Bu söylem, askeri müdahaleyi destekleyen kamuoyunun oluşmasına büyük katkı sağlamıştır (Gordon & Miller, 2001).

4.2. Askeri sonuçlar: Rejimin çöküşü ve hızlı devralma

Saddam Hüseyin rejimi, büyük çaplı askeri operasyonların ardından hızla devrildi ve 9 Nisan 2003'te Bağdat'ın kontrolü Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinin eline geçti. Bu başarı, kuvvetlerin açık askeri üstünlüğü ve ABD'ye duyulan güvenle pekişmişti. Ayrıca, sürpriz saldırı stratejisi de operasyonun başarısında etkili oldu. İşgal sonrasında Irak ordusu dağıtıldı ve bu durum, ülkede büyük bir güvenlik boşluğuna yol açarak kaos ve istikrarsızlık yarattı. Altyapı da ciddi şekilde tahrip oldu. Askeri operasyonlar, stratejik hedeflere yönelik olsa da ayırım gözetmeyen bombalamalar elektrik, su ve hastane gibi temel hizmetlerin kesilmesine sebep oldu. Bu durum, sivillerin yaşamlarını uzun vadeli etkileyen ciddi sonuçlar doğurdu.

4.3. İnsan hakları ihlalleri:

ABD'nin Irak işgali, dünya çapında büyük tepki ve uluslararası kınama yaratan ciddi insan hakları ihlalleriyle birlikte gerçekleşti. İlk günlerdeki yoğun bombardıman ve ardından yapılan hava saldırılarında çok sayıda sivil hayatını kaybetti. Irak şehirlerine giren kara harekâtlarında savaşçılar ile siviller arasında ayırım yapılmadı, birçok çatışmada rastgele ateş açıldı ve siviller hedef alındı.

Ayrıca, ABD güçleri 2004'teki Felluce Muharebesi sırasında uluslararası yasaları ihlal ederek yasaklı silahlar kullandı. Beyaz fosfor gibi kimyasal silahlar ve özellikle Basra gibi güney bölgelerinde zayıflatılmış uranyum içeren mühimmat kullanımı, halk arasında kanser oranlarını artırdı ve doğumsal sakatlıklara yol açtı. Irak'ta yaşanan kaos ortamı, bazı silahlı grupların etnik temizlik yapmak için fırsat bulmasına yol açtı. Özellikle ülkedeki bazı dini ve etnik unsurlar hedef alındı ve çok sayıda aile yerinden edildi. Sünniler ve Şiiiler

arasında mezhepsel gerekçelerle cinayetler, adam kaçırmalar ve intikam saldırıları yaşandı.

Dini ve etnik azınlıklar, özellikle Hristiyanlar, Türkmenler, Ezidiler ve diğer gruplar, aşırılıkçı gruplar tarafından zorla yerinden edilip sistematik cinayetlere maruz kaldı. Bu temizlik operasyonları, büyük çaplı yerinden edilmelere yol açarak Irak'ın demografik yapısını ciddi şekilde değiştirdi. Ebu Gureyb Hapishanesi, Amerikan güçlerinin işlediği ağır ihlallerin sembolü haline geldi. Hapishanedeki tutuklulara yönelik sistematik işkence ve aşağılamalar, elektrik şoku, cinsel aşağılama, uzun süreli acı verici pozisyonlarda ayakta durma ve şiddetli dayak gibi uygulamaları içeriyordu. Bu ihlaller dünya çapında öfkeye yol açtı ve ABD'yi uluslararası eleştirilerin hedefi yaptı. Sorumlu askerlerden bazıları yargılanmış olsa da, bu politikaları onaylayan veya kolaylaştıran üst düzey yetkililer hakkında hiçbir işlem yapılmamıştır.

4.4. İnsani ve toplumsal sonuçlar

İşgal, milyonlarca Iraklıyı yerinden etti ve birçoğu bombalamalar ve askeri operasyonlar nedeniyle evlerini kaybetti. Şehirler yıkılırken, yerleşim alanları ciddi şekilde tahrip oldu. Birçok aile, mülteci kamplarına sığınmak ya da Irak içinde ya da dışında başka bölgelere kaçmak zorunda kaldı. Bazı bölgeler, yıkım nedeniyle felaket bölgesine dönüştü. Sağlık sistemi de büyük bir çöküş yaşadı. Hastaneler ve sağlık merkezleri hava saldırılarıyla hedef alındı, ilaç ve tıbbi ekipman sıkıntısı baş gösterdi ve milyonlarca Iraklı yeterli sağlık hizmetinden mahrum kaldı. Ayrıca, yerinden edilme ve ölümler nedeniyle sağlık personeli sıkıntısı yaşandı, bu da zorlaşan insani koşulları daha da ağırlaştırdı. Askeri operasyonlardan etkilenen bölgelerdeki sağlık altyapısının büyük oranda tahrip olması, bu sorunları derinleştirdi. Bağdat'ın düşüşüyle birlikte, Irak Ulusal Müzesi yağmalandı ve binlerce değerli eser çalındı. Bir süre sonra bazı eserler kurtarılsa da birçok eser hâlâ kayıp. Bu durum, Irak'ın tarihi ve kültürünün büyük bir kısmının kaybolmasına yol açtı.

Savaş sırasında Irak devlet hazinesi de yağma ve hırsızlığa uğradı. Büyük miktarda altın ve nakit çalındı. Bu hırsızlıklar, Irak'ın ekonomik krizinin bir parçasını oluşturdu. Ulusal ekonomiyi desteklemek için tahsis edilen büyük meblağlar kayboldu ve bu durum, ülkenin ekonomisini daha da kötüleştirerek halkın yaşam koşullarını zorlaştırdı. Savaşın sona ermesinin ardından, çalınan malların bir kısmının geri alınması girişimlerine rağmen çoğu hala bulunamadı. Bu durum, ABD ordusunun Irak devlet mallarını koruma sorumluluğunun sorgulanmasına yol açtı.

5. ABD'NİN IRAK'TAN ÇEKİLMESİNİN SONRASI

ABD, Aralık 2011'de sekiz yıl süren işgalin ardından Irak'taki savaşın resmen sona erdiğini açıkladı ve Amerikan güçleri, Irak hükümetiyle imzalanan güvenlik anlaşması çerçevesinde ülkeyi terk etti. Ancak bu duyuru, askeri işgalin sonunu işaret etse de, ABD müdahalesi Irak'ta sona ermedi. Geri çekilmenin ardından bile Amerikan etkisi çeşitli şekillerde devam etti; askeri varlık, birçok bölgede sürdü; devlet işlerine ve başkanlık seçimlerine müdahale etti ve petrol, su gibi stratejik kaynakların kontrolünü elinde tutmaya devam etti. Irak'ın siyasal sistemi çökerken, devlet kurumları dağılmaya başladı.

Şii, Sünni ve Kürtler arasındaki mezhepsel ayrışmalar daha da derinleşti ve bu durum, siyasi çatışmalar ile kanlı mezhepsel iç savaşlara yol açtı. Irak siyaseti mezhepsel ve bölgesel gerginliklerin etkisi altına girdi, bu da devletin yeniden inşa sürecini daha da karmaşık hale getirdi. Savaş, enerji santralleri, su şebekeleri, yollar ve hastaneler gibi altyapı unsurlarını büyük ölçüde tahrip etti. Siyasi istikrarsızlık, petrol tesislerinin çökmesine, yaygın yolsuzluğa, yüksek işsizlik oranlarına ve yoksulluğa yol açtı. Irak ekonomisi, küresel piyasalardaki dalgalanmalar ve sürekli dış müdahaleler nedeniyle toparlanmakta zorluk çekti. Güvenlik ve insani durumun kötüleşmesi, milyonlarca Iraklıyı hem iç göçlere hem de yurtdışına zorla yerinden edilmesine yol açtı. Zor yaşam koşulları nedeniyle, milyonlarca Iraklı komşu ülkelerde mülteci durumuna düştü.

Savaşın ardından gerçekleşen askeri operasyonlar ve şiddetli çatışmalar sonucunda bir milyondan fazla Iraklı hayatını kaybetti. ABD'nin çekilmesinin ardından oluşan güvenlik boşluğu, terörist faaliyetlerin artmasına neden oldu. El Kaide ve DEAŞ gibi gruplar, bu boşluktan yararlanarak kaos ortamını derinleştirip geniş alanları kontrol etmeye çalıştı. Felluce ve Musul gibi çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde şiddetli çatışmalar devam etti, sivillerin mağduriyeti ise giderek arttı.

5.3. Amerika'nın Irak İşgalindeki Stratejik Hedefler ve Sonuçlar

Amerikan işgalinin açıklanan ve açıklanmayan hedeflerinden biri de Irak'ın petrol kaynaklarını kontrol altına almaktı. ABD'nin petrol üzerinde doğrudan kontrolü olmasa da, Amerikan petrol şirketleri pazardaki hakimiyetlerinden yararlanarak küresel petrol fiyatlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca, ABD işgali, Ortadoğu'daki askeri varlığını güçlendirmek için bir fırsat olarak kullanıldı ve Irak'ta stratejik üsler kuruldu. Bu durum, İran gibi bölgesel tehditler karşısında Amerikan nüfuzunun güçlenmesine ve jeopolitik hedeflere ulaşmasına katkı sağladı.

İşgal aynı zamanda, İran ve Suriye gibi ülkeleri zayıflatmak ve El Kaide'nin bölgesel etkisini sınırlamak amacıyla uygulanan daha geniş kapsamlı bir stratejinin parçasıydı. Savaş, bazı güçlerin zayıflatılmasında başarılı olsa da,

bölgesel krizleri derinleştirmiş ve aşırılıkçılığın gelişmesine elverişli bir ortam yaratmıştır.

5.4 Amerikan hatalarının kabulü:

Obama, savaşı "aptalca bir savaş" olarak nitelendirerek, savaşın yanlış bilgilendirmeye dayandığını ve ABD'yi gereksiz bir çatışmaya sürüklediğini ifade etti. Ayrıca, ABD'nin Irak işgalinin bölgede istikrarsızlığı artırdığını ve tehlikeli bir güvenlik boşluğu yarattığını vurguladı. Eski Dışişleri Bakanı Colin Powell, Kitle İmha Silahları (KİS) iddialarının güvenilir olmayan istihbarat raporlarına dayandığını itiraf etti. Bu durumu kariyerinde "kara bir leke" olarak tanımladı. Eski ABD Başkanı, işgal kararının hatalı istihbarata dayandığını ve savaşın Irak halkına büyük acılar getirdiğini kabul etti (Joda, 2016).

ABD Senatosu'nun 2008 tarihli raporunda, yönetimin kitle imha silahlarının varlığı konusunda kamuoyunu yanılttığı, savaşın aceleci ve haksız siyasi kararların sonucu olduğu belirtildi. Raporda, Bush yönetiminin savaş öncesinde Irak'ın kitle imha silahlarıyla ilgili yaptığı açıklamaların çoğunun yanıltıcı olduğu ve temel istihbarat bilgileriyle desteklenmediği ifade edildi (U.S. Senate Armed Services Committee, 2008).

5.5. Uzun Vadeli Sonuçlar

ABD güçlerinin Irak'tan çekilmesinin üzerinden yıllar geçmesine rağmen, ülke hâlâ siyasi krizlerle mücadele ediyor. Yeni kurulan siyasal sistem, güçlü devlet kurumları inşa etmede başarısız olmuş ve siyaset mezhepsel kotalara dayandırılmıştır. Bu durum, siyasal çatışmaların tırmanmasına, devlet otoritesinin zayıflamasına ve ülkenin iç bölünmelere ve dış baskılara karşı savunmasız hale gelmesine yol açmıştır. Ayrıca, işgalin ardından Sünniler, Şiiler ve Kürtler arasındaki mezhepsel ayrışmalar daha da derinleşmiş ve toplumsal yapı parçalanmıştır. Bu ayrışmalar siyasi farklılıklardan silahlı çatışmalara dönüşerek, Irak'ta barış ve istikrarın sağlanmasını zorlaştıran bir engel haline gelmiştir.

Savaş, Irak'ın altyapısını neredeyse tamamen yok etmiş ve ekonomik kalkınma çabalarını engellemiştir. Ülkede büyük petrol rezervlerine sahip olmasına rağmen, yaygın yolsuzluk ve istikrarsızlık nedeniyle kalıcı yoksulluk ve işsizlik yaşanmakta, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetler bozulmuştur. Bunun yanı sıra, işgal sonrası oluşan güvenlik boşluğu, El Kaide ve IŞİD gibi aşırılıkçı grupların etkisini arttırmış ve terörizmin bölgesel etki alanını genişletmiştir. Bu durum, Irak'ı uzun vadeli bölgesel ve uluslararası çatışmaların merkezi haline getirmiştir. Savaş, aynı zamanda ciddi insani sonuçlar doğurmuştur. Milyonlarca Iraklı yerinden edilmiş ve mülteci kamplarında zor koşullarla karşı karşıya kalmıştır. Binlerce sivil hayatını kaybetmiş ve savaş, Irak halkı için nesiller boyu sürecek psikolojik ve sosyal acılara yol açmıştır.

SONUÇ

ABD'nin Irak'ı işgali, Ortadoğu tarihinin dönüm noktalarından biriydi, ancak Washington'un hedeflerine ulaşmasında başarısız oldu. Bunun yerine, ülke büyük bir yıkıma uğradı ve etkileri günümüze kadar süren siyasi, sosyal ve insani krizlere yol açtı.

Irak, güçlü bir merkezi devletten, mezhepsel çatışmaların ve kaostan yaşandığı, “demokrasi” ve “özgürlük” gibi kelimelerin boş sloganlara dönüştüğü bir ülkeye dönüştü. Ancak, ülkenin yeniden inşası ve kurtuluşu, yalnızca Irak halkının ve uluslararası toplumun ortak sorumluluğudur. İşgalin etkileri sadece Irak'ta değil, uluslararası siyaset zihniyetinde de derin izler bıraktı ve dünya için acı bir ders haline aldı. ABD'nin Irak işgali, sadece bir siyasi ve askeri olay değil, aynı zamanda medyanın savaş çıkarma ve kamuoyunu yönlendirme gücünü nasıl kullanabileceğinin de bir örneğidir. İşgal öncesinde ve sırasında, medya, özellikle New York Times ve Washington Post gibi büyük gazeteler, Irak'a ilişkin iddiaları, doğruluğunu sorgulamadan benimsemiş ve bu da kamuoyunun savaşa destek vermesine yol açmıştır. Medya, bu dönemde “dördüncü güç” olarak, savaşın yönünü etkileyen ve hükümetlerin politikalarını meşrulaştıran bir araç haline gelmiştir. Bu durum, haber analizi çalışmalarının önemini ortaya koymaktadır; çünkü medya sadece bilgi sunmaz, aynı zamanda halkın algısını şekillendirir.

Savaş, basında diktatörlükten “kurtarma” ve demokrasi getirme gibi kahramanca bir söylemle sunulmuşken, gerçekte yaşananlar büyük bir insani felakete dönüşmüştür. Ancak, savaşın gerçekleri ortaya çıkınca, medyanın sorumluluğu yeniden ele alınmış, eski destekçileri hatalarını gözden geçirip özür dilemek zorunda kalmıştır. Medyanın savaşın anlatısını biçimlendirme gücü, haber analizinin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bugün medyanın dijital ortamlarda daha fazla yer almasıyla birlikte, bilgi manipülasyonu daha karmaşık hale gelmiştir. Irak Savaşı, medyanın sadece hükümetlerin politikalarını yönlendirme değil, aynı zamanda toplumları yanıltma potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir. Ancak bu, aynı zamanda medyanın halkın doğru bilgiye erişimini sağlamadaki kritik rolünü de vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, savaşın ve medyanın karmaşık ilişkisi, haber analizinin ne kadar önemli bir alan olduğunu ortaya koyuyor. Irak Savaşı, sözlerin, silahlar kadar güçlü olabileceğini ve medyanın etik sorumluluğunu yerine getirmediğinde nasıl bir yıkıma yol açabileceğini gösteren bir örnek teşkil etmektedir. Uluslararası toplumun ve Irak halkının yıkımın üstesinden gelme yeteneği, adaletin ve güvenin yeniden inşa edilmesi gerekliliği ile paralel bir şekilde, medya ile halk arasındaki ilişkinin doğru biçimde kurulmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

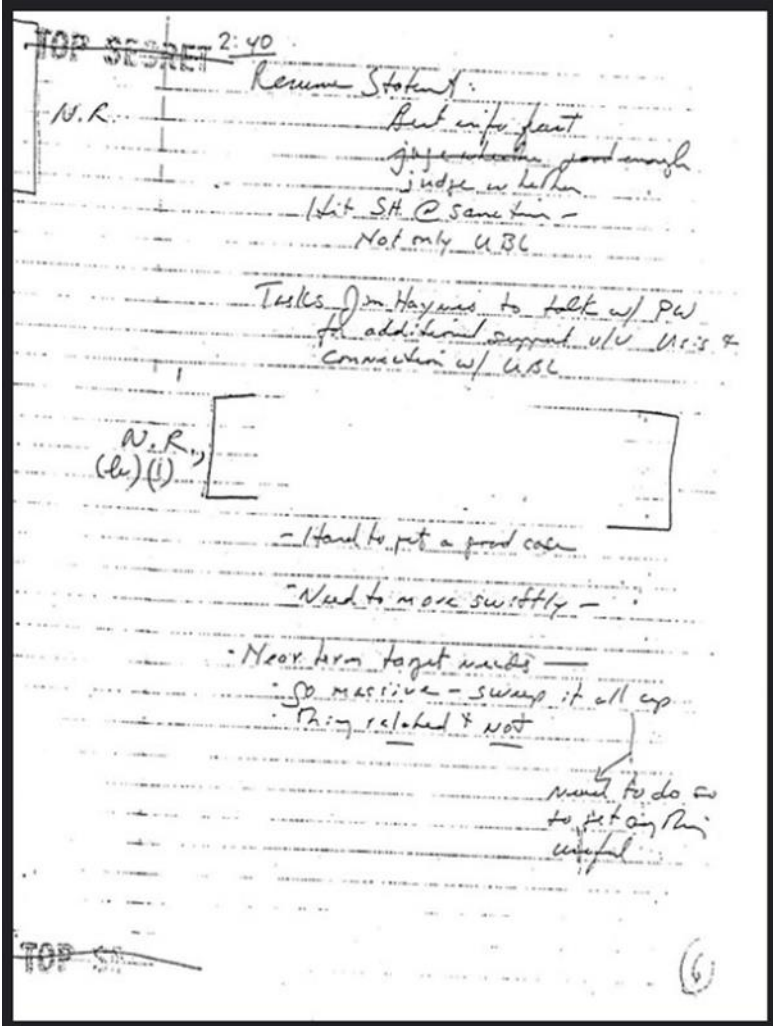
- Al Jazeera Arabic. (2022, Mart 25). Filistin-İsrail çatışmasına dair analiz [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=3hOf2B6hfjM>
- Al Jazeera Net. (2007, June 11). İraqî antiquities are being systematically looted and becoming private collections [Ithār al-‘Irāq tata‘arrad lil-nahb al-munazzam wa-tusbih muqtaniyāt khāssa]. Al Jazeera Net. <https://www.aljazeera.net/news/2007/6/12/%D8%A2%D8%AB%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D8%AA%D8%AA%D8%B9%D8%B1%D8%B6-%D9%84%D9%84%D9%86%D9%87%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%86%D8%B8%D9%85-%D9%88%D8%AA%D8%B5%D8%A8%D8%AD>
- Al Jazeera Net. (2016, December 23). The US invasion of Iraq: Flimsy justifications and disastrous results [Al-ghazw al-Amrīkī li-l-‘Irāq.. Mubarirāt wāhiya wa-natā’ij kārithiyya]. Al Jazeera Net. <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2016/12/23/%D8%A7%D9%84%D8%BA%D8%B2%D9%88-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D9%8A%D8%B1%D9%83%D9%8A-%D9%84%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D9%85%D8%A8%D8%B1%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D9%88%D8%A7%D9%87%D9%8A%D8%A9>
- Al-Minshawi, M. (2023, March 20). 20 years since the invasion of Iraq: The latest estimates of the cost of the war since 2003 [20 ‘āman ‘alā ghazw al-‘Irāq.. Aḥdath taqdīrāt taklīfat al-ḥarb mundh 2003]. Al Jazeera Net. <https://www.aljazeera.net/politics/2023/3/20/%D8%A8%D8%B9%D8%AF-20-%D8%B9%D8%A7%D9%85%D8%A7-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D8%A8-%D8%AA%D9%83%D9%84%D9%81%D8%A9-%D9%85%D8%AD%D8%AF%D9%91%D8%AB%D8%A9-%D9%84%D8%BA%D8%B2%D9%88>
- Al-Watan. (2015). Death of "Al-Jalabi" the Iraqî who convinced Bush to invade Iraq [Wafāt "Al-Jalabi" al-‘Irāqī alladhī aqna‘a Būsh bighazw al-‘Irāq]. Elwatan.info. <https://elwatan.info/node/2574>
- Al-Watan. (2015). Wafāt "Al-Jalabi" al-‘Irāqī alladhī aqna‘a Būsh bighazw al-‘Irāq. Elwatan.info. <https://elwatan.info/node/2574>
- Asharq Documentary. (2023, Ekim 20). خدعة الحرب الأميركية على العراق - الشرق الوثائقية [The American war deception on Iraq - Asharq Documentary] [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=y3ypV6XPCS4>

- DoD staffer. (2025, January 16). DoD staffer's notes from 9/11 - 2:40 PM [Photograph]. Flickr.
<https://www.flickr.com/photos/66726692@N00/100545349/in/album-72057594065491946>
- El-Labbad, M. (2007, 14 Ocak). Petro Euro, Petro Dolar'a karşı [Petro Euro vs. Petro Dollar]. Al Jazeera.
<https://www.aljazeera.net/opinions/2007/1/14/البترو يورو في مواجهة-البترو دولار-2>
- Gellman, B. (2002, December 12). U.S. suspects Al Qaeda got nerve agent from Iraqis. The Washington Post.
<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/12/12/us-suspects-al-qaeda-got-nerve-agent-from-iraqis/7a106826-5123-4dc1-bda2-6918315d8f93/>
- Gordon, M. R., & Miller, J. (2002, September 8). THREATS AND RESPONSES: THE IRAQIS; U.S. SAYS HUSSEIN INTENSIFIES QUEST FOR A-BOMB PARTS. The New York Times.
<https://www.nytimes.com/2002/09/08/world/threats-responses-iraqis-us-says-hussein-intensifies-quest-for-bomb-parts.html>
- Hedges, C. (2001, November 8). A nation challenged: The school; Defectors cite Iraqi training for terrorism. The New York Times.
<https://www.nytimes.com/2001/11/08/world/a-nation-challenged-the-school-defectors-cite-iraqi-training-for-terrorism.html>
- Joda, S. (2016, July 6). When will America apologize for invading Iraq?
<https://www.youm7.com/story/2016/7/6/%D9%85%D8%AA%D9%89-%D8%AA%D8%B9%D8%AA%D8%B0%D8%B1-%D8%A3%D9%85%D8%B1%D9%8A%D9%83%D8%A7-%D8%B9%D9%86-%D8%BA%D8%B2%D9%88-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D8%A8%D8%B9%D8%AF-%D8%A7%D8%B9%D8%AA%D8%B1%D8%A7%D9%81%D8%A7%D8%AA-%D8%A8%D9%88%D8%B4-%D9%88/2789859>
- Miller, J. (2001, December 20). A nation challenged: Secret sites; Iraqi tells of renovations at sites for chemical and nuclear arms. The New York Times.
<https://www.nytimes.com/2001/12/20/world/nation-challenged-secret-sites-iraqi-tells-renovations-sites-for-chemical.html>
- Perle, R. (2001, December 28). Opinion | The U.S. Must Strike at Saddam Hussein.
- Perle, R., Colbert, J., Fairbanks, C., Feith, D., Loewenberg, R., Wurmser, D., & Wurmser, M. (1996). A clean break: A new strategy for securing the realm.
https://www.dougfieith.com/docs/Clean_Break.pdf

- Salama, S., & Hansell, L. (2005). Does intent equal capability? Al-Qaeda and weapons of mass destruction. *The Nonproliferation Review*, 12(3), 615–653. <https://doi.org/10.1080/10736700600601236>
- The Institute for Advanced Strategic and Political Studies. (1996). A clean break: A new strategy for securing the realm [Report]. https://www.dougfeith.com/docs/Clean_Break.pdf
- The New York Times. (2019). Early days of the Iraq war on The New York Times's front page. *Nytimes.com*. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2013/03/19/world/middleeast/iraq-anniversary-timeline.html>
- The New York Times. <https://www.nytimes.com/2001/12/28/opinion/the-us-must-strike-at-saddam-hussein.html>
- U.S. Senate Armed Services Committee. (2008). Inquiry into the treatment of detainees in U.S. custody [Report]. U.S. Government Printing Office. https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Detainee-Report-Final_April-22-2009.pdf
- YouTube. (2023, January 21). Which Arab countries approved the invasion of Iraq and cooperated with the Americans? [Man hiya al-duwal al-‘Arabiyya allati wafaqat ‘ala ihtilāl al-‘Irāq wa-ta’āmarat ma‘a al-Amrīkān?]. YouTube. <https://youtu.be/4gMbCcQJlnQ>

EKLER

EK-1. Savunma Bakanlığı'nın danışmanlarından Stephen Cambone'nin notları.

Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/66726692@N00/100545349/in/album-72057594065491946>.

"All the News
That's Fit to Print"

The New York Times

TODAY: 2ND EDITION
 PUBLISHED WEEKDAYS
 15¢ PER COPY
 10¢ PER COPY

Late Edition
New York Times will vary
times, Sept. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31. Reader clip in the page 4.

THREE DOLLARS

VOL. CLXII No. 32,218

NEW YORK, SUNDAY, SEPTEMBER 8, 2002

\$1.50 PER COPY (U.S. AND POSSESSIONS)

U.S. SAYS HUSSEIN INTENSIFIES QUEST FOR A-BOMB PARTS

EFFORT SPANS 14 MONTHS

New Information is Central to White House Argument for Urgent Action on Iraq

By MICHAEL R. GARDNER and JUSTIN WELLS

WASHINGTON, Sept. 7 — Heavy since a decade after Saddam Hussein agreed to give up weapons of mass destruction, Iraq has stepped up its quest for nuclear weapons and has embarked on a worldwide hunt for materials to make an atomic bomb, Bush administration officials said today.

In the last 18 months, Iraq has sought to buy thousands of specially designed aluminum tubes, which scientists believe were needed as components of centrifuges to enrich uranium. American officials said several efforts to arrange the shipment of the aluminum tubes were blocked or interrupted but failed to say, citing the sensitivity of the information, where they came from or how they were shipped.

The document, disclosed and other technical specifications of the aluminum tubes had persuaded American intelligence experts that they were needed for Iraq's nuclear program, officials said, and that the latest attempt to ship the material had failed in recent months.

"The aluminum purchases are not the only signs of a renewed Iraqi interest in acquiring nuclear weapons," President Bush said today, according to a senior administration official. "American intelligence has provided strong evidence of the Iraqi campaign against the West."

Iraqi inspectors who were working for the nuclear weapons nonproliferation treaty have told American officials that Iraq is seeking nuclear weapons again, a top priority, American officials said.

REMEMBER EVERYWHERE Memorials like this mural, painted with permission a few weeks ago on a building on Walker Avenue in the Bronx, celebrate a somber anniversary.

Washington Memo

Feeling Secure, U.S. Failed to Grasp bin Laden Threat

By PATRICK E. TYLER

WASHINGTON, Sept. 7 — American intelligence officials say they were so confident that Osama bin Laden would not attack the United States that they failed to grasp the threat he posed, a senior administration official said today.

The official, who spoke on condition of anonymity, said that bin Laden's threat to attack the United States was not taken seriously by the intelligence community until after the Sept. 11 attacks. He said that bin Laden's threat was not taken seriously by the intelligence community until after the Sept. 11 attacks.

Powell Defends A First Strike As Iraq Option

By JAMES DODD

WASHINGTON, Sept. 7 — Secretary of State Colin L. Powell defended today a possible first strike against Iraq as a viable option for the United States.

Jood Al-Saadun

2001 yılında Irak'ta doğdu. Küçük yaşlardan itibaren farklı ülkelerde ve kültürlerde yaşamış olması, ona dünyaya çok yönlü bir bakış açısı kazandırdı. İletişim ve medyanın yalnızca araçlar olmadığını, aynı zamanda her şeyi değiştirebilecek büyük bir etkiye sahip olduğunu fark etti. Diğerlerinden bir kopya olmak istemedi ve bu alanı geliştirmeyi, fark yaratmayı ve gelecek nesillere yeni kapılar açmayı hedefledi. Amacı, anlam taşıyan ve kulakta kalan, dinleyenin üzerinde etkili olan projeler yaratmak. Fotoğrafçılık, tasarım, medya planlama, Reklam metinlerinin yazılması ve reklam stratejileri konularında uzmanlaştı. Onun için bir kampanya yalnızca bir proje değil, duyguları harekete geçiren bir sanat eseri. Güçlü fikirlerin ve etkili iletişimin, reklam ve medyayı nasıl dönüştürdüğünü keşfetmeye, reklamcılığın klasik sınırlarını aşarak, dijital dünyanın dinamizmiyle harmanlanmış yaratıcı projeler üretmeye devam ediyor.

İstanbul Kent Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü'nden mezun oldu. Görsel hikâye anlatımı, marka stratejileri ve dijital reklamcılık konularında kendini geliştirdi ve sektöre güçlü bir adım attı. İstanbul Gelişim Üniversitesi'nde Yeni Medya İletişimi ve Gazetecilik alanında yüksek lisans yaparak akademik bilgisini derinleştiriyor.

5. BÖLÜM

17-25 ARALIK ÖZELİNDE YAZILI BASINDA TARAFSIZLIK VE OBJEKTİFLİK

Ogün ÖZDEMİR *

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Medya ve Habercilik Anabilim Dalı, ogun.ozdemir@ogr.gelisim.edu.tr, ORCID: 0009-0001-6686-7833.

GİRİŞ

Bu makalede 17 Aralık 2013 günü, o zaman ana akım medyada telaffuz edilen adıyla, Gülen Cemaati tarafından tetiklenen operasyonlar ülke gündemine oturmuştu. Bu makalede Türk basınında farklı siyasi görüşleri temsil eden Sözcü, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri üzerinden bu operasyonların 18 Aralık 2013 günü nasıl ele alındığı incelenmiştir. İnceleme Teun A. van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi kuramı baz alınarak yapılmıştır. Van Dijk'ın yaklaşımı, dilin toplumsal bağlamdaki kullanımını, güç ilişkilerini ve ideolojik süreçleri anlamaya odaklanır, söylemi hem dilbilimsel hem de toplumsal bir olgu olarak ele alır. Farklı toplumsal tabakaları temsil eden bu üç farklı gazetenin, olayları nasıl ele aldıkları ve okuyucularına nasıl bir perspektif sundukları bu makalenin araştırma konusudur. Bu araştırma aynı olayı farklı ideolojilerin nasıl algıladığı ve okuyuculara nasıl idrak ettirmeye çalıştıklarına dair önemli bulgulara sahiptir. Tarafsızlık ve objektiflik kavramlarının, farklı ideolojilerin medyasında nasıl tezahür ettiğini tespit etmiştir. “*Söylem, hem bireysel bilişsel süreçlerin bir ürünü hem de toplumsal yapılar ve süreçlerle etkileşim içinde olan bir olgudur*” (van Dijk, 1993, s. 250).

1. ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

Eleştirel Söylem Analizi, dilin toplumsal güç ilişkilerini ve ideolojik yapıları nasıl şekillendirdiğini ve yansıttığını anlamak amacıyla geliştirilmiş bir yöntemdir ve dilin toplumsal bağlamda nasıl işlediğini, bireylerin ve grupların ideolojik yapılarla nasıl etkileşimde bulunduğunu sorgular. Bu bağlamda, dilin anlam üretme süreci, toplumsal düzenin inşa edilmesinde ve sürdürülmesinde nasıl rol oynadığını incelemeye çalışırken dilin gücünü, toplumdaki eşitsizlikleri ve ideolojik yapıları derinlemesine anlamak için de güçlü bir araçtır.

Eleştirel Söylem Analizi, dilin ve söylemin toplumsal güç ilişkilerini, ideolojik yapıları nasıl ürettiğini, yansıttığını ve yeniden şekillendirdiğini anlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Sadece sözcüklerin anlamını çözümlemekle kalmaz, aynı zamanda bu anlamların toplumsal bağlamda nasıl oluştuğunu ve belirli grupların ya da güç odaklarının çıkarlarına nasıl hizmet ettiğini de sorgular. Eleştirel Söylem Analizi, dilin toplumsal yapıları ve ideolojileri yansıtan ve yeniden üreten bir araç olduğunu kabul eder. Bu analiz, dilin içindeki toplumsal güç ilişkilerini, sınıf, cinsiyet, ırk, etnik köken gibi kategorilere dayalı eşitsizlikleri ortaya çıkarmayı hedefler. (van Dijk, 2006).

1.1. Eleştirel Söylem Analizinin Temel İlkeleri

Eleştirel Söylem Analizi, çeşitli teorik yaklaşımlara dayanır. Bu yaklaşımlar, dilin toplumsal işlevini, toplumsal güç ilişkilerinin nasıl şekillendiğini ve dilin

bireylerin düşüncelerini ve ideolojilerini nasıl yönlendirdiğini anlamaya yönelik farklı perspektifler sunar.

- *Dil ve Güç İlişkileri*: Eleştirel Söylem Analizi, dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin bir aracı olduğunu savunur. Foucault'un güç ve bilgi arasındaki ilişkiyi vurgulayan çalışmaları bu alanda etkili olmuştur. Dil, bireylerin toplumsal yapılar içinde nasıl yer aldıklarını, ideolojileri ve toplumsal gerçeklikleri nasıl ürettiklerini anlamaya yardımcı olur.
- *İdeoloji ve Dil*: Eleştirel Söylem Analizi, ideolojilerin dil aracılığıyla üretildiğini ve sürdürülmesini ele alır. Althusser (1971), ideolojilerin bireyleri toplumsal yapılarla hizaya soktuğunu savunmuştur. Bu, dilin toplumsal düzeni ve çıkarları meşrulaştıran bir işlevi olduğunu ifade eder. İdeolojik söylemler, toplumsal grupların çıkarlarına hizmet eder ve toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretir.
- *Dil, Temsil ve Kimlik*: Hall (1997), dilin kültürel temsilleri nasıl şekillendirdiğini ve bu temsillerin toplumsal kimlikler üzerinde nasıl etkili olduğunu vurgulamıştır. Eleştirel Söylem Analizi, dilin kimlik oluşturma ve bireyleri toplumsal yapılar içinde konumlandırma gücünü inceler. Dil, kimliklerin ve grupların toplumsal temsillerinin üretildiği bir araçtır.

1.2. Yöntem

Bu çalışma, 17-25 Aralık operasyonlarının medya temsilini incelemek amacıyla Teun A. van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi yönteminden yararlanarak, 18 Aralık 2013 tarihli üç farklı gazetenin (gazetelerin isimleri ve tirajları belirtilecek) birinci sayfalarını ve kullandıkları görselleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Van Dijk'ın yaklaşımı, dilin toplumsal bağlamdaki işlevini ve dil aracılığıyla güç ilişkilerinin ve ideolojilerin nasıl yeniden üretildiğini incelemeye odaklanır.

Analiz, van Dijk'ın üç temel düzeyi (söylem düzeyi, bilişsel düzey ve toplumsal düzey) çerçevesinde gerçekleştirilir. Söylem düzeyinde, haberlerde kullanılan dilin (kelime seçimleri, cümle yapıları, anlamlar, metaforlar, retorik figürler) 17-25 Aralık operasyonlarına ilişkin farklı bakış açılarını nasıl yansıttığı veya belirli bir ideolojiyi (örneğin, hükümet yanlısı veya karşıtı) nasıl desteklediği gözlemlenmiştir.

Bilişsel düzeyde, birinci sayfa düzeninin ve kullanılan görsellerin, okuyucuların zihninde 17-25 Aralık operasyonlarına ilişkin nasıl bir algı oluşturduğu ve hangi anlamları inşa ettiği değerlendirilmektedir. Görsel unsurların (fotoğraflar, grafikler) haberin anlamını nasıl etkilediği ve okuyucuların duygusal tepkilerini nasıl tetiklediği de değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, van Dijk'ın söylem analizi yöntemini kullanarak, 17-25 Aralık operasyonlarının medya temsilini, gazetelerin birinci sayfaları ve görsel unsurları üzerinden analiz ederek, daha öz ve odaklı bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır. Bu analiz sonucunda, haberlerin toplumsal ve politik anlamları, güç ilişkileri ve ideolojik boyutları daha spesifik bir şekilde anlaşılacaktır.

1.3. Eleştirel Söylem Analizinin Uygulama Alanları

Eleştirel Söylem Analizi, dilin toplumsal bağlamdaki rolünü ve güç ilişkilerini inceleyen çok yönlü bir araştırma yöntemidir. Dilin sadece iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıları, ideolojileri ve güç dinamiklerini şekillendirdiğini savunan yöntem, çok çeşitli alanlarda uygulanabilmektedir. Medya söylemi, bu alanlardan biridir ve medya söylemlerini inceleyerek medyanın toplumsal yapıları nasıl yansıttığını ve yeniden ürettiğini anlamaya çalışır. Medya, ideolojik söylemleri yaymak için güçlü bir araçtır ve bu bağlamda medya dili, toplumsal eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini pekiştiren bir işlev görür. Siyasi söylem de analizin önemli bir uygulama alanıdır. Politik söylemler, toplumsal yapıları ve ideolojileri güçlendiren veya değiştiren dilsel stratejiler içerir. Politik söylemleri analiz ederek dilin toplumsal yapılarla olan ilişkisini ve siyasi gücün nasıl dil aracılığıyla üretildiğini inceler. Eğitimde kullanılan dil de toplumsal ilişkileri ve ideolojik yapıları yansıtır ve eğitimdeki dilin nasıl güç ve eşitsizlik ilişkilerini yansıttığını analiz eder. Hukuk ve adalet, dilin yorumlanması ve güç ilişkileri üzerine odaklandığı bir diğer alandır. Hukuk metinleri ve yargılama süreçlerinde kullanılan dilin nasıl yorumlandığı, güç ilişkilerini nasıl yansıttığı ve adaletin nasıl tesis edildiği de incelenir. Kurumsal söylem de eleştirel analizin incelediği alanlardan biridir. Şirketler, sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları gibi çeşitli kurumlar, kendi kimliklerini, imajlarını ve değerlerini yansıtmak için dil kullanırlar. Kurumsal söylemleri analiz ederek kurumların dil aracılığıyla nasıl bir imaj oluşturduğunu, hedef kitleleriyle nasıl iletişim kurduğunu ve kurumsal kültürlerini nasıl yansıttığını inceler. Sohbetler, tartışmalar, sosyal medya paylaşımları gibi günlük dil kullanım örnekleri, kimliklerimizi nasıl inşa ettiğimizi, ilişkilerimizi nasıl sürdürdüğümüzü ve dünyayı nasıl anlamlandırdığımızı gösterir. Günlük dil kullanımını analiz ederek, toplumsal normları, değerleri ve ideolojileri nasıl yeniden ürettiğimizi ve değiştirdiğimizi anlamamızı sağlar. Eleştirel Söylem Analizi, dilin toplumsal bağlamda nasıl işlediğini anlamak için güçlü bir yöntem sunar. Dilin gücünü, ideolojiyi, eşitsizliği ve toplumsal yapıları çözümlenmeye yönelik kapsamlı bir çerçeve sunarken medya, siyaset, eğitim, hukuk, kurumsal iletişim ve günlük yaşam gibi çok çeşitli alanlarda uygulanabilir.

2. TARAFSIZLIK VE OBJEKTIFLIK İLKESİ

Tarafsızlık ve objektiflik kavramları, özellikle bilimsel çalışmalar ve haberlerde sıklıkla kullanılan ancak anlamları bazen karıştırılabilen iki terimdir. Her iki kavram da doğruluk, adalet ve dürüstlük arayışını ifade eder, ancak farklı alanlarda kullanımları ve anlamları vardır.

2.1. Tarafsızlık

Tarafsızlık, bir kişi veya kurumun herhangi bir tarafı desteklememesi ve olayları, durumları veya görüşleri herhangi bir ön yargı olmadan değerlendirmesidir (Girgin, 2014). Bu ilke, özellikle medya ve gazetecilik alanında büyük önem taşır, ancak hukuk, bilim ve diğer sosyal bilimlerde de kritik bir ilkedir. Tarafsız bir kişi, her türlü etki ve baskıdan bağımsız bir şekilde, yalnızca nesnel verilere dayanarak bir karar verir. Tarafsızlık, içsel duygusuzluğu, bağımsızlığı ve adaleti içerir. İçsel duygusuzluk, tarafsız bir kişinin, herhangi bir olayla ilgili kişisel duygularını bir kenara bırakıp, değerlendirmelerini duygusal tepkilerden arındırmasını gerektirir.

Bağımsızlık, tarafsızlığın kişisel, politik ya da ideolojik eğilimlerden bağımsız olarak değerlendirme yapabilmeyi ifade etmesidir. Adalet ise tarafsızlığın her iki tarafın da eşit şekilde temsil edilmesini gerektirmesidir. Tarafsızlık ilkesi, özellikle medya ve gazetecilik alanında büyük önem taşır. Medya kuruluşları ve gazeteciler, haberleri ve bilgileri tarafsız bir şekilde sunmakla yükümlüdürler. Bu, haberlerin doğru, eksiksiz ve dengeli bir şekilde verilmesini, farklı görüşlerin ve kaynakların dikkate alınmasını ve haberlerde herhangi bir tarafın desteklenmemesini gerektirir. Tarafsızlık ilkesine uyulmaması, kamuoyunun yanlış bilgilendirilmesine, manipülasyona ve güvensizliğe yol açabilir. Ancak tarafsızlık ilkesi, sadece medya ve gazetecilikle sınırlı değildir. Hukuk, bilim ve diğer sosyal bilimlerde de tarafsızlık, doğru ve adil sonuçlara ulaşmak için temel bir ilkedir. Hakimler, davaları tarafsız bir şekilde değerlendirmek ve adil kararlar vermekle yükümlüdürler. Bilim insanları, araştırmalarını tarafsız bir şekilde yürütmek ve elde ettikleri sonuçları objektif bir şekilde sunmakla yükümlüdürler. Sosyal bilimciler, toplumsal olayları ve sorunları tarafsız bir şekilde incelemek ve analiz etmekle yükümlüdürler. Tarafsızlık, farklı alanlarda farklı anlamlara gelebilir, ancak temelde, olayları ve durumları herhangi bir önyargı olmadan değerlendirmeyi ve her iki tarafı da adil bir şekilde temsil etmeyi ifade eder. Tarafsızlık ilkesi, doğru ve adil sonuçlara ulaşmak, güvenilir bilgi sağlamak ve toplumsal uyumu desteklemek için büyük önem taşır (Girgin, 2014).

2.2. Objektiflik

Objektiflik, olayları ve verileri kişisel yorumlardan arındırarak, nesnel bir şekilde değerlendirmektir (Girgin, 2014). Bu yaklaşım, duygusal veya kişisel bakış açılarından bağımsız, yalnızca gözlemler ve deneylerle belirlenen sonuçlara dayanır. Objektifliğin temel özellikleri; gerçeklere dayanma, dışsal etkilerden bağımsızlık ve nesnelliktir. Gerçeklere dayanma, doğruluğu kanıtlanabilir verilere dayanmayı; dışsal etkilerden bağımsızlık, kişisel inanç, duygu veya önyargılardan etkilenmemeyi; nesnellik ise gözlemlerle elde edilen bilgiler ışığında karar vermeyi ifade eder.

Objektiflik, tarafsızlıkla yakından ilişkili olsa da farklıdır. Tarafsızlık, herhangi bir tarafı desteklememeyi ifade ederken, objektiflik, verileri kişisel yorumlardan arındırarak nesnel bir şekilde değerlendirmeyi ifade eder. Bir kişi tarafsız olabilir ancak objektif olmayabilir. Örneğin, bir gazeteci haberi tarafsız sunabilir ancak bilgileri kendi inançlarına göre yorumlayabilir. Objektiflik ilkesi, özellikle bilimsel araştırmalarda önemlidir. Bilim insanları, araştırmalarını objektif bir şekilde yürütmek ve sonuçları objektif sunmakla yükümlüdürler. Bu, araştırmaların şeffaf olmasını, verilerin doğru toplanmasını ve analiz edilmesini gerektirir. Objektiflik ilkesine uyulmaması, araştırmaların güvenilirliğini zedeler.

Objektiflik, olayları ve verileri kişisel yorumlardan arındırarak nesnel değerlendirmeyi ifade eder. Bu ilke, doğru ve adil sonuçlara ulaşmak, güvenilir bilgi sağlamak için büyük önem taşır (Girgin, 2014).

2.3. Tarafsızlık ve Objektiflik Arasındaki Farklar

Tarafsızlık ve objektiflik, yakından ilişkili kavramlar olsa da farklı anlamlara gelirler (Dastan, 2021). Tarafsızlık, herhangi bir tarafı tutmamak ve olayları eşit değerlendirmektir. Tarafsız kişi, farklı görüşlere eşit mesafede durur. Örneğin, bir gazeteci tarafsızca bir olayı raporlarken her iki görüşü de dengeli sunar. Objektiflik ise, somut verilere ve gerçeklere dayanarak, duygulardan ve kişisel inançlardan arınmış değerlendirme yapmaktır. Objektif kişi, veriler neyi gösteriyorsa ona göre hareket eder, duygusal veya kişisel bakış açısı geliştirmez. Özetle, tarafsızlık bir duruş ve tutum iken, objektiflik bir yöntem veya yaklaşımdır (Dastan, 2021). Tarafsızlık, farklı görüşleri eşit dikkate almayı gerektirirken, objektiflik veriler ve kanıtlarla doğruyu bulma çabasıdır.

Tarafsızlık ve objektiflik, birbiriyle ilişkili ancak farklıdır. Tarafsızlık, bir kişinin veya kurumun herhangi bir tarafı desteklememesini ifade ederken, objektiflik, verileri ve gerçekleri kişisel yorumlardan arındırarak nesnel değerlendirmeyi ifade eder. Bir kişi tarafsız olabilir ancak objektif olmayabilir veya tam tersi. Bu ilkeler, özellikle medya, gazetecilik, hukuk, bilim ve eğitim

gibi alanlarda önemlidir. Bu alanlarda çalışanların, doğru ve adil sonuçlara ulaşmak için hem tarafsız hem de objektif olmaları beklenir.

3. ÖRNEK OLAY: 17-25 ARALIK OPERASYONLARI

17-25 Aralık 2013 tarihlerinde Türkiye'de gerçekleşen yolsuzluk operasyonları, sadece ülkenin iç politikası açısından değil, aynı zamanda demokratikleşme süreci, hukuk devleti ve toplumun güveni gibi temel konular bakımından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu operasyonlar, Türkiye'nin en yüksek düzeydeki siyasetçilerini ve bürokratlarını hedef alarak geniş bir yankı uyandırmış ve siyasi ortamda ciddi çatlaklar yaratmıştır. Operasyonların başlamasında, o dönem Gülen Cemaati, daha sonra FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü) olarak anılan ve kendilerini “Hizmet” hareketi olarak tanımlayan tarikatın mensubu olan, adalet ve emniyet sistemindeki kişilerin rolü vardır.

17 Aralık 2013 sabahı, Cumhuriyet Savcısı Celal Kara ve Mehmet Yüzgeç'in talimatıyla, birçok kişinin gözaltına alındığı büyük bir operasyon başlatıldı. Gözaltına alınan kişilere, 'rüşvet, görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık' gibi suçlamalarının yöneltildiği operasyonu İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı vekili Zekeriya Öz koordine ediyordu.

O dönemdeki İçişleri Bakanı Muammer Güler'in oğlu Barış Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın oğlu Salih Kaan Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah Oğuz Bayraktar, Halkbank Genel Müdürü Süleyman Aslan, iş adamları Ali Ağaoğlu, Rıza Sarraf ve Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in de aralarında yer aldığı 89 kişi gözaltına alındı.

Bakan çocukları Barış Güler ve Salih Kaan Çağlayan, iş adamı Rıza Sarraf ve Halk Bankası Genel Müdürü Süleyman Aslan'ın da aralarında bulunduğu 26 kişi tutuklandı. Bakan Bayraktar'ın oğlu, iş adamı Ağaoğlu ve Fatih Belediye Başkanı Demir'in de aralarında olduğu diğer şüpheliler ise serbest kaldı. Tutuklananlar ayrı ayrı dönemlerde serbest bırakıldı. Rıza Sarraf, Barış Güler, Salih Kaan Çağlayan 28 Şubat'ta salıverildi.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, başlatılan soruşturmayı hükümeti ve ekonomiyi hedef alan siyasi bir operasyon olarak yorumladı (Yeni Şafak, 2013, 18 Aralık). Hem Erdoğan hem de AK Parti hükümetinin önemli isimlerinin yaptığı açıklamalarda operasyonun Gülen Cemaati tarafından yürütüldüğü belirtildi. Soruşturmanın ardından aralarında Erdoğan ve bazı bakanlar dahil birçok hükümet yetkilisine, bürokrata ve iş adamına ait olduğu iddia edilen ses kayıtları internet ortamında yayınlandı.

Bu süreç boyunca hükümet Gülen Cemaati'ne eleştirilerini artırdı ve devleti ele geçirmek isteyen bir 'Paralel Yapı'ya vurgu yaptı. Operasyonlar ardından Egemen Bağış, Avrupa Birliği Bakanlığı görevinden alındı. İçişleri Bakanı

Muammer Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar ise bakanlık görevlerinden istifa ettiler. (BBC Türkçe,2014, 12 Aralık)

18 Aralık 2013, Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 17 Aralık yolsuzluk ve rüşvet operasyonlarının ardından yaşanan gelişmelerin etkilerini derinden hissettirdiği bir gündür. Bu operasyon, dönemin hükümetine yakın iş adamları ve bakan çocuklarının da yer aldığı geniş bir yolsuzluk ağını ortaya çıkardığını iddia etmiş ve Türkiye'nin siyasi atmosferinde büyük bir sarsıntıya yol açmıştır. Bu olay, sadece hükümetin politikalarını değil, aynı zamanda medya dünyasında da ciddi bir kutuplaşmayı tetiklemiştir. Birbirinden farklı bakış açılarına sahip olmalarından dolayı o sabah okurların karşısına çıkan gazetelerden Sözcü, Yeni Şafak ve Zaman araştırmanın inceleyeceği gazeteler olarak belirlenmiştir çünkü her biri kendi yayın çizgisine uygun bir şekilde gelişmeleri farklı yorumlamış ve anlamlandırmıştır.

4. SÖZCÜ, YENİ ŞAFAK VE ZAMAN GAZETELERİ

Sözcü Gazetesi, Türkiye'nin en büyük ve en etkili günlük gazetelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. 2007 yılında çıkmaya başlayan gazete, genellikle muhalif bir çizgide yayın yapmaktadır. İçerik olarak, haberler, köşe yazıları ve analizler geniş bir yelpazeye yayılmakta, özellikle ekonomi, siyaset ve toplumsal sorunlarla ilgili sert eleştirilerle dikkat çekmektedir. Sözcü, çoğunlukla laiklik, demokrasi ve insan hakları gibi değerlere vurgu yapar.

Yeni Şafak Gazetesi, Türkiye'nin yaygın gazetelerinden biridir. 1996 yılında yayın hayatına başlamış olup, merkezi İstanbul'da bulunmaktadır. Gazete, genellikle muhafazakâr ve İslami değerlere dayalı bir bakış açısıyla haber sunmaktadır. Politikada ise, AK Parti'ye yakın bir duruş sergiler. Hem basılı hem de dijital platformlarda yayın yapmaktadır.

Zaman Gazetesi, 1986 yılında İstanbul'da yayımlanmaya başlamış ve Türkiye'de önemli bir yer edinmiştir. Başlangıçta liberal bir çizgide görünerek yayın yapan gazete, zaman içinde Fethullah Gülen'e yakınlığını gizlememiş ve daha muhafazakâr bir duruş sergilemiştir. Özellikle eğitim, kültür, siyaset ve ekonomi gibi alanlarda analizler yaparak, toplumsal olayları ele almıştır. 2016 yılında kapatılmadan önce günlük olarak yayımlanan gazete, geniş bir okuyucu kitlesine sahipti.

4.1. Sözcü Gazetesi'nin İncelenmesi

Sözcü Gazetesi'nin 18 Aralık 2013 tarihli nüshası, 17-25 Aralık operasyonlarına ilişkin haber sunumunda, eleştirel söylem analizinin temel ilkelerinden saparak, açık bir şekilde taraf tuttuğu gözlemlenmektedir. Gazetenin

manşetinde yer alan "Tayyip bu pisliği temizle ya da istifa et, git" ifadesi, hem kullanılan dilin üslubu hem de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'a hitap şekli açısından, haberin nesnellliğini ve tarafsızlığını zedelemektedir. "Pislik" olarak adlandırılan olayın, henüz yargı süreci devam ederken bu şekilde etiketlenmesi, hukukun üstünlüğü ilkesine ve masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmektedir.

Manşette kullanılan fotoğraf seçimi de gazetenin yaklaşımını destekler niteliktedir. Erdoğan'ın aşağıya doğru bakan ve durgun bir ifade taşıyan fotoğrafı, "Başbakan sıkıntılı" notuyla birlikte, okuyucunun zihninde olumsuz bir imaj yaratmayı amaçlamaktadır. Bu durum, haberin duygusal bir manipülasyon aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Gazete, operasyonun arkasında Gülen Cemaati'nin olduğu iddialarını bir iddia olarak sunarken, cemaate yakın figürlere geniş yer ayırması, haberin dengeli bir şekilde sunulmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, gazetenin belirli bir gruba yönelik bir tutum sergilediğini ve okuyucuyu yönlendirmeye çalıştığını göstermektedir.

Haber metinlerinde kullanılan "Canavar", "Deprem", "Korkunç", "Hırsız", "Yağmacı" gibi çarpıcı ve olumsuz anlam yüklü kelimeler, haberlerin sansasyonel bir dille sunulduğunu ve okuyucunun duygusal tepkilerini harekete geçirmeyi amaçladığını göstermektedir. Bu tür bir dil kullanımı, haberin nesnellliğini ve bilgilendirme amacını gölgede bırakmaktadır.

Muhalefet partilerinin genel başkanlarının açıklamalarına küçük bir alanda yer verilmesi, gazetenin haber seçiminde ve sunumunda taraflı bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Bu durum, farklı görüşlerin ve bakış açılarının okuyucuya dengeli bir şekilde sunulmadığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Sözcü Gazetesi'nin 18 Aralık 2013 tarihli nüshası, 17-25 Aralık operasyonlarına ilişkin haber sunumunda, tarafsızlık ve objektiflik ilkelerinden uzaklaşarak, belirli bir siyasi görüşü destekleyen ve okuyucuyu yönlendirmeye çalışan bir yaklaşım sergilemiştir. Kullanılan dil, görseller ve haber seçimleri, haberin nesnellliğini ve bilgilendirme amacını gölgede bırakarak, duygusal manipülasyon ve propaganda amaçlarına hizmet etmiştir. Bu durum, medyanın toplumsal ve siyasi olayları nasıl çerçevelediğini ve kamuoyunun algısını nasıl etkilediğini anlamak için eleştirel bir medya okuryazarlığına sahip olmanın önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

4.2. Yeni Şafak Gazetesi'nin İncelenmesi

Yeni Şafak Gazetesi'nin 18 Aralık 2013 tarihli sayısında, 17-25 Aralık operasyonlarına ilişkin haber sunumunda, seçilen dil ve kullanılan görseller aracılığıyla, iktidar yanlısı bir söylemi benimsemiştir. Gazetenin birinci

sayfasında, operasyonun yolsuzluk veya kara para aklama gibi temel unsurları, küçük puntolarla geçirilmiş, hatta ilk bakışta fark edilmesi zorlaştırılmıştır. Bu durum, olayın önemini minimize etme ve okuyucunun dikkatini başka yöne çekme amacı güden bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Manşetin dahi tespit edilmesinin zor olduğu bu tasarımda, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "hiçbir güce boyun eğmeyiz" sözü, sayfanın üst kısmında yer almıştır. Bu ifade, operasyonun, hükümetin gücüne yönelik bir tehdit olarak algılanmasına zemin hazırlamıştır. Kullanılan fotoğraf da bu söylemi destekler niteliktedir. Başbakan, bir topluluk önünde, elinde mikrofonla, kendinden emin bir şekilde konuşurken resmedilmiştir. Bu imge, Sözcü Gazetesi'nin kullandığı olumsuz ve durgun fotoğraftan farklı olarak, iktidarın gücünü ve kararlılığını vurgulamaktadır.

Gazetenin kullandığı dil, olayı "iç ve dış karanlık çevreler", "Mossad parmağı", "ayarlanmış hakim" gibi ifadelerle, hükümete yönelik bir komplo olarak sunmaktadır. Bu söylem, okuyucunun zihninde, hükümetin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne yönelik bir saldırının hedefi olduğu ve hükümetin bu saldırının önündeki tek engel olduğu algısını yaratmayı amaçlamaktadır.

Gazete, muhafazakar bir kitleye hitap ettiği için Başbakan'ın konuşmasında geçen "Allah bes baki heves" sözünü manşete taşımıştır. Ancak, aynı dönemde muhafazakar kesimin önemli bir temsilcisi olan Gülen Cemaati'ne, Sözcü Gazetesi kadar olumsuz bir yer dahi vermemesi dikkat çekicidir. Bu durum, gazetenin haber seçiminde ve sunumunda taraflı bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Yeni Şafak Gazetesi, ana sayfasında, operasyonla ilgili sadece dönemin Başbakanı'nın açıklamalarına yer vermiş, muhalefet partisi liderlerinin açıklamalarına yer vermemiştir. Bu durum, gazetenin tarafsızlık ve objektiflik ilkelerine uymadığını ve tek yönlü bir haber sunumu yaptığını göstermektedir. Gözaltı kararlarıyla ilgili yayımlanan fotoğraflarda, hükümet içinden olayla adı geçen kişilerin fotoğrafları yerine, farklı kişilerin fotoğraflarının kullanılması, gazetenin, iktidar yanlısı tutumunu desteklemek amacıyla, olumsuz imaj yaratabilecek fotoğraflardan kaçındığını göstermektedir.

18 Aralık 2013 tarihli Yeni Şafak Gazetesi, 17-25 Aralık operasyonlarına ilişkin haber sunumunda, iktidar yanlısı bir söylemi benimseyerek, tarafsızlık ve objektiflik ilkelerinden uzaklaşmıştır. Kullanılan dil, görseller ve haber seçimleri, haberin nesnellliğini ve bilgilendirme amacını gölgede bırakarak, propaganda amaçlarına hizmet etmiştir. Bu durum, medyanın toplumsal ve siyasi olayları nasıl çerçevelediğini ve kamuoyunun algısını nasıl etkilediğini anlamak için eleştirel bir medya okuryazarlığına sahip olmanın önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

4.3. Zaman Gazetesi'nin İncelenmesi

Zaman Gazetesi'nin 18 Aralık 2013 tarihli nüshası, 17-25 Aralık operasyonlarına ilişkin haber sunumunda, mensubu olduğu Fethullahçı yapılanmanın bakış açısını yansıtan bir yaklaşım sergilemiştir. Gazetenin ilk sayfasında, Ankara'da düşen askeri helikopter haberi, Yeni Şafak Gazetesi'nin aksine, en üst kısımda konumlandırılmıştır. Bu tercih, haberin önemini vurgulama ve okuyucunun dikkatini öncelikle bu konuya çekme amacı taşımaktadır. Zira, muhafazakar veya farklı dünya görüşüne sahip okuyucuların iki gazeteyi karşılaştırdıklarında ilk dikkat edecekleri detay bu haber olacaktır.

Zaman Gazetesi'nin 18 Aralık 2013 günü, üniversite sınavlarına yönelik deneme dağıtması da dikkat çekici bir detaydır. Bu durum, gazetenin, operasyonla ilgili haberlere geçmeden önce eğitim ve şehit haberi gibi konulara değinerek, okuyucuyu daha sakin bir atmosfere hazırlama amacı güttüğünü göstermektedir. Manşet kısmında, olay "Türkiye'yi sarsan rüşvet ve yolsuzluk operasyonu" olarak tanımlanmıştır. Önceki iki gazeteye kıyasla bu manşetin olayın ne olduğunu en kısa ve net şekilde açıkladığı görülmektedir. Sol sütunda yukarıdan aşağıya siyasi parti liderlerinin demeçlerine yer verilirken, bu gazetenin de demeçleri kendi siyasi görüşüne uygun şekilde seçip başlık olarak okuyucularına sunduğu gözlemlenmektedir.

Başbakanın Yeni Şafak Gazetesi'ndeki güçlü imajı veya Sözcü Gazetesi'ndeki güçsüz imajı burada karşımıza çıkmamaktadır. Başbakan "Adli süreç devam ediyor bir şey söylemem doğru olmaz" sözünü öne çıkaran Zaman Gazetesi, Fethullahçıların sızdığı yargı ve hukuk sisteminin meşruiyetini sağlama almayı hedeflemektedir. Dönemin ana muhalefet partisi CHP'nin lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun "İnşallah savcıların başına bir şey gelmez" sözünün öne çıkarılması aynı sızıntıların meşruiyetini güçlendirmek üzerine bir amaç gütmektedir. MHP lideri Devlet Bahçeli'nin "Ucu kime dokunursa dokunsun sonuna kadar gidilmeli" sözlerinin öne çıkarılması da bu operasyonun hukuki ve meşru olduğuna dair şüphesi olanların soru işaretlerini kaldıracak bir başlık olarak önümüze çıkmaktadır. Siyasilerin demeçlerinde öne çıkarılan kavramların hukukun üstünlüğüne işaret ediyor olması Fethullahçı sızıntılara daha rahat hareket imkanı tanımak anlamına gelmektedir.

Fakat objektif ve tarafsız açıdan incelenecek olursa Zaman Gazetesi'nin diğer iki gazeteye kıyasla olayları anlatış şekli ve gazete dizaynının daha makul olduğu söylenebilir. Bunda müsebbibi oldukları olayları saklama çabası veya ideal ideoloji olduklarını ispatlama çabası olabilir. Diğer ayrıntılara göz atılacak olursa gazete operasyonu açıklayan metinlerde İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nı önceki iki gazeteye nazaran daha fazla öne çıkarmıştır. Dönemin İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı Turan Çolakkadı'nın demeçlerine de yer veren gazete

bahsedilen yolsuzluk iddialarını kabartmadan, köpürtmeden okuyucusuna sunmuştur.

Zaman Gazetesi diğer iki gazeteye kıyasla daha sakin ve olgun bir söylem ile olayları anlatmaya çalışmıştır. Bugünden bakıp olanları okuduğumuzda kendilerinin gizli bir gündemi olduğunu söylemek kolay kaçmak olacaktır fakat Zaman Gazetesi'nin de objektif veya tarafsız kavramlarından herhangi birini karşıladığını söylemek mümkün değildir.

SONUÇ

Bu çalışma, 17-25 Aralık operasyonlarının medya temsilini, 18 Aralık 2013 tarihli üç farklı gazete (Sözcü, Yeni Şafak ve Zaman) üzerinden, Teun A. van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle incelemeyi amaçlamıştır. Van Dijk'ın söylem analizi çerçevesinde, gazetelerin birinci sayfaları ve kullandıkları görseller, söylem, bilişsel ve toplumsal düzeylerde analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda, gazetelerin 17-25 Aralık operasyonlarını farklı şekillerde çerçevelediği ve her bir gazetenin kendi ideolojik ve politik duruşuna uygun bir söylem geliştirdiği görülmüştür. Sözcü gazetesi, operasyonları hükümete yönelik bir "pislik" olarak nitelendirmiş ve sert bir muhalefet söylemi benimsemiştir. Gazetenin kullandığı dil ve görseller, okuyucuların hükümete karşı olumsuz bir algı geliştirmesini hedeflemiştir. Yeni Şafak gazetesi ise operasyonları "iç ve dış karanlık çevrelerin" saldırısı olarak sunmuş ve hükümeti savunmuştur. Gazetenin söylemi, okuyucuların hükümete destek vermesini ve operasyonları dış güçlerin komplosu olarak görmesini sağlamaya yöneliktir. Zaman gazetesi, operasyonları "Türkiye'yi sarsan rüşvet ve yolsuzluk operasyonu" olarak tanımlamış ve diğer iki gazeteye kıyasla daha dengeli bir dil kullanmıştır. Ancak gazetenin haber seçimleri ve öne çıkardığı demeçler, operasyonların meşruiyetini ve hukuki sürecin önemini vurgulamayı amaçlamıştır.

Bu çalışma, medyanın toplumsal ve siyasi olayları nasıl çerçevelediğini ve farklı ideolojik bakış açılarını nasıl yansıttığını göstermesi açısından önemlidir. Gazetelerin kullandığı dil, görseller ve haber seçimleri, okuyucuların olaylara ilişkin algılarını ve tutumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, medyanın tarafsız ve objektif bir şekilde haber yapması, kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi ve demokratik bir toplumun sağlıklı işleme için büyük önem taşımaktadır.

Ancak, bu analizler, gazetelerin tarafsızlık ve objektiflik ilkelerine ne kadar uyduğunu sorgulamamızı da beraberinde getirmektedir. Medyada tarafsızlık ve objektiflik teoride değerli bir ilke olarak görülse de pratikte tam anlamıyla sağlanması neredeyse imkansızdır. Haberlerin seçimi, sunumu ve yorumlanması sürecinde kaçınılmaz olarak bir bakış açısı devreye girmektedir. Gazetelerin

politik çizgileri, medya kuruluşlarının ekonomik çıkarları, siyasi etkiler ve toplumsal baskılar, medyanın içeriğini şekillendiren başlıca etkenlerdir.

Şanslıyız ki son 10 yılda haberciliğin dijitalleşmesiyle birlikte haberlerin hızlı tüketimi ve kamuoyu yaratma gücü, taraflılığın daha görünür olmasına yol açmıştır. Yine de bu durum okuyucuların veya izleyicilerin, medya içeriklerini sorgulayıcı bir yaklaşımla değerlendirme gerekliliğini ortadan kaldırmamaktadır. Medyada mutlak bir objektiflik yerine, farklı perspektifleri anlayan, eleştirel bir medya okuryazarlığı kültürünün yaygınlaştırılması daha gerçekçi bir hedeftir.

Bu makalede incelemelerini yaptığımız gazetelerin isimleri sadece birer örnektir. Günümüzde gazeteler yerlerini sosyal medya haberciliğine bırakmıştır. Fakat araçlar değişse de karşılaşacağımız yöntemler benzerdir. O sebeple Eleştirel Söylem Analizi medya okuryazarlığı açısından kıymetini her zaman koruyacaktır. Bu çalışma, medyanın 17-25 Aralık operasyonlarını nasıl farklı şekillerde çerçevelediğini ve her bir gazetenin kendi ideolojik ve politik duruşuna uygun bir söylem geliştirdiğini ortaya koymuştur. Bu durum, medyanın toplumsal ve siyasi olayları nasıl şekillendirdiğini ve kamuoyunun algısını nasıl etkilediğini anlamak için Eleştirel Söylem Analizi'nin önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (1971). Ideology and ideological state apparatuses. In Lenin and Philosophy and Other Essays. Monthly Review Press.
- BBC Türkçe. (2014, 12 Aralık). 17 Aralık Operasyonu: Neler Oldu? 10 Soruda. BBC Türkçe. 13 Aralık 2024 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda adresinden edinilmiştir.
- Dastan, F. (2021). Gazetecilikte Haberin Objektiflik Niteliği. EURO Politika(9), 41-50.
- Fairclough, N. (1992). Discourse and Social Change. Polity Press.
- Girgin, A. (2014). Tarafsızlık (Nesnellik, Objektiflik). Marmara İletişim Dergisi, 11(11), 247-254.
- Hall, S. (1997). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. Sage Publications.
- Sözcü (2013, 18 Aralık). 9 Ocak 2025 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/sozcu/2013-12-18/1> adresinden edinilmiştir.
- Van Dijk, T. A. (1993). Discourse and Society: A New Journal for a New Research Focus. Discourse & Society, 249-283.
- Van Dijk, T. A. (1993). Editor's foreword to critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 131-132.
- Van Dijk, T. A. (2006). Discourse, context and cognition. Discourse Studies, 159-177.
- Van Dijk, T. A. (n.d.). Homepage. Discourse Studies. 2 Ocak 2025 tarihinde <https://www.discourses.org/> adresinden edinilmiştir.
- Wodak, R. (2001). The Discourse-Historical Approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. 63-94). Sage Publications.
- Yeni Şafak (2013, 18 Aralık). 9 Ocak 2025 tarihinde https://www.gastearsivi.com/gazete/yeni_safak/2013-12-18/1 adresinden edinilmiştir.
- Zaman (2013, 18 Aralık). 9 Ocak 2025 tarihinde https://www.gastearsivi.com/gazete/zaman_feza/2013-12-18/1 adresinden edinilmiştir.

YIL: 7 SAYI: 2367 18 ARALIK 2013 ÇARŞAMBA 50 Kuruluş

AKP'de sonun başlangıcı!..
 Bu operasyonda sonu AKP'ye mi yarınlar tarafından bu mahkemelerde olacak. Demirleri sandıkta bırakacaklar.

Bu canavarı Tayyip yarattı
 DEVLET İktidarın bu mahkemelerde Tayyip'i sorgu yapıldı! Başka belirsizlikler Fethullah ekibi var.

Uğur DONDURAN yazdı, 6'ya
 Emin COLAŞAN yazdı, 5'ye

T.C. SÖZCÜ

Yolsuzluk, rüşvet, kara para aklama, altın kaçakçılığı, rant vurgunu... Her şey var... Tayyip bu pisliği temizle ya da istifa et, git

3 bakanın oğlu ile bürokratlar ve işadamları dahil 52 kişi sorguda
Operasyonun arkasında Gülen Cemaati'nin olduğu iddia ediliyor!

Bakan Bayraktar'ın oğlu gözaltında!
 Çevre Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah sorguya alındı.

Bakan Çoğlayan'ın oğlu gözaltında!
 Ekonomi Bakanı Zaim Çoğlayan'ın oğlu Kaan'a yak kaçama.

Gözetilendekiler

Bankacı	Başkan
İşadami	Bürokrat

TÜRKİYE dinle sa- bul, yakın tarihten en büyük ve kap- samlı yolsuzluk ope- rasyonuna ilişkin, soruşturmanın devletin için en büyük sorunu. Zaten bu O'na ilişkin yapılan 1 yıldık tekmil tahmin eden- den, 12 adane tes- kin alınmıştı...

Düğüne basıldı
 İKTİDARA yakın birinde tek tek gitti- lene alındı. Operas- yona, Gülen Cemaati'nin AKP'yi yıprat- mak için yaptıkları ve daha da büyüye- ceği görüşü hakim. Hatta 4 bakan için böylece düşünülene- gi ileri sürüldü.

10-11 ve 12'de Erdoğan öfke saçtı
 BASKINI TV'den geçen Bakanlar, Konya'da cemaate- ri kışkırdı. "Sandığı gel" dedi. S.12

Tokmak RAHİMİ TURAN

Deprem gibi operasyon!
 Türkiye için sabah, buhar me- moriyelerinden mahrum değil. Demirleri sandıkta bırakacaklar. Demirleri sandıkta bırakacaklar. Demirleri sandıkta bırakacaklar.

Tokmak 2 köşesi 11'inci sayfa'da

Milyar dolarlar havada uçmuş!.. İddialar korkunç!

Bakan oğulları, babalarının siyahlı nüfuzunu kullanıp haksız kazanç elde etmekte suçlanıyor. İşte bazıları:

- Cerahat patladı!**
 11 yıldır birikti, çığırda, patlaya- caktır, patladı... "Tayyip Erdoğan dönemi, bağışkaraklar kentele- me" operasyonları başlandı.
- Rüşvetle usulsüz imar izni çıkartmak ve rant**
- İran-Türkiye arasında altın kaçakçılığı yapmak**
- Üst bürokratlara rüşvet verip kara para aklamak**
- Marmaray'a zarar vermek yapılmaya izin verilmek**
- Yabancılarla rüşvetle T.C. vatandaşlığı verdirmek**

MUHALEFETTEN TEPKİ YAGDI!..

Deniz Feneri gibi olmaz insallah..
 KILIÇDAROĞLU: "Deniz Feneri savcılarının başına polimer, inşaatla bu savcılar başına polimer...". S.12

Hürsuz ve yağmacı AKP'nin yanında BANGELİ: "Allah'ın korku- muz her türlü yağmacı ve hortumcuları AKP'nin etrafında toplaması". S.12

Gökçek'i fena işlettirler
 "SENİN oğluna da gırtlakına alımpa- lar" taveri, Gökçek'i parladı. S. 12

Hâlâ penguençler!
 YANDIŞ'ın medya, yeni illere dokuzun brokera veza katdı, Ha- bert veriyorduk. Dış basın ise "Şah haber" olarak duyurdu. S.10

YGS deneme derginiz bugün bayilerde

ANKARA'DA askeri helikopter düştü: 4 şehit **GÜNDEM13**

Mevlânâ Celaleddin-i Rumi beyazperdede **GÜNDEM02**

ZAMAN

18 ARALIK 2013 ÇARŞAMBA 400 TL / İZMİR 300 TL / ANKARA 400 TL

ADLI SÜREÇ DEVAM EDİYOR, BİR ŞEY SÖYLEMEM DOĞRU OLMUZ

BAŞBAKAN Recep Tayyip Erdoğan, Seb-i İlahi cinayetleri için İstanbul'da Kur'an'da geçenlerden, yolsuzluk ve rüşvet operasyonları için soruşturma "Adli süreç devam ediyor. Bir şey söylemem doğru olmaz" dediği...

Hüseyin Çelikk: Herkes hakok ölümlere eşitlik, geresken yapılmaz

Bahçeli: Ucu kime dokunursa dokunsun, sonuna kadar gidilmeli

BAŞBAKAN Recep Tayyip Erdoğan, Seb-i İlahi cinayetleri için İstanbul'da Kur'an'da geçenlerden, yolsuzluk ve rüşvet operasyonları için soruşturma "Bahçeli: Ucu kime dokunursa dokunsun, sonuna kadar gidilmeli" dediği...

Sevgi Akar çeşme

16 yazıcı satışı zede

Kılıçdaroğlu: İnşallah savcıların başına bir şey gelmez

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, yolsuzluk ve rüşvet soruşturmasını öksün tekliyle öksün dediği...

ANKARA VE İSTANBUL'DA 52 KİŞİ GÖZALTINA ALINDI

TÜRKİYE'Yİ SARSAN RÜŞVET VE YOLSUZLUK OPERASYONU

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın talimatıyla dün İstanbul ve Ankara'da düzenlenen estizamanı operasyonda gözaltına alınan isimler arasında İsa-damlan, bürokratlar ve bakan çocukları da bulunuyor. Sipahilerin, rüşvet, karapara aktarma ve imar yolsuzluğu gibi suçlara karşı iddia ediyor.

Savcılık Müfettişleri (SM) Hüseyin Çelikk'in talimatıyla dün İstanbul ve Ankara'da düzenlenen estizamanı operasyonda gözaltına alınan isimler arasında İsa-damlan, bürokratlar ve bakan çocukları da bulunuyor. Sipahilerin, rüşvet, karapara aktarma ve imar yolsuzluğu gibi suçlara karşı iddia ediyor.

Türkiye muz cumhuriyeti değildir

İranda'n 87 milyar Euro kara para transfer edildi iddiası

Operasyonla gözaltına alınan isimler arasında yer alan İranlı isimlerin İran'da 87 milyar Euro'nun kaçakla satışı ve Türkiye'ye getirilmesiyle ilgili iddiaların ortaya çıkması...

A-101 HARGA HARGA BİTMEZ

16 Aralık 2013

81 LİDE

Kondisyon Bisikleti

129,00

Ogün Özdemir

1996 yılında Bursa'da doğdu. Bursa'da lise öğrenimini Sosyal Bilimler Lisesi'nde tamamladı ve daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yeni Medya İletişim ve Habercilik Bölümü'nde Yüksek Lisansa başladı ve aynı zamanda ikinci üniversite olarak İstanbul Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri öğrencisidir. Toplum bilimlerini ve insanın topluma dair her çeşit organizasyonla ilişkisini irdelemek üzere aldığı eğitimler doğrultusunda çalışmalar yapmaktadır.

6. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ İLK GAZETE GREVİ: 123 YIL ÖNCE DİZGİCİLERİN DİRENİŞİ VE GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Cüneyit IŞIK *

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Yeni Medya ve Habercilik Anabilim Dalı, cuneyitisik08@gmail.com, ORCID: 0009-0008-5345-6366

GİRİŞ

Basın, yıllar boyunca toplumsal dönüşümlerin ve siyasal hareketlerin en önemli aktörlerinden biri olarak kendini var etmiştir. Gazetecilik, temelde düzeyde toplumun bilgi edinme hakkını korurken aynı zamanda bireylerin ve grupların seslerini duyurmalarına da olanak sağlayan bir araç görevini üstlenmektedir. Ancak bu işlevin yerine getirilmesi yalnızca gazetecilik mesleğinin temel ilkeleriyle değil, aynı zamanda basın çalışanlarının çalışma koşullarının ve haklarının korunmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, matbaa işçilerini örgütlemek ve haklarını korumak için gösterilen tarihsel süredeki çabalar, gazetecilik mesleğinin evrimi açısından büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nde gazetecilik, Tanzimat döneminden (1839-1876) itibaren modernleşme sürecine girmiş ve bu sürecin toplumsal ve siyasal yapısının en önemli bir unsuru haline gelmiştir. Yalnızca gazetecilik mesleğinin, özellikle gazetecilerin ve tipografların (basın ve yayın literatüründe tipografi, el yazısının aksine, elektronik ve basılı yazı anlamına gelir) gelişiminde karşılaşılan zorluklar beraberinde getirdiği, zorlu çalışma koşulları örgütlü mücadelenin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Bu mücadelelerin en çarpıcı örneklerinden biri olan 1901 yılında gerçekleşen ilk gazete grevi, basın tarihi ve işçi hakları açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 1901 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleşen ilk gazete grevini tarihsel bağlamı içinde incelemek ve bu olayın gazete çalışanları üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Etkilerinin incelenmesi amacını taşımaktadır. 123 yıl önce yaşanan grevin, toplumsal ve ekonomik sonuçları değerlendirilerek, 123 yıllık önceki dönemin koşulları vurgulanacak ve bu grevin günümüzde basın özgürlüğü ve işçi hakları açısından önemi tartışılacaktır. Çalışmanın ilk bölümlerinde Osmanlı'da gazeteciliğin gelişim süreci ve işçi hareketlerinin başlangıcı incelenecek ve akabinde gazete grevinin nedenleri ve sonuçları ayrıntılı olarak ele alınıp incelenecektir. Makalenin son bölümde ise grevin günümüzdeki etkilerini ve bu olayın günümüz gazete çalışanları açısından önemini incelenecektir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, basın emekçilerinin hakları için verilen mücadelenin ve gazeteciliğin toplumsal sorumluluğunu tarihsel bir olay üzerinden incelemesidir. 1901 Gazeteciler Grevi sadece Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gazetecilerin hakları için bir mücadele örneği olarak değerlendirilse de, medya özgürlüğü ve etik anlayışın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu nedenle. Söz konusu grevi derinlemesine incelenmesi, geçmişten günümüze matbaa işçilerinin örgütlenme çabalarını anlaşılması ve medya sektörünün yapısal sorunlarına çözümler önerileri geliştirmek açısından son derece taşımaktadır.

1. OSMANLI DÖNEMİNDE GAZETECİLİĞİN GELİŞİMİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, Batı'daki gelişmelerin etkisiyle, özellikle Tanzimat döneminde (1839-18769) önemli bir dönüşüm ve evrim geçirmiştir. Osmanlı'da gazeteciliğin temelleri, matbaanın icadı ile atılmış olamakla birlikte, modern anlamda basın 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde, Batı'dan alınan ilham kaynağı ile basın özgürlüğüne ilişkin bazı ilk adımlar atılmaya başlanmış ve bu süreçte ilk gazeteler yayımlanmıştır (Candan, 2011).

1831 yılında yayınlamaya başlayan Takvim-i Vekayi, Osmanlı İmparatorluk'undaki ilk resmî gazete olarak kabul edilmiştir olup, başlangıçta hükümetin resmi yayın organı olarak işlev görmüştür. Bu gazete, daha çok devletin resmî açıklamalarına ve duyurularına yer vermiştir. Tercüman-ı Ahval (1860), Osmanlı İmparatorluk'unda yayımlanan ilk özel gazetelerden biri olup, dönemin önde gelen gazetecilerinden Şinasi ve Agah Efendi tarafından çıkarılmıştır. Bu gazete diğer bir ifadeyle, Batı'dan alınan özgürlükçü ideallerle halkı bilgilendirmeyi hedeflemiştir (Şahin, 2010). 1839 yılında ilan edilen, Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, Batı'daki gelişmeler paralelinde yalnızca hükümetin değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinin de faydalandığı bir alan haline gelmiştir (demokratik hale gelmiştir). Bu dönemde gazetecilik, sadece haber verme işleviyle sınırlı bir dönem kalmamış, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve siyasi alanda düşüncelerin tartışılmasına da zemin hazırlamıştır.

1908 yılında İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte, Osmanlı İmparatorluk'unda gazetecilikte daha geniş bir özgürlük dönemi başlamıştır. Basın, devletin denetiminden çıkmış ve daha bağımsız bir hale gelmiştir (Yalçın, 2017). Bu dönemde de gazetecilik hükümetin politikalarını şekillendirmek için bir araç işlevi olarak kullanılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, gazeteleri, toplumsal hareketleri etkilemek ve halkı yönlendirmek için etkin bir şekilde kullanmıştır (Mungan, 2012).

Osmanlı İmparatorluk'unda gazeteciliğin gelişimi, Batı'dan gelen idealler ve toplumsal değişimlerle şekillenmiş, özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde gazeteler, toplumu bilinçlendirmek ve halkı bilgilendirmek amacıyla önemli bir araç haline gelmiştir. Bununla birlikte, gazetecilik dönemin siyasi yapısıyla paralel olarak bazen sansürlenmiş, bazen de hükümetin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmiştir (Erol, 2015).

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İŞÇİ HAREKETLERİNİN BAŞLANGICI

Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayileşme süreci, Batı'daki gelişmelerin etkisiyle 19. yüzyılın ortalarından itibaren hız kazanmış olsa da, bu dönemde işçi sınıfının doğrudan haklarını savunmak ve örgütlenme gibi bir durum söz konusu olmamıştır. 19. yüzyıl boyunca Osmanlı ekonomisi, büyük ölçüde tarıma dayalı olmakla birlikte, sanayileşme süreci Tanzimat dönemi sonrasında ivme kazanmıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile, toplumsal ve ekonomik yapıda önemli değişiklikler meydana gelmiş ve işçi hareketlerinin temelleri atılmaya başlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğundaki ilk işçi grevi, 1826 yılında İstanbul'daki kale inşaatında çalışan işçilerinin gerçekleştirdiği grev ile tarihteki yerini almıştır. Bu grev, Osmanlı'da 'ki ilk işçi hareketi olarak kabul edilmekle birlikte, örgütlenmiş bir işçi hareketi yerine, geçici ve düzensiz bir protesto olarak değerlendirilmiştir. "Osmanlı'daki ilk işçi direnişi olarak 19. yüzyılın sonlarına doğru, sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte işçi sınıfı daha belirgin hale gelmiştir (Koç, 2016, s. 64)."

2.1. Osmanlı Döneminde Sendikal Hareketler

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk işçi sendikaları, 1890'lı yıllarda kurulmaya başlanmıştır (Karaahmetoğlu, 2020). 1894 yılında kurulan ilk sendika, İstanbul'da tekstil işçileri tarafından oluşturulmuş olup, bu sendika, işçilerin haklarını savunma ve işçi sınıfının dayanışma içinde hareket etme bilincini geliştirmiştir (Koç, 2003). Bu dönemde, işçiler için özellikle çalışma koşulları son derece yorucu ve zorlayıcıydı. Uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve sosyal hakların yoksunluğu vb. durumlar işçilerin isyan etmelerine yol açmış ve örgütlenmelerinin temellerini atmıştır. Bu bağlamda sendika, Osmanlı'da işçi hakları hareketinin başlangıcını simgelemektedir.

2.2. İşçi Hareketlerinin Gelişimi ve Basının Rolü

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki işçi hareketleri, genellikle gizli ve yasadışı bir şekilde gelişmiş olup, Sultan II. Abdülhamid dönemi, sansürün artması ve baskıların yoğunlaşmasıyla özdeşleşmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in ifadesiyle, onun "Basın, hükümetin en tehlikeli düşmanıdır." şeklindeki ifadesi, onun basına yönelik olumsuz tutumunu ve basın özgürlüğünü kısıtlama konusundaki kararlılığını gözler önüne sermektedir (Toprak, 2015). Sultan, özellikle muhalif basının, hükümetin otoritesine karşı bir tehdit oluşturduğunu düşündüğü için sansürle ve çeşitli baskılarla denetlemeye çalışmıştır. Ancak, işçi hareketlerinin yayılmasında basının önemli bir rolü olmuştur. Gazeteciler, işçi hakları ve

sendikal mücadeleleri konusunda toplumsal farkındalık yaratmış, işçilerin haklarını savunmak adına kamuoyunu etkilemeye çalışmışlardır.

2.3. Gazetecilerin ve Dizgicilerin Direnişi

1901 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleşen ilk basın grevi, gazeteciler ve dizgiciler (mürettipler) tarafından başlatılan önemli bir işçi direnişi olarak tarihe geçmiştir (Karaahmetoğlu, 2020). Bu grev, yalnızca gazeteciler ve matbaa işçileri için değil, aynı zamanda Osmanlı'daki işçi hareketlerinin ilk büyük örneği olarak kabul edilebilir. Basın sektörünün hızla modernleşme sürecine girmesi, bu dönemde basın işçilerinin karşılaştığı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle çalışma koşullarının kötüleşmesi, düşük ücretler, aşırı mesai ve sosyal haklardan yoksunluk gibi sorunlar, gazeteciler ve diğer basın çalışanlarını haklarını savunmak için birleşmeye zorlamıştır. Bu grev, yalnızca ekonomik bir mücadelenin ötesinde, toplumsal ve politik bir değişim talebinin simgesi haline gelmiştir.

2.4. Basının Osmanlı'daki Gelişimi ve Basın Emekçilerinin Durumu

Osmanlı'da basın, 19. yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemiyle birlikte, Batı'dan alınan ideallerle hızla gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde basın sektörü büyük bir dönüşüm yaşasa da, basın işçileri, özellikle gazeteciler ve dizgiciler, pek çok zorlukla karşı karşıya kalıyordu. Basın ilk başta hükümetin kontrolünde olup, genellikle sadece resmî açıklamalar ve hükümetin görüşlerini yansıtan yayınlarla sınırlıydı. Ancak zamanla özel gazetelerin ve dergilerin yayılmasıyla özgürleşme süreci başlamış, toplumsal sorunlar daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır (Koloğlu, 2006).

Bununla birlikte gazetecilerin ve matbaa işçilerinin çalışma koşulları oldukça kötüydü. Özellikle dizgiciler (mürettipler), ağır iş koşullarında saatlerce yazı diziyo, düşük ücretler alıyor ve sosyal güvencelerden yoksun bir şekilde çalışıyorlardı. Gazeteciler ise benzer şekilde, yüksek iş yükü ve yetersiz haklar nedeniyle ciddi bir stres altında çalışıyordu. Gazetecilerin ve dizgicilerin bu zorlu koşullara karşı gösterdiği tepkiler, 1901 yılında patlak veren ilk basın grevinin sebeplerini oluşturmuştur.

2.4.1. Basın Grevinin Başlangıcı

1901 yılında gerçekleşen basın grevi, gazeteciler ve dizgicilerin ortak bir şekilde talepler etrafında birleşerek gerçekleştirdiği önemli bir dönüm noktasıdır. Bu grevin başlıca sebepleri arasında sayılabilecek nedenlerden birkaçı, kötü çalışma koşulları, düşük ücretler, fazla mesai ve eksik sosyal haklar yer almaktadır. Bu dönemde gazeteciler, işlerini yaparken ciddi şekilde zorlanıyor ve

maaşları ise giderek düşüyordu. Ayrıca, matbaa işçileri olan dizgiciler, uzun saatler boyunca düşük ücretlerle çalışarak hem fiziksel hem de psikolojik olarak tükenmişlerdi. Bu koşullar, işçilerin örgütlenmelerine ve haklarını savunmak için seslerini duyurmalarına neden oldu.

Grev, basın sektörünün çalışanlarının daha iyi çalışma koşulları talep etmek amacıyla başlattığı bir işçi hareketi. Bu hareket, gazetecilerin ve dizgicilerin sadece ekonomik hakları değil, aynı zamanda sosyal haklar, çalışma saatlerinin azaltılması ve iş güvenliği gibi daha geniş taleplerini de içeriyordu. Grevin ilerleyen sürecinde basın işçileri için sadece ekonomik bir mücadele olmamakla beraber, toplumsal bir bilinçlenme hareketi olarak da şekillenmesine neden olmaktadır.

2.4.2. Grevin Etkileri ve Toplumsal Yansımaları

Osmanlı'da işçi hareketleri genellikle gizli ve yasadışı bir şekilde gelişmiştir. Ancak, 1901 basın grevi, işçi haklarının savunulmasında ve işçilerin kamuoyuna sesini duyurmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Koç, 2003). Bu grev, basın işçilerinin örgütlü bir şekilde taleplerini dile getirdiği bir platform haline gelmiş, aynı zamanda toplumsal sınıflar arasında dayanışmayı teşvik etmiştir. Gazeteciler ve dizgiciler, bu dönemde yalnızca işçi haklarını savunmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal değişimlere katkı sağlamışlardır. Grev aynı zamanda basının, hükümetin denetiminden ve sansüründen bağımsız olarak toplumun sorunlarını dile getirme işlevini pekiştiren bir dönemi simgelemektedir. Bu olay, basın işçilerinin toplumsal sorumluluklarını yerine getirme noktasında önemli bir adım atmalarına ve işçi hareketlerinin medya aracılığıyla görünür hale gelmesine olanak sağlamıştır. Basın işçileri, greve giderek yalnızca ekonomik taleplerini değil, aynı zamanda toplumsal sorunlara dikkat çekmişlerdir (Toprak, 2015)

2.4.3. Basın Grevinin Sonuçları ve İşçi Hareketlerine Katkıları

1901 yılında yaşanan basın grevi, Osmanlı'daki işçi hareketlerinin ve basının özgürleşme mücadelesinin önemli bir örneği olarak kabul edilmektedir (Karaahmetoğlu, 2020). Bu grev, sadece bir basın grevi olmanın ötesinde, Osmanlı'daki işçi sınıfının örgütlenmesine ve haklarının savunulmasına dair büyük bir adım atılmasına neden olmuştur. Ayrıca, grev, diğer işçi hareketlerine ilham vermiş ve işçi sınıfının diğer sektörlerdeki örgütlenmelerine katkı sağlamıştır. Basın işçilerinin bu mücadelesi, toplumsal değişimlerin önünü açan bir hareket olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.

2.5. Osmanlı İmparatorluğu'nda Basın Grevleri ve Meslekî Örgütlenmeler

Cumhuriyet öncesi ilk basın grevleri de 20. yüzyılın başlarına dayanır. O dönemde basın üzerinde büyük bir baskı olmasına rağmen gazeteciler hakları için önemli bir mücadele vermiştir. Başta dizgiciler (mürettipler) olmak üzere, gazetecilerin ve basın çalışanlarının büyük çabaları, dönemin gazete sahipleriyle karşı karşıya gelmelerine yol açmıştır. İlk basın grevi ise 1901 yılında gazete dizgicilerinin öncülüğünde yapılmıştır (Karaahmetoğlu, 2020). Bu dönemde, gazeteciler ve basın emekçileri hem çalışma koşullarını iyileştirmek hem de mesleki itibarlarını artırmak amacıyla mücadele etmişlerdir. Medyanın etkisi, bu mücadelenin genişlemesine ve zamanla basın meslek örgütlerinin kurulmasına yol açmıştır.

1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, Osmanlı İmparatorluk'unda gazete ve dergilerin sayısı artmış ve gazetecilik profesyonel bir meslek haline gelmeye başlamıştır. Bu dönemde gazeteciler, meslek içi dayanışmayı artırmak, çalışma koşullarını iyileştirmek ve mesleğin itibarını yükseltmek amacıyla örgütlenmeye başlamışlardır. Bu süreçte kurulan ilk basın meslek örgütü ise 1908 yılında Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye'dir (Koloğlu, 2006).

Bu cemiyetin kurulmasında önemli rol oynayan gazeteciler arasında Abdullah Zühtü Bey, Hüseyin Cahit Bey, Ahmet Cevdet Bey ve Mahmut Sadık Bey gibi önemli isimler yer almaktadır. Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye'nin kuruluşu, hem meslekî dayanışmayı güçlendirmeyi hem de basının gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye kuruluş amaçları arasında, basın meslek örgütlerinin en önemli ilk adımlarından birini temsil ederken, aynı zamanda basın sansürünün ortadan kalkmasının ardından, basın alanında bir düzen getirilmesi amacıyla da kurulmuştur. Cemiyet, gazetecilerin meslekî haklarını savunmanın yanı sıra, basın alanında bir tür özdenetim işlevi de görmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çeşitli dini ve etnik gruplardan gazeteciler de bu cemiyete katılmış, böylece cemiyetin yapısı, Osmanlıcı bir havayı ve farklı unsurların birleşmesini yansıtmaktadır. Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye'nin etkinliği, zamanla azalacak ve meslek örgütü hareketi, zorlu dönemler ve siyasi ayrışmalarla karşı karşıya kalacaktır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, gazete sahipleri ve gazeteciler birçok zorlukla karşı karşıya kalmış, özellikle kâğıt sıkıntısı ve seferberlik nedeniyle basın mesleğinde çalışan birçok kişi askere alınmıştır. Bunun sonucunda, matbaa ve basın emekçileri arasındaki örgütlenme de zayıflamıştır (Toprak, 2015).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1917 yılında Osmanlı Matbuat Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin ilk hedeflerinden biri, gazete sahipleri ve

başyazarlarla birlikte gazetecilerin daha düzenli bir şekilde örgütlenmelerini sağlamaktı (Koloğlu, 2006). Osmanlı Matbuat Cemiyeti, aynı zamanda yurt dışında bulunan müttefik ülkelerle ilişkiler kurmaya ve onların basın meslek örgütlerinden faydalanmaya çalışmıştır. Cemiyetin faaliyetleri, özellikle kâğıt kıtlığı gibi savaşın getirdiği zorluklara karşı çözüm arayışlarını içeriyordu.

Bu dönemdeki en önemli basın kongresi ise 1918 yılında gerçekleşmiştir. Bu kongre, Osmanlı basınının bir araya gelerek sorunlarını tartıştığı ilk büyük toplantıydı (Ertan, 2011). Ancak, mütareke yıllarında Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin etkisi giderek azalmış ve 1920'lerin başlarında daha karmaşık bir dönem yaşanmıştır. Cemiyetin içinde siyasi kutuplaşmalar ve çatışmalar artmış, gazeteciler arasında farklı görüşler belirginleşmiştir. Bu dönemde yeni kurulan cemiyetler, Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin zayıflayan yapısına karşılık yeni bir yapılanma arayışına girmiştir. 1920'li boyunca bu süreç devam etmiş ve 1922 yılında Türk Mürettibin Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet, basın iş kolundaki en önemli gruplardan biri olan dizgicilerin (mürettipler) örgütlenmesiyle güç kazanmıştır.

Mürettiplerin bu örgütlenmeleri, çalışma koşulları ve ücretler gibi konularda gazetecilerle olan anlaşmazlıklarını çözmeye yönelik adımlar atılmasına yol açmıştır. 1923'teki büyük grev, gazeteciler ve gazete sahipleri arasındaki anlaşmazlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Grevde, mürettipler greve gittiklerinde gazete sahipleri bir "Müşterek" gazetesi çıkarmış, mürettipler ise buna karşılık "Haber" isimli bir gazete yayınlamışlardır (Koç, 2003). Bu olay, İstanbul'daki basın dünyasında önemli bir dönüm noktasıydı ve gazetecilerin gücünü gösteren bir örnek olarak kayıtlara geçmiştir.

Türkiye'de basın ve gazetecilik tarihinin erken dönemlerinde, bu tür grevler ve örgütlenmeler, hem gazeteciliğin profesyonelleşmesine hem de basın emekçilerinin haklarının savunulmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçler, yalnızca gazetecilerin değil, aynı zamanda matbaanın iş gücü olarak çalışan mürettiplerin de mesleki hakları için verdiği mücadelenin bir parçası olmuştur.

2.5.1. İlk Basın Grevinin Etkileri

1901 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda gazeteciler ve dizgicilerin (mürettipler) başlattığı ilk basın grevi, yalnızca basın işçilerinin haklarını savunmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'deki işçi hareketleri ve basın özgürlüğü açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu grev, gazeteciliğin profesyonelleşmesi ve basın işçilerinin örgütlenmesi açısından temel bir rol oynamıştır.

2.5.2. Mesleki Hakların Gelişmesi

1901 basın grevi, gazetecilerin ve dizgicilerin daha iyi çalışma koşulları, daha yüksek ücretler ve sosyal haklar için örgütlenmelerine zemin hazırlamıştır. Bu durum, gazetecilerin profesyonel bir meslek olarak kabul edilmesinin önünü açmıştır (Anadolu Üniversitesi,2018).Basın emekçilerinin iş güvencelerinin artırılması, çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve sosyal hakların sağlanması için atılan adımlar, meslek içi dayanışmanın güçlenmesine de katkı sağlamıştır. Ayrıca, gazetecilerin meslek örgütleri kurma çabaları, bu sürecin temel taşları olmuştur.

2.5.3. Toplumsal ve Politik Etkiler

Grev sadece ekonomik taleplerin ötesinde toplumsal bir bilinçlenme hareketi olarak da önemli bir yere sahiptir. Basın işçilerinin talepleri, halkın toplumsal sorunlar hakkında daha fazla bilgi edinmesini sağlamış ve kamuoyu oluşturma gücünü artırmıştır. Bu, aynı zamanda basının özgürleşmesi için büyük bir adım olmuştur. 1901 grevi, gazeteciliğin sadece haber verme değil, aynı zamanda toplumsal değişime katkıda bulunan bir araç olduğunu göstermiştir. Grevin etkisiyle birlikte basının, hükümetin denetiminden bağımsız olarak toplumun sorunlarını dile getirmesi gerektiği anlayışı güçlenmiştir.

2.5.4. Sendikal Hareketlerin Güçlenmesi

Bu dönemin en önemli etkilerinden biri de sendikal hareketlerin güçlenmesi olmuştur. 1901 grevi, Osmanlı'da ilk işçi hareketlerinden biri olarak kabul edilir ve daha sonra kurulan sendikal hareketler için bir örnek teşkil etmiştir. Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye gibi meslek örgütlerinin kurulması, gazetecilerin haklarını savunmalarına ve daha güçlü bir örgütlenme yapısı kurmalarına olanak sağlamıştır (Koç, 2010). Bu örgütler, basın çalışanlarının haklarının daha güçlü bir şekilde savunulmasına ve sektörün daha profesyonel bir hale gelmesine katkıda bulunmuştur.

2.5.5. Bağımsız Basının Artması

Basın grevinin bir başka önemli etkisi de basın bağımsızlığının artması olmuştur. Bu olay, gazetecilerin yalnızca ekonomik taleplerini değil, aynı zamanda özgürlük ve bağımsızlık taleplerini de simgelemiştir. 1901 grevi, basının hükümetin denetiminden bağımsız olarak toplumun sorunlarını dile getirme işlevini güçlendirmiştir. Bu, basın özgürlüğü mücadelesinin bir başlangıcı olarak tarihe geçmiştir. Grev, gazetecilerin, sadece kendi iş güvenceleri için değil, aynı zamanda halkın bilgi edinme hakkı ve özgür basın anlayışı için de mücadele ettiklerinin göstergesidir.

3. TARTIŞMA

Bu bölümde çalışmada ele alınan bulgular ışığında Türkiye'deki ilk gazete grevinin basın emekçileri, işçi hareketleri, basın özgürlüğü ve medya etiği üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde tartışılacaktır. Grevin tarihsel öneminin yanı sıra günümüze yansıyan etkileri ve bu süreçteki eksiklikler değerlendirilecektir.

3.1. İşçi Hareketlerine Katkıları ve Örgütlenme Dinamikleri

1901 yılında gerçekleşen ilk gazete grevi, Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi hareketlerinin örgütlü bir şekilde gerçekleştirdiği ilk eylemlerden biri olması bakımından dikkat çekicidir. Grev, dizgicilerin (müretteplerin) ve gazetecilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi talebiyle başlamış, aynı zamanda işçi sınıfının hak arama bilincini geliştirmiştir. Bu bağlamda grev, Osmanlı'daki diğer iş kollarındaki işçi hareketlerine bir model oluşturmuş ve sonraki dönemlerde sendikal örgütlenme çalışmalarına zemin hazırlamıştır grevin etkileri üzerine yapılan değerlendirmelerde, uzun vadeli kazanımların sınırlı olduğu görülmektedir. Osmanlı'da işçi hareketlerinin genellikle baskı altında gelişmesi ve örgütlenme çabalarının sık sık devlet müdahalesiyle karşılaşması, bu tür grevlerin etkisini zayıflatmıştır. Grev, sembolik bir öneme sahip olmakla birlikte, işçi haklarının kurumsallaşması ve sendikal örgütlenmenin sürekliliği açısından yeterince güçlü bir altyapı oluşturamamıştır.

3.2. Basın Özgürlüğü ve Medya Etiği Açısından Etkiler

1901 gazete grevi sadece ekonomik taleplerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda basın özgürlüğü mücadelesine de önemli katkılar sağlamıştır. Grev sürecinde gazetecilerin ve dizgicilerin bir araya gelerek dayanışma içinde hareket etmeleri, basının toplumsal sorumluluk taşıyan bir alan olarak konumlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu olay, basının yalnızca hükümetin propaganda aracı değil, aynı zamanda halkın sesini duyurabileceği bir mecra olması gerektiğini göstermiştir (Yıldırım, 2017). Medya etiği açısından grevin gazetecilik mesleğinin toplumsal işlevini vurguladığı söylenebilir. Çalışma koşullarını iyileştirme talepleri, aynı zamanda medya çalışanlarının kamuoyuna karşı sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için daha adil bir ortam sağlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Ancak, grev sonrası dönemde basın özgürlüğünün yine siyasi baskılar ve sansürle sınırlandırıldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu kazanımların kalıcılığı tartışmalıdır.

3.3. Günümüz Basın Çalışanlarına Yansıyan Etkiler

1901 gazete grevinin günümüzdeki basın çalışanları üzerindeki etkisi, medya sektöründeki dönüşümlerle birlikte farklı bir perspektifle değerlendirilmelidir.

Dijitalleşme, medya çalışanlarının örgütlenme biçimlerini değiştirmiş ve sendikal yapıların etkisini zayıflatmıştır. Bu bağlamda, 1901 grevinin örgütlenme ve dayanışma ruhunun modern medya çalışanları tarafından ne ölçüde sürdürülebildiği tartışmaya açıktır. Günümüz medya ortamında artan iş güvencesizliği, düşük ücretler ve çalışma saatlerindeki esneklik, basın çalışanlarının karşılaştığı temel sorunlar arasında yer almaktadır. Bu sorunlar, 1901 yılında ortaya konulan hak talepleriyle benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, bu grevden çıkarılabilecek dersler, günümüzde medya çalışanlarının hak mücadelesinde önemli bir referans noktası olabilir.

3.4. Eleştiriler ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada ele alınan 1901 yılında grevinin etkileri, büyük ölçüde ikincil kaynaklardan ve tarihsel verilerden derlenmiştir. Ancak grevin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için birincil kaynaklara ve daha detaylı arşiv çalışmalarına ihtiyaç vardır. Ayrıca, grevin toplumsal bağlamı ve basın dışındaki sektörlere etkisi konularında mevcut literatür sınırlı kalmaktadır. Bu eksiklikler, araştırmanın derinlemesine bir tarihsel analiz sunmasını kısmen zorlaştırmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gazetecilik, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Batı'daki gelişmelerin etkisiyle gazetecilik, toplumsal ve siyasal değişimlerin şekillenmesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Ancak bu süreç, gazetecilerin hükümetin sansür ve baskılarıyla mücadele etmeye çalıştığı bir ortamda gerçekleşmiştir. Osmanlı'daki basın, her ne kadar halkı bilgilendirme ve kamuoyunu oluşturma işlevini yerine getirirse de, hükümetin müdahaleleri bu sürecin önünde büyük bir engel teşkil etmiştir. Bununla birlikte, gazetecilik Osmanlı'da yalnızca bir meslek olarak kalmamış, aynı zamanda toplumsal değişimin ve işçi hakları mücadelesinin de bir parçası olmuştur. Özellikle 1901 yılındaki basın grevi, gazetecilerin mesleki haklarını savunmalarının yanı sıra, işçi hareketlerinin güçlenmesine de katkı sağlamıştır. Bu durum, gazeteciliğin toplumsal sorumluluk taşıyan ve toplumda önemli bir değişim gücü oluşturabilen bir alan haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Osmanlı'daki gazetecilik, basın özgürlüğü ve işçi hakları mücadelesiyle toplumsal ve siyasal gelişmelerin şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu süreç, modern medyanın gelişiminde önemli bir temel oluşturmuş ve gazeteciliğin toplumsal işlevlerinin genişlemesine katkı sağlamıştır. Günümüz medya pratiği, Osmanlı'daki gazetecilerin ve basın emekçilerinin direnişi sayesinde şekillenmiş ve basın özgürlüğü için verilen mücadelelerin mirasını taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Anadolu Üniversitesi. (2018). *Haberciliğin temel kavramları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. Retrieved from <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/MEI101U/ebook/MEI101U-12V1S1-8-0-1-SV3-ebook.pdf>
- Candan, H. (2011). *Osmanlı'dan günümüze Türk basın tarihi*. MediaCat Yayınları.
- Ertan, M. (2011). *Osmanlı basınında sansür ve gazetecilerin mücadelesi (1876-1914)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Erol, D. (2015). Tanzimat döneminde Osmanlı'da basın ve gazetecilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 48(2), 112-125.
- Karahmetoğlu, A. (2020). Osmanlı Devleti'nde çalışma yaşamında görülen ilk sendikal hareketler üzerine bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(70), 45-67. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2576060>
- Koç, Y. (2003). *Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'da basın ve sansür*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mungan, A. (2012). Osmanlı'da gazeteciliğin doğuşu ve İttihat ve Terakki döneminde basın. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 45-63.
- Şahin, M. (2010). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı basınında değişim ve dönüşüm*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Toprak, Z. (2015). *Osmanlı'da işçi hareketleri ve sansür politikaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yalçın, S. (2017). *Osmanlı'da gazetecilik ve basın* (2. baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Cüneyit Işık

2001 yılında Artvin'in Şavşat ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Şavşat ilçesinde sürdürdü, lise eğitimini Rize Sosyal Bilimler Lisesi'nde tamamladı. Ardından İstanbul Topkapı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü'nden mezun oldu. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yeni Medya, İletişim ve Habercilik Bölümü'nde Yüksek Lisans öğrenimine devam etmektedir.

7. BÖLÜM

İLK TÜRK KADIN GAZETECİ SELMA RIZA FERACELİ’NİN GAZETECİLİK ANLAYIŞI VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Furkan ALACALI *

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Yeni Medya ve Habercilik Anabilim Dalı,
e-posta: furkann.alacali@gmail.com, ORCID: 0009-0008-3671-0385.

GİRİŞ

Gazetecilik, yalnızca haber verme ve kamuoyunu bilgilendirme işleviyle değil, aynı zamanda toplumsal algıyı şekillendirme ve güç ilişkilerini yansıtırma özelliğiyle de önemli bir role sahiptir. Haber çerçeveleri, bir olayın nasıl sunulduğunu ve hangi unsurların ön plana çıkarıldığını belirleyerek kamuoyunun algısını yönlendirme gücüne sahiptir. Bu bağlamda, gazetecilik pratiği toplumsal dinamiklerden bağımsız düşünülemez; toplumsal cinsiyet rolleri, siyasi ideolojiler ve tarihsel süreçler haber içeriklerinin biçimlenmesinde etkili olmuştur.

Özellikle toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alındığında, kadınların gazetecilik mesleğindeki temsili ve haberlerde nasıl yer aldığı önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar, uzun yıllar boyunca eğitim, çalışma hayatı, siyasi katılım ve ifade özgürlüğü gibi alanlarda hak mücadelesi vermiş; bu mücadelenin basın yoluyla görünürlük kazanması toplumsal dönüşüm açısından kritik bir eşik olmuştur. Haber analizleri, kadınların basındaki temsiline ilişkin çarpıcı veriler sunarak, medyanın toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki rolünü ortaya koymaktadır. Tarihsel süreçte bu durum Osmanlı basınında da kendini göstermiş, özellikle Tanzimat Dönemi'nden itibaren kadın gazeteciliği toplumsal dönüşümün önemli bir aktörü haline gelmiştir.

Osmanlı basını tarihinde kadın gazeteciliğinin öncülerinden biri olan Selma Rıza Feraceli, gazetecilik pratiğini yalnızca haber vermekle sınırlamamış, aynı zamanda bir farkındalık ve dönüşüm aracı olarak kullanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi olarak da bilinen Feraceli, yazılarında kadın hakları, eğitim ve toplumsal eşitlik gibi konulara yoğunlaşarak kadınların toplumsal yaşamdaki yerini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Onun gazetecilik anlayışı, haberlerin nasıl çerçevelendiği ve hangi toplumsal gerçeklikleri görünür kıldığı bağlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Bu çalışmada, Selma Rıza Feraceli'nin hayatı ve gazetecilik faaliyetleri incelenerek, dönemin haber çerçeveleriyle olan ilişkisi değerlendirilecektir. Feraceli'nin haberlerinde kadın hakları, toplumsal eşitlik ve siyasal bilinç gibi konuların nasıl ele alındığı, günümüz medya analizleri ışığında irdelenecektir. Ayrıca, eserlerinin ve fikirlerinin günümüzde kadınların toplumsal hayata katılımına nasıl ilham kaynağı olduğu ve haber analizi çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği ele alınacaktır. Bu bağlamda, Feraceli'nin dönemin sosyal, politik ve kültürel dinamikleri içerisindeki yeri, kadın hakları üzerindeki etkileriyle birlikte haber çerçeveleri perspektifinden analiz edilecektir.

1. TANZİMAT DÖNEMİNDE KADIN HAKLARI

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılda Avrupa'daki sanayileşme ve aydınlanma süreçlerine ayak uydurabilmek adına köklü değişimlere girişmiştir. Bu çabaların en somut adımlarından biri, 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı olmuştur. Tanzimat Fermanı, Osmanlı toplumunda hukuk, eğitim ve idare gibi alanlarda modernleşme hareketlerinin başlangıcını simgelerken, bireysel hak ve özgürlüklerin devlet düzeyinde tanınmasına yönelik bir temel oluşturmuştur. Bu bağlamda, Tanzimat Dönemi modernleşme çabaları sadece siyasi ve ekonomik dönüşümleri değil, aynı zamanda toplumsal yapıdaki değişimleri de beraberinde getirmiştir (Kınlı, 2006).

Kadınların toplumsal hayatta daha fazla görünürlük kazanmaları, Tanzimat Dönemi'nin dikkat çeken gelişmelerinden biridir. Bu dönemde eğitimin yaygınlaşması ve basının etkin bir araç haline gelmesi sonucunda seslerini daha fazla duyurabilmelerine olanak tanınmıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kadınların eğitimi ve haklarına yönelik talepler gazeteler aracılığıyla geniş bir kitleye ulaşmıştır (Koçak, 2020). Tanzimat ile beraber kurulan ve 1859'da İstanbul'da ilk örneği açılan kız rüştiyeleri, kız çocuklarının ortaöğretim düzeyinde eğitim alabilmelerini sağlayarak önemli bir adım olmuştur. Bu okullar, kızlara okuma yazma, matematik, din bilgisi gibi temel derslerin yanı sıra, dönemin modern bilgilerini de sunarak, onları daha donanımlı bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır (Damar, 2022). Kadınların sosyal hayatta daha aktif bir şekilde yer alabilmelerine olanak tanıyan bir diğer gelişme, kadınların sağlık ve refah hizmetlerinde rol almaya başlamasıdır. 1860'lı yıllardan itibaren kadınların hastanelerde hemşirelik yapmalarına izin verilmiş ve bu durum, kadınların toplumsal fayda sağlayan mesleklerde çalışabilmelerine yönelik bir kapı aralamıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin (günümüzdeki Kızılay) bu süreçte kadınlara yönelik eğitim ve istihdam olanakları sunması, kadınların toplumdaki statüsünü güçlendiren önemli adımlardan biri olmuştur. Daha sonra 1870 yılında kurulan Darülmuaallimat (Kız Öğretmen Okulu) ise, kız rüştiyelerine öğretmen yetiştirmenin yanı sıra, kadınların meslek sahibi olmaları ve toplumsal hayatta daha aktif rol alabilmeleri açısından kritik bir rol oynamıştır (Dumanoğlu ve Yetişgin, 2019). Bu gelişmeler, kız çocuklarının eğitimi konusunda önemli bir adım atarken, kadınların toplumsal alanlarda yer edinme çabalarına zemin hazırlamıştır.

Bu gelişmeler sürecinde basın, modernleşmenin en güçlü araçlarından biri olarak öne çıkmıştır. Dönemin gazeteleri, yeni fikirlere ve tartışmalara zemin hazırlayarak, hem bireysel hem de toplumsal dönüşümde önemli bir rol oynamıştır. Gazetelerin sayfalarında kadın hakları, eğitim reformları ve toplumsal eşitlik gibi konular ele alınmış, bu tartışmalar aracılığıyla kamuoyu

oluşturulmuştur. Selma Rıza'nın yanı sıra Balkan Savaşları sırasında gönüllü hemşirelik yapıp "Kadınlar Dünyası" dergisindeki yazılarıyla gündeme gelen Aziz Haydar (Omur, 2023), vatan sevgisi ve fedakarlık konularını çalışmalarında ön plana çıkaran, Aşk-ı Vatan romanının yazarı, ilk Türk Kadın Romancı Zafer Hanım (Arseven, 2018) gibi öncü figürler, bu alanın etkili aktörleri arasında yer alarak kadınların toplumsal hayatta daha fazla görünürlük kazanmasına katkıda bulunmuşlardır.

2. OSMANLI BASIN TARİHİNDE KADINLARIN YERİ

Osmanlı basın tarihi, modernleşme sürecinin en önemli bileşenlerinden biridir. 1860 yılında yayımlanan Tercüman-ı Ahval, Türk basınının ilk modern gazetesi olarak kabul edilirken, onu izleyen Tasvir-i Efkâr, Ceride-i Havadis ve İkdâm gibi gazeteler, toplumsal ve siyasal meselelerin tartışıldığı birer platform haline gelmiştir. Bu dönemde, kadın yazarlar da basında yer almaya başlamış, yazılarıyla toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında farkındalık yaratmışlardır (Demir, 2015).

Kadınların basındaki varlığı, başlangıçta oldukça sınırlı olmakla birlikte, Tanzimat'ın sağladığı modernleşme ortamıyla giderek artmıştır. Fatma Aliye Hanım, Halide Edip Adıvar, Nigâr Hanım gibi isimler, hem yazılarıyla hem de mücadeleleriyle dönemin kadın hakları hareketinde öncü roller üstlenmiştir. Bu isimler, eğitim reformlarından kadının toplumsal statüsüne kadar pek çok konuyu ele alarak kamuoyunda farkındalık yaratmıştır. Bu bağlamda Selma Rıza Feraceli, Osmanlı basın tarihindeki kadın yazarlar arasında özel bir yere sahiptir. Paris'te Meşveret ve Şurayı-ı Ümmet gazetelerinde çalışarak, kadın hakları ve toplumsal eşitlik temalarını ele almış, gazeteciliği bir toplumsal dönüşüm aracı olarak kullanmıştır. Rıza'nın yazıları, yalnızca kadınların meselelerine değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunun genel modernleşme sürecine dair derinlikli analizler sunmuştur. Selma Rıza'nın bu süreçteki rolü, dönemin sosyal ve politik atmosferini yansıtan önemli bir örnek teşkil eder. Kadınların basındaki varlığıyla Osmanlı toplumunda yeni bir kadın kimliği inşa edilirken, Selma Rıza, bu sürecin hem bir temsilcisi hem de dönüştürücüsü olmuştur. Gazeteciliği, yalnızca bir meslek değil, aynı zamanda bir sorumluluk ve toplumu şekillendirme aracı olarak gören Selma Rıza, kadınların basın yoluyla kamu alanında görünürlük kazanmasında öncü bir isimdir.

2.1 Osmanlı Basın Tarihinde Kadınlara Özgü Gazete ve Dergiler

XIX. yüzyılda Osmanlı'da Ayine, Muhadderat, Hanımlar, İnsaniyet, Şükufezar, Mürüvvet, Parça Bohçası, Hanımlara Mahsus Gazete, Hanımlara Mahsus Malumat ve Âlem-i Nisvan gibi kadın dergilerinin ön plana çıktığı

görülmektedir. Bu dergiler ağırlıklı olarak evlilik, annelik, çocuk sağlığı ve eğitimi, edebiyat, moda ve haber içerikli yayınlardır. XIX. yüzyılda yayınlanan Osmanlı kadın dergilerine genel olarak bakıldığında esas amaçlarının nesilleri yetiştiren Osmanlı kadınının eğitimine katkıda bulunmak ve haklarını gözetmek olduğu anlaşılmaktadır (Kılıç, 2019).

2.2 Hanımlara Mahsus Gazete

1895-1906 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların toplumsal hayata katılımı açısından önemli bir adım olarak kabul edilen "Hanımlara Mahsus Gazete", 13 yıl boyunca toplam 613 sayı yayımlanarak dönemin en uzun süre yayınlanan kadın dergisi olmuştur (Öztürk, 2020). Bu derginin içeriği, genellikle evlilik, moda, sıhhat, gündelik yaşam, müzik, sanat ve edebiyat gibi konulara odaklanmış olup, kadınların toplumsal hayata kazandırılması amaçlanmıştır. Dergi, kadının her şeyden önce bir insan olarak ilim konusunda erkekten ayrı tutulmaması gerektiğini, gelecek nesilleri yetiştiren kadının eğitiminin toplum için büyük önem taşıdığını savunmuştur. Eşler arasındaki eğitim farkından dolayı aile içinde oluşabilecek iletişimsizliğin evliliğin devamı için de sıkıntı yaratabileceği üzerinde durulmuştur.

Dergi aile kurumuna ve kadının annelik rolüne büyük önem vermiştir. Dergideki makalelerde toplumun İslam'a uygun olmayan yanlış gelenek ve âdetlerden arındırılması gerektiği ifade edilmiş, İslam'ın kadına tanıdığı hakların toplumda karşılık bulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Dergi Osmanlı kadınının edebiyat, sanat ve düşünce dünyasına katılmasını teşvik etmiş, kadınların toplum içerisindeki sorunlarını duyurmuş ve çözüm önerilerinde bulunmuştur (Çiçek, 2015). Ayrıca, dergideki yazıların çoğu imzasız olup, kadın yazarlar isimlerini vermekten genellikle kaçınmışlardır. Dergi, II. Abdülhamit döneminde maddi sıkıntılar yaşadığında, İbnülhakkı Mehmed Tahir Efendi'nin başvurusu üzerine devletin maddi desteğini sağladı. Ancak, II. Meşrutiyet döneminde dergi eski canlılığını kaybetti ve sonunda sadece bir resimli kadın dergisi olarak yayın hayatına son verdi.

3. SELMA RIZA FERACELİ'NİN HAYATI VE ÇALIŞMALARI

Selma Rıza Feraceli, 1872 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Ali Rıza Bey, Osmanlı Devleti'nin Şura-yı Devlet ve Meclis-i Âyan üyelerinden biri olup, köklü bir devlet adamıydı. Annesi Nâile Hanım ise Avusturya kökenli bir aileden geliyordu. Bu kültürel çeşitlilik, Selma Rıza'nın dünya görüşünü ve entelektüel gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Ailenin en küçük çocuğu olan Selma Rıza, modern bir eğitim alarak dönemin koşullarına göre oldukça donanımlı bir birey olarak yetişmiştir (Doğan & Metintaş, 2017).

Genç yaşlarda abisi Ahmet Rıza'nın siyasi faaliyetlerinden etkilenerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun reform ve modernleşme çabalarına ilgi duymaya başlamıştır. Ailesinden gizlice Paris'e gitmiş ve burada Sorbonne Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. Paris yılları, Selma Rıza'nın düşünsel birikimini artırdığı ve siyasi aktivizme adım attığı bir dönemdir. Bu süreçte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerine katılmış ve cemiyetin tek kadın üyesi olarak tarihe geçmiştir. Paris'te geçirdiği on yıl boyunca, cemiyetin yayın organı olan Meşveret ve Türkçe yayımlanan Şurayı-ı Ümmet gazetelerinde gazetecilik yapmıştır. Burada yazdığı makalelerle hem Osmanlı'nın modernleşme çabalarını desteklemiş hem de kadın hakları ve toplumsal eşitlik gibi konulara dikkat çekmiştir. Selma Rıza, bu dönemde basın aracılığıyla fikirlerini yayarak, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecine katkıda bulunmayı amaçlamıştır (Doğan & Metintaş, 2017).

3.1 Gazetecilik Çalışmaları

Selma Rıza'nın gazetecilik kariyeri, Osmanlı toplumunun modernleşme ve dönüşüm süreçlerine eşlik eden bir mücadele alanı olarak öne çıkar. Meşveret ve Şurayı-ı Ümmet gazetelerinde çalışırken, yazılarında kadınların toplumsal hayata katılımını, eğitim haklarını ve eşitlikçi bir toplum düzenini savunmuştur. Rıza, yazılarında cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının yalnızca kadınlar için değil, toplumun bütün kesimleri için bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Geleneksel aile yapısına ve kadınların ekonomik bağımsızlıktan yoksun bırakılmasına yönelik eleştiriler getirmiştir.

Gazeteciliği boyunca, Osmanlı toplumunun modernleşmesine katkı sağlayacak siyasi reformları desteklemiş ve bu reformların kadınları da kapsamı gerektiğini savunmuştur. Yazılarında, kişisel bir dilden çok toplumsal bir söylem benimseyen Selma Rıza, Osmanlı'nın siyasi ve toplumsal dönüşüm süreçlerinde basını bir farkındalık aracı olarak kullanmıştır. Bu yönüyle, gazeteciliği sadece bir meslek değil, toplumsal bir sorumluluk olarak görmüştür.

3.2 Sosyal ve Eğitimsel Katkılar

Selma Rıza'nın topluma en büyük katkılarından biri, kadınların eğitimi ve sosyal hayata katılımı konusundaki çalışmalarıdır. İstanbul'a döndükten sonra, bu alandaki faaliyetlerini genişleterek toplumsal değişim için önemli projelere liderlik etmiştir.

Selma Rıza, Türkiye'nin ilk yatılı kız lisesi olan Kandilli Kız Lisesi'nin kurulmasında öncü bir rol oynamıştır. Bu okul, Osmanlı İmparatorluğu'nda kız çocuklarına modern bir eğitim sunarak, onların toplumsal hayatta daha etkin bir rol üstlenmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Selma Rıza, bu girişimiyle kadınların

eğitimine y6nelik engellerin kaldırılması gerektiğini somut bir Şekilde ortaya koymuştur (Naymansoy, 2023).

3.3 Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ndeki alıŐmaları

Selma Rıza, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra beŐ yıl boyunca Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde (Kızılay) genel sekreterlik yapmıştır. Bu d6nemde, savaş zamanlarında yardıma muhtaç kişilere destek sağlamak ve sağlık hizmetlerini geliştirmek amacıyla birçok sosyal sorumluluk projesine liderlik etmiştir (6zpinar, 2024). Onun bu çalışmaları, toplumsal dayanışmanın g6lenmesine ve modern bir yardım kuruluşu anlayıŐının gelişmesine katkı sağlamıştır.

Selma Rıza'nın sosyal ve eğitimsel katkıları, yalnızca kendi d6neminde değil, g6n6m6zde de kadınların eğitim ve hak m6cadelelerine ilham kaynağı olmuştur. Onun 6nc6l6đ6nde gerçekleşen projeler, kadınların toplumsal hayatta yer edinmeleri için bir temel oluşturmuştur. Bug6n, bu mirası taşıyan ve kadının toplumsal hakları için m6cadele eden projeler hala devam etmektedir. Bu projelerden bazıları, aŐađıda belirtilmiŐtir.

3.3.1 Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP)

Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP), kadınların 6zel ve kamusal alanlarda haklarını kullanabilmesi, hak ihlallerini 6nleyebilmesi ve toplumsal, hukuki ve siyasi değişime y6nelik 6rg6tlenmeler oluŐturabilmesine katkıda bulunmak gibi b6t6nc6l hedefler ışığında geliştirilmiştir (KİHEP, 2023).

3.3.2 Kadın Eserleri K6t6phanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Kadınların eğitim hakkından mahrum kalmalarının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Yoksulluk, ocuk evlilikler, fiziksel ve cinsel s6m6r6, çatışmalar ve iklim değişikliği başlıca sebepler olarak sayılabilmektedir. Eğitimin 6n6ndeki bu engeller ve sebepler 6lkelere ve toplumlara g6re deđiŐiklik g6sterebilmektedir. Afganistan'daki kadın ve kız çocuklarının eğitimden mahrum kalmalarının sebebi Taliban h6k6metinin politikalarıyken, Somali'deki kadın ve kız çocukları için çatışmalar ve iklim deđiŐikliđine bağlı g6ler, eğitimin 6n6ndeki temel sebepler olabilmektedir (Tatlı, 2023).

3.3.3 Kadın Hakları Semineri ve Sempozyumları

T6rkiye'de kadın hakları konusunda d6zenlenen seminer ve sempozyumlar, kadınların eğitim ve hak m6cadelesine katkı sağlamaktadır. 6rneğin, "Kadın Hakları Sempozyumu" gibi etkinlikler, kadınların eğitim, sosyal ve ekonomik hak m6cadelesine dair g6ncel konuları ele almakta ve katılımcılara bilgi sunmaktadır (Tihek, 2022).

3.3.4 Kadınların Eğitim Hakkı ve Küresel Durumu

Kadınların eğitim hakkından mahrum kalmalarının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Yoksulluk, çocuk evlilikler, fiziksel ve cinsel sömürü, çatışmalar ve iklim değişikliği gibi faktörler, kadınların eğitim hakkını engellemektedir. Bu bağlamda, kadınların eğitim hakkının korunması ve güçlendirilmesi için uluslararası ve yerel düzeyde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir (Tatlı, 2023). Bu tür örnekler, Selma Rıza'nın ve Selma Rıza ile aynı yolda ilerleyenlerin çağdaşlık adına döşemiş olduğu basamakların günümüze uzanan yapı taşlarıdır.

4. UHUVVET ROMANI VE GAZETECİLİK ANLAYIŞI

Selma Rıza Feraceli'nin 1897 yılında kaleme aldığı Uhuvvet romanı (Ek-2), dönemin toplumsal yapısına dair derin bir eleştiriyi barındıran, öğretici bir eserdir. “Kardeşlik” anlamına gelen adıyla bu roman, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecindeki çelişkileri ve kadınların toplumsal hayattaki sorunlarını ele alır. Roman, Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar geçen süreçte kadın hakları, eğitimi ve eşitliği konu edinmesiyle, hem edebi hem de toplumsal bir belge niteliği taşır (Hazer, 2011).

4.1 Toplumsal Yansımalar ve Eleştiriler

Roman, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve kültürel dönüşüm sürecini yansıtarak, geleneksel ile modern arasındaki çatışmaları açık bir şekilde ortaya koyar. Cariyelik, görücü usulü evlilik, kız çocuklarının eğitimsiz bırakılması ve kadınların sosyal hayattan dışlanması gibi dönemin yakıcı sorunlarına değinerek devrimci bir nida taşır. Bu bağlamda Uhuvvet romanı, yalnızca bir edebi eser değil, aynı zamanda dönemin toplumsal gerçekliklerine ayna tutan bir manifesto olma görevini üstlenir (Hazer, 2011).

Selma Rıza, özellikle kadınların eğitimden mahrum bırakılmasının, Osmanlı toplumunun geri kalmışlığındaki en temel nedenlerden biri olduğunu savunur. Roman boyunca kadın karakterler üzerinden, eğitimsizlik nedeniyle yaşanan eşitsizliklerin ve toplumsal sorunların çözümüne yönelik mesajlar sunar. Yazar, kadınların toplumsal hayatta var olabilmeleri için eğitimin zorunlu olduğuna vurgu yaparak, modernleşmenin öncelikle kadınların eğitimiyle mümkün olabileceğini belirtir ve döneminin cehalet hegemonyasına kalemiyle başkaldırır.

4.2 Kadın Eğitimi ve Eşitlik Bağlamında Önemi

Uhuvvet, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadınların toplumsal rollerine dair bir eleştiriyi, modernleşme fikriyle harmanlar. Selma Rıza, romanında kadınların bireysel kimliklerini kazanabilmeleri için eğitimin gerekliliğini vurgular. Eğitim, romanın merkezinde yer alırken, yazar kadın karakterlerin eğitimsizlik nedeniyle

içine düştükleri sorunları çözüm önerileriyle birlikte sunmaktan kaçınmaz. Roman, aynı zamanda kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmalarının ve aile içindeki rollerinin yeniden tanımlanmasının toplumsal gelişim açısından önemini işler. Bu bağlamda, Uhuvvet, hem geleneksel toplumsal yapıdaki dönüşüm ihtiyacını hem de kadınların bu dönüşümde oynayabilecekleri kilit rolü gözler önüne seren öncü bir eserdir.

4.3. Gazetecilikteki Öncü Anlayışı ve Toplumsal Farkındalık

Selma Rıza'nın gazeteciliği, Osmanlı toplumundaki kadınların sesi olmak ve toplumsal farkındalık yaratmak amacıyla şekillenmiştir. Yazdığı makaleler, yalnızca döneminin toplumsal sorunlarını dile getirmekle kalmamış, aynı zamanda bu sorunların çözümüne yönelik birer rehber olmuştur.

Selma Rıza, gazeteciliği bir meslekten öte toplumu bilinçlendiren bir araç olarak görmüştür. Yayımladığı yazılarında, kadınların toplumsal hayattaki konumlarını iyileştirme konusuna odaklanmıştır. Makalelerinde, eğitim reformları, toplumsal eşitlik ve kadın hakları gibi temaları sıklıkla işleyerek, modernleşme çabalarının kadınları kapsamı gerektiğini savunmuştur. Kadınların toplumdaki haklarını savunurken, toplumsal cinsiyet rollerini eleştiren bir dil kullanmayı ihmal etmemiştir. Kadınların yalnızca ev içi rolleriyle tanımlanmasına karşı çıkan Selma Rıza, kadınların eğitim ve iş gücü gibi alanlarda aktif olması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece, yazıları birer eleştiri aracı olmaktan öte, toplumsal dönüşüm için birer çağrı niteliği taşımıştır.

Selma Rıza, yazılarıyla yalnızca dönemin toplumsal meselelerini ele almakla kalmamış, aynı zamanda kadın hakları ve eğitim eşitliği konusunda ilkeli bir duruş sergilemiştir. Selma Rıza, makalelerinde kadın-erkek eşitliğini toplumun modernleşmesi için bir zorunluluk olarak görmüştür ve erkeğin egemen olduğu bir toplumda bunu belirtmekten çekinmemiştir. Eğitimin yalnızca erkeklere yönelik bir hak olmaması gerektiğini savunan Selma Rıza, kız çocuklarının da eşit fırsatlarla eğitim almasının önemine dikkat çekmiştir. Eğitim reformları konusunda açık bir tavır alarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların toplumsal ve ekonomik hayata katılmasının önündeki engelleri eleştirmiştir.

4.4. Kadın Gazeteciler Üzerinde Selma Rıza'nın Etkisi

Kadınlar, eğitim seviyelerinin artmasıyla birlikte iş gücüne daha fazla katılım sağlamaktadır. Ancak toplumdaki cinsiyetçi bakış açısı, bazı mesleklerin yalnızca erkeklere uygun olduğu düşüncesini pekiştirerek kadınların çeşitli alanlarda çalışma fırsatlarını sınırlamıştır. Bu durum, kadınların çoğunlukla düşük maaşlı ve güvencesiz işlerde istihdam edilmesine neden olmuştur. Buna karşın, Selma Rıza dönemin şartlarına rağmen sergilediği kararlı duruşuyla

yalnızca gazetecilik alanında değil, aynı zamanda toplumsal iş gücündeki cinsiyetçi yaklaşımların kırılabilceğini göstermiş ve kadınlara önemli bir rol model olmuştur. Günümüzde kadın gazeteciler, Selma Rıza'nın başlattığı bu yolu genişleterek medya sektöründe daha güçlü bir yer edinmiştir. Kadın gazeteciler, toplumsal meselelerin yanı sıra kadın hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal adalet gibi konuları daha görünür hale getirmiştir. Ayrıca günümüzde kadın gazeteciler, medya sektöründe yönetici pozisyonlarından saha muhabirliğine kadar geniş bir yelpazede etkin rol oynamaktadır. Günümüzde özellikle dijital medya platformlarının gelişimiyle birlikte, kadın gazeteciler artık sadece ulusal değil, küresel çapta da seslerini duyurabilmekte ve toplumsal dönüşüme katkıda bulunabilmektedir.

SONUÇ

Günümüzde, medya sektöründe kadınların temsiliyetinde hâlâ cinsiyet eşitsizlikleri mevcuttur. Özellikle Türkiye'de, meslek kıdemi arttıkça kadın gazetecilerin sayısında belirgin bir düşüş gözlemlenmektedir. Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Kaderoğlu tarafından yürütülen araştırmaya göre, mesleğin ilk yıllarında 100 gazeteciden 45'i kadın iken, kıdem arttıkça bu sayı 10'a kadar düşmektedir (Bulut, 2024).

Medya Araştırmaları Derneği (MEDAR)'nin 2020 yılında yaptığı “Yerel Medyada Kadın Gazeteci Olmak: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” araştırmasına ait raporda ise; yerel medya kurumlarındaki ağır çalışma koşulları ve cinsiyetçi istihdamın kadın gazetecilerin mesleki gelişimlerini engellediği belirtiliyor. Raporda yer alan ifadelerle göre; yerel medyadaki çoğu kurum, kadın gazeteciler için “evlenir, çocuk sahibi olur, çalışamaz”, “geç saate kadar mesaiye kalmaz”, “sahada her yere habere gidemez” vb. sebepler göstererek işe alım sırasında erkek adaylara öncelik veriyor. Raporda ayrıca yerel medyada çalışan kadın gazetecilerin sıklıkla “mobbing, haksız işten çıkarma, maaş kesintisi, terfi edilmeme” gibi mesleki hak ihlallerine uğradığı da ortaya konuluyor (İşcan, 2022).

Bu veriler, Selma Rıza'nın başlattığı mücadelenin günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Kadın gazetecilerin sektörde daha fazla yer alması ve hak ettikleri konumlara ulaşmaları için çalışmalar sürdürülmelidir. Ayrıca, basının kadın hakları konusundaki rolü güçlendirilerek, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık artırılmalıdır.

Sonuç olarak, Selma Rıza Feraceli'nin mirası, günümüz kadın gazetecileri ve kadın hakları savunucuları için önemli bir ilham kaynağıdır. Onun cesareti ve kararlılığı, medya ve gazetecilik sektöründe cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların seslerinin daha güçlü duyulması için yol gösterici olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Arseven, T. (2018). Zafer Hanım ve Aşk-ı Vatan'ın Türk Edebiyatındaki Yeri. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7(2), 902-910, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/503669>
- Bulut G. (2024). Kadın Gazeteciler: Sayılarla ve kendi Anlatımlarıyla Güncel Durum, 24 Saat, Özgün haber , Özgür Yorum.
- Çiçek, A. C. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 269-284.
- Damar, A. (2022). İlk Kız Rüştüyesi Ne Zaman Açıldı? Gaziantep Ekspres Gazetesi, <https://www.gazeteekspres.com/yazarlar/abdullah-damar-43/ilk-kiz-rustiyesi-ne-zaman-acildi-10415>
- Dumanoglu, C.S., & Yetişgin, M. (2019). Taşrada Darülmualimlerin Açılışı ve Tarihsel Gelişimi. Turkish History Education Journal, 8(1), 174-198, <https://doi.org/10.17497/tuhed.493065>
- Demir, K. (2015). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (8), 109-128, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2154082>
- Doğan, R. B., & Metintaş, M. Y. (2017). Selma Rıza Feraceli (1872-1931) ve Türk kadınının ilk gazetecilik deneyimleri. Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi, 1(2), 100-108.
- Hazer, G. (2011). Selma Rıza'nın Uhuvvet romanında kurmaca yapı. Turkish Studies, 6(3), 875-893, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2243>
- İşcan, S.C. (2022). Gazetecilik Hakları Haberleri, Kadın Gazetecilere Uygulanan Hak İhlalleri ve Meslekteki Yerleri
- Kılıç, N. (2019). Osmanlı Basınında Muhafazakar Bir Kadın Dergisi Mürüvvet. İstanbul: Kriter.
- Kınlı, O. (2006). Osmanlı'da modernleşme ve diplomasi / yay. haz. Kudret Emiroğlu, genel yay. yönetmeni Şebnem Çiler Tabakçı. Ankara: İmge Kitabevi, 221 ss.
- Kihev, (2023). Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı, 12.01-18.05.2023, Beşiktaş Belediyesi.
- Koçak, Ü. (2020). Tanzimat Dönemi Kadın Hareketlerinin Eğitime Etkisi.
- Naymansoy, N. (2023). Cumhuriyet tarihinin ilk kadın gazetecisi Selma Rıza Feraceli'nin hayatı ve çalışmaları. Journal of Turkish Studies, 18(2), 123-145.

- Omur, H.A. (2023). Azize Haydar Omur ve Balkan Harbi Hatıraları Üzerine Bir Değerlendirme. Libra Kitap,
https://www.librakitap.com.tr/index.php?Itemid=105&catid=10&id=1006%3Aaziz-haydar-omur-ve-balkan-harbi-hatiralari-uzerine-bir-degerlendirme&option=com_content&view=article
- Öztürk, Z. (2020). Hanımlara Mahsus Gazete. TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Özpınar, K. (2024). Cumhuriyet Tarihinin İlk Kadın Gazetecisi Selma Rıza Feraceli'nin Hayatı ve Çalışmaları. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 6(1), 12-18,
<https://doi.org/10.56493/nkusbmyo.1452516>
- Selma Rıza, (1999). Uhuvvet “Kardeşlik”, 1999 Baskısı, Neyir Matbaası, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1999 baskısı, 472 Sayfa
- Selma Rıza Feraceli. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Selma_R%C4%B1za#/media/Dosya:Selma_riza.jpg
- Tatlı, İ (2023). Kadın Haklarının Küresel Güncel Durumu, İnsamer, 08.03.2023
- Tihok, (2022). Kadın Hakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı.

EKLER

Ek-1. Selma Rıza Feraceli

Ek-2. Selma Rıza'nın Uhuvvet Romanı

Furkan Alacalı

2002 yılında İstanbul'da doğdu, lise eğitimini burada sürdürdü ve İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Şu an aynı üniversitede Yeni Medya İletişim ve Habercilik Bölümünde yüksek lisans yapmaktadır.